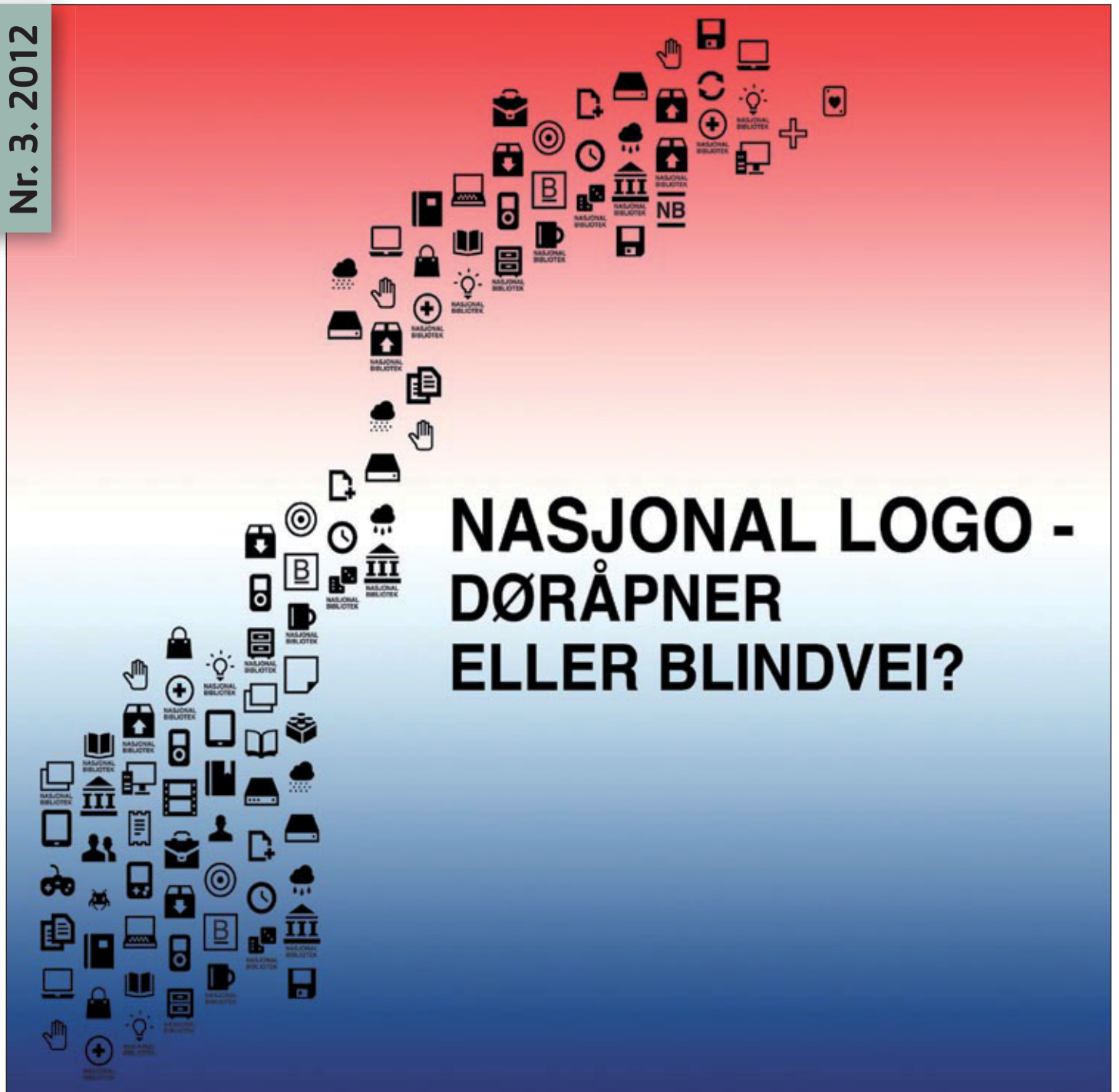

Bok og Bibliotek

Nr. 3. 2012

Formidlingsfrykt

Strandhugg i nord

E-bøker til besvær

A woman with dark, curly hair is smiling and holding a stack of four books. She is standing in a library with tall bookshelves filled with books in the background. A red banner with the word 'Bibbiofil' is on the right side of the image.

Bibbiofil[®]

Trygt med et fremtidsrettet arbeidsredskap i biblioteket

Vi har etablert et tett samarbeid med kreative brukere, som bruker Bibbiofil til daglig. Sammen med våre dyktige utviklere, har løsningen fått innebygget en rekke praktiske funksjoner for å lette samarbeidet mellom bibliotek i Norge.

Bibbiofil vil være ledende i utviklingen av løsninger for norske bibliotek. Dette gjør at vi støtter gode brukerløsninger for selvbetjening i biblioteket, blant annet med bruk av RFID-teknologi. Tilsvarende har vi stadig nyutvikling av våre webløsninger og med nye apper for mobile enheter.

Vi lover å fortsette arbeidet med å sørge for at dere har sikre løsninger, stabil drift og videreutvikling i tråd med deres og publikums ønsker.

Innhold

Nasjonal logo – samlingspunkt eller avsporing?

Logobesvær. Bokhandlerkjedene har det og Posten har det. Det samme gjelder de mange hundre frivillighetssentralene landet rundt. Så hvorfor kan ikke folkebibliotekene også få på plass en felles nasjonal logo? 10

Bibliotekutvikling og trender

Kaffe i Sortland. Litteraturlad ordfører med fast bibliotektid. ... 16

Open Library. Det arbeides for å lage et digitalt verdensbibliotek.. 25

Bokreparasjon. Hjelp, bøkene går i stykker! 31

NBF-skifte. Synliggjøring og samarbeid, er viktige stikkord for den nye NBF-lederen, Ingeborg Rygh Hjorten. 34

Strandhugg i nord. Bodø, Svolvær og Finnsnes: Spennende flytteplaner og ønsker om hjelp. 36

UB 200. Universitetsbiblioteket i Oslo er 200 år. Av Øivind Frisvold. 44

E-bøker. En teknologisk tilstandsrapport. Av Tor Arne Dahl. 54

Bibliotekhistorie. Munthe si sak var «urealistisk og dømd til å mislukkast». Av Johan Henden. 62

Bøker, lesing, formidling

Leselyst i Horten. Bli kjent med et vellykket prosjekt..... 8

«God bok». Er det noe som skremmer en bibliotekar mer enn når en bruker spør etter en «god bok»? Av Rita Mundal. 18

Donald. Når nebb lengden teller. Av Morten Harper. 46

Det norske bibliotekmøte 2012. E-bøker, leseferdighet, tidsskrifter. 48-53

Kva vi skriv når vi skriv om litteratur. Eit vondt territorium. Av Lars Petter Sveen. 60

Debatt og meninger

Leder. Nasjonal logo er et blindspor. 5

Professor'n. E-bøker og allmennhetens frie tilgang. Av Ragnar Audunson. 14

Plinius. Teksten stiger. Boka faller. Av Tord Høivik. 32

Litteraturpolitikk. Økonomidebatten som kanskje er noe annet. Av Dag Larsen. 57

Diverse

Panorama Norge 6

Panorama utland 28

Kryssord. 70

Årets bibliotekprosjekt 2012. 66

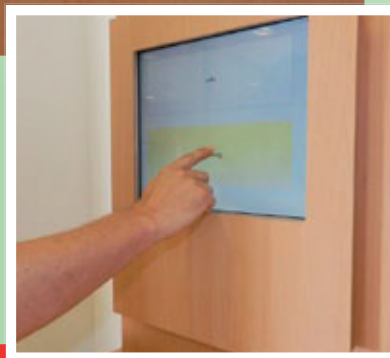
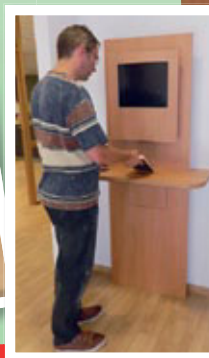

Utlånsautomat

**Selvbetjeningsautomat med touchscreen
– til en rimelig pris!**

- Passer for alle moderne biblioteksystem/Bibsys
- Produksjon, salg, service og support i Norge
- Klare svar og rask hjelp når du trenger det
- Strekkodebasert og klargjort for RFID
- Eller RFID basert med RFID brikker
- Svært brukervennlig og driftssikker
- Ergonomisk avrundet arbeidsplate
- Slank, stilrent og elegant design
- Ingen løse deler eller ledninger
- Enkle og logiske skjermbilder
- Trenger minimalt med plass
- Lagervare/Kort leveringstid
- Skjult kabelføring
- Norsk produkt
- Plug and play
- Støyfri

BIBLIOTEKSERVICE AS
– navnet på god service

Kniveveien 31, Pb 9102, 3036 Drammen · Tlf. 32 88 70 10 · Faks 32 88 58 55 · salg@bibliotekservice.no · www.bibliotekservice.no

Nasjonal logo er et blindspor

Tanken om en felles nasjonal biblioteklogo kan spores tilbake til 2004. Da skrev Inger Høy en hovedoppgave i visuell kommunikasjon ved Kunsthøgskolen i Bergen hvor hun gikk nærmere inn på utfordringen omkring folkebibliotekenes manglende profilering. Hennes ønske var å utvikle en felles og samlende visuell profil for alle norske folkebibliotek. En av de som senere engasjerte seg i denne tanken, var redaktør Erling Bergan i Bibliotekarforbundet. Han anerkjente den slagkraften en slik visuell profil vil ha for bibliotekene i Norge og etterlyste i 2010 et initiativ til å realisere denne tanken.

I 2011 hadde Bok og Bibliotek artikkelkonkurranse for bibliotekarstudenter, og vinneren ble – ja, nettopp en artikkel om nasjonal logo. I artikkelen vises det til en spørreundersøkelse som studentene Anne Brit Løland, Elise Valseth og Stine S. Bertnes gjennomførte høsten 2010.

«Vi ønsket å avdekke norske folkebiblioteks synspunkter på ideen om en felles nasjonal logo. Undersøkelsen ble sendt ut til 426 av de 430 norske folkebibliotekene. Av disse fikk vi 234 svar, noe som gav oss en svarprosent på 55 %. Responsen fra bibliotekene var jevnt fordelt på landets fem landsdeler og de ulike kommunestørrelsene, så vi anser tallene som representative for folkebibliotekene i Norge,» skriver de i artikkelen. Og videre: «Undersøkelsen viste at bibliotekene hadde generelt en positiv holdning til logo, men noen var skeptiske til hvor hensiktsmessig det er med en nasjonal løsning.»

Temaet var oppe til debatt på Det norske bibliotekmøtet i Stavanger i mars, og diskusjonen ble fulgt opp på Twitter og Biblioteknorge. Vi har gjort logo-debatten til hovedsak i

denne utgaven av Bok og Bibliotek og snakket med folk fra både «ja- og nei-siden».

Da jeg leste studentenes bidrag til konkurransen i 2011 – en artikkel som var en verdig vinner, uansett hva man mener om nasjonal logo – syntes jeg umiddelbart at en identitets-skapende nasjonal logo ser ut til å være en god idé. Jeg tenkte også at dette kunne være en oppgave for Nasjonalbiblioteket, som en del av institusjonens ansvar for nasjonal bibliotekutvikling.

Men så gikk det noe tid. Vi fikk diskusjonen i Stavanger og på Biblioteknorge-lista, og etter å ha jobbet med saken til dette nummeret av bladet, har jeg gradvis landet på det motsatte: Jeg tror ikke lenger at en nasjonal logo er en god idé. Det vil sannsynligvis være svært vanskelig – for ikke å si umulig – å bli enige om hvordan en nasjonal logo skal se ut, dessuten er det i kommunene «slaget om biblioteket» står. Det viktigste er å overbevise de kommunale politikerne om at folkebiblioteket er en god idé og noe de bør støtte.

En nasjonal logo vil bare bli et tomt skall dersom bibliotekene ikke klarer å synliggjøre hva de kan tilby sine brukere – i sitt eget nærmiljø.

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Bok og Bibliotek

Nr. 3. 2012
79. årgang

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykker ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening.
Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN
Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

POSTADRESSE
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER
ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Frist for red. stoff
Nr. 4 15.08. 06.09.
Nr. 5 03.10. 01.11.
Nr. 6 08.11. 30.11.

ABONNEMENT
DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 08

Forsideillustrasjon: Kristine Vintervold

Grafisk produksjon: Arena Media as

ISSN 0006-5811

ANNONSER
Lars-Kristian Berg
Telefon 930 03 338
lakris@lakrismedia.no

ANNONSEPRISER
Omslagssider kr. 7 900,-
Baksiden kr. 8 900,-
Dobbelside kr. 9 900,-
Helside kr. 6 900,-
1/2 side kr. 4 900,-
1/4 side kr. 3 900,-

Skal kåre Norges beste litteraturformidler

» Fredag 27. juli skal den første norgesmesteren i litteraturformidling kåres. Da går nemlig NM i litteraturformidling av stabelen, i regi av Aust-Agder bibliotek og kulturformidling, melder Agderposten.

Juryleder blir komikeren Espen Beranek Holm, kjent blant annet fra NRKs «Hallo i uken». Han ble først i mai måned presentert på Bokhotellet Lyngørporten i Tvedestrand og debuterte da med å lese opp en tekst fra «Charlie og sjokoladefabrikken» av Roald Dahl.

Brudevals mellom bokhyllene

» Fredrikstad bibliotek innbød først i mai måned ti brudepar til et gratis grunnkurs i vals, slik at de kunne danse brudevals sin. Da kunne den store dagen bli fullkommen og følelsen av usikkerhet bli borte, forsikret musikkbibliotekar Ragnhild Bugge i et intervju med Fredriksstad Blad.

Hun forteller at ideen tok form i fjor høst da Charlotte Bråten begynte og viste seg som en dansesglad formidler på musikkavdelingen. Siden hun også hadde en svensk-fransk samboer med erfaring i folkedans, ble ideen derfor til virkelighet.

Biblioteket kan også friste brudepar med bøker om skikk og bruk og bordplassering, samt musikk som passer de fleste, forsikrer Bugge.

Bibliotekbok løste forsvinningsmysterium

» En bok som tilhørte Universitetet i Bergen, men var lånt videre til biblioteket i Sauda, var i påska med på å oppklare en forsvinning ved Sauda. Den lå nemlig igjen i et tomt telt, men like før politiet skulle sette i gang en leteaksjon, ble låneren funnet.

Det viste seg da at mannen som hadde lånt boka hadde hatt en enkel overnatting i teltet før han vandret videre for å bli med noen kjente på en annen tur. Planen var å gå tilbake til teltet senere i påska, men da var teltet funnet av andre og politiet varslet.

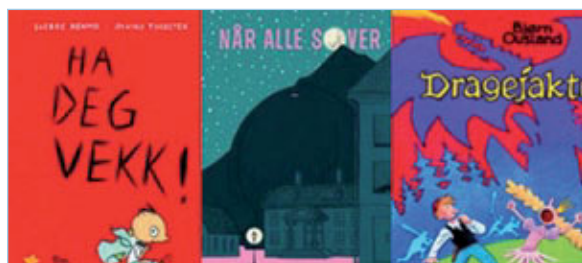
Politiet sier til Bergensavisa at mannen ikke gjorde noe galt, men at han gjerne kunne ha lagt igjen en lapp om hvor han var.

Vil gi barn gode leseopplevelser

» Eli Gunn Rønning Buvik, som er litteraturformidler på barne- og ungdomsbiblioteket på Stavanger bibliotek og som gjennom året leser og nominerer bøker til Årets Bok-konkurransen ved barneskolene i byen, sier til Stavanger Aftenblad at det det egentlig handler om, er å skape lese lyst og lese glede.

Biblioteket arrangerer i år Årets Bok for tolvte gang. Hvert klassetrinn ved stavangerskolene leser da fire utvalgte titler som er utgitt det siste året og stemmer på sin favoritt. Leseperioden varer fra ja-

nuar til april. Deretter trekker biblioteket én vinnerklasse på hvert trinn, som alle får et classesett av vinnerboka til skolebiblioteket sitt.

Deichmanske bibliotek på Lambertseter får 50 000 til ungdomsaktiviteter

» Deichmanske bibliotek på Lambertseter senter åpnet i oktober 2010. Etter åpningen er besøket fordoblet og utlånet har økt med 56 %. Det er særlig barn og unge som har tatt det nye bygget i bruk. Deichman har sett behovet for flere aktiviteter for ungdom og har derfor søkt Ungdomsrådet i bydelen om støtte til aktiviteter for denne gruppen. Ungdomsrådet innvilget søknaden og ga biblioteket kroner 50.000 til følgende aktiviteter:

Filmklubb fast en dag i uka etter skoletid. Medlemmene bestemmer hvilken film som skal vises og hva som skal kjøpes inn til samlingen av ungdomsfilm, og filmene vises på storskjerm.

Lesesirkel for ungdom en kveld i måneden. Ti personer i gruppen, ledet av ungdomsbibliotekaren ved biblioteket. Medlemmene i gruppen bestemmer hvilken bok som skal leses og er også med og tar innkjøpsvalg.

Spillkveld for ungdom en kveld i måneden. Turneringer på storskjerm med Wii eller Xbox 360. Deltagerne bestemmer hva som skal spilles og er med å påvirke innkjøp av nye spill (Foto: Martin Kristoffer Bråthen).

Jubileumsutstilling i Frogn

» Frogn bibliotek i Drøbak arrangerte sist i april en utstilling av alle bøker biblioteket hadde med utgivelsesåret 1962. Da slo nemlig Frogn og Drøbak seg sammen til en felles kommune, noe biblioteket ønsket å markere.

Et annet innslag som trolig vakte interesse var forfatter og journalist Fredrik Wandrups kåseri «Sex i Kardemomme by» om «Uten en tråd» og andre forbudte bøker i Norge i 1960-årene. Endelig fortalte også forfatteren Atle Næss fra Ski om Nidarosdomen og viste bilder fra sin egen bok om nasjonalhelligdommen.

Glade formidlere. Rådgiver Margret Yrr Vigfusdottir (f.v.), bibliotekar Ingunn Elise Hellingsrud, bibliotekar Oxana Petrovna Qvam og studierektor Marianne Kristoffersen Egeland.

Leseglede i Horten

Leselyst kommer ikke alltid av seg selv. Men det hjelper når ledelsen og bibliotekarene har et godt samarbeid, viser et prosjekt ved Horten videregående skole.

TEKST OG FOTO: ODD LETNES, REDAKTØR

Leseferdighetene for elever ved landets videregående skoler har et stort forbedringspotensial. Det viser resultatene fra de nasjonale prøvene. Denne utfordringen ønsket de å ta

på alvor i Horten og gjennomførte i høst et bredt anlagt lesestimuleringsprosjekt for de yrkesfaglige elevene på Vg1 ved Horten videregående skole.

Læringscenteret har vært en pri-

mus motor i prosjektet. Det har gitt bibliotekarene et nytt ansikt utad.

– Vi startet på begynnelsen av høstterminen og kurset varte i åtte uker. Hensikten med tiltaket var kort fortalt å gjøre elevene til bed-

re lesere, forteller bibliotekar Oxana Petrovna Qvam.

– Målgruppen var både de som leser, men ikke forstår så godt det de leser og de som allerede har en viss ferdighet, men ønsker å bli bedre, legger bibliotekar Ingunn Elise Hellingsrud til.

Forankring i ledelsen

Mange skolebibliotekarer vet at man iblant kan føle seg litt alene som bibliotekar på en stor skole, og det er en dårlig strategi å gjemme seg bort å håpe at elevene kommer av seg selv til biblioteket.

– Det er viktig å vise fram hva biblioteket kan tilby og hvilken ressurs det er for undervisningen, mener Qvam.

– Noe annet som er veldig viktig når vi snakker om så store prosjekter som dette, er at det er forankret i skolens ledelse. Når ledelsen er med, betyr det at hele skolen er med. Da forplikter alle lærerne seg til å delta. Uten denne forankringen i ledelsen, hadde vi nok aldri nådd fram til elevene.

Studierektor Marianne Kristoffersen Egeland er enig:

– Lesing er en grunnleggende ferdighet som gjør at elevene lettere kan forstå fagtekster i alle fag, enten de går på Helse og sosialfag, Elektrofag eller Teknikk og industriell produksjon. Da bibliotekarene presenterte planene for oss, så vi raskt at dette er et prosjekt vi tror på, og som vi ville innlemme i skolens undervisningsplaner.

– Det er viktig at ledelsen vedtar å sette i gang slike prosjekter, sier rådgiver Margret Yrr

Vigfusdottir. – Men det er vel så viktig med dyktige og engasjerte bibliotekarer. Det er de som har hatt ansvaret for store deler av den praktiske gjennomføringen.

Inspirerende presentasjoner

Under prosjektperioden hadde elevene én skoletime stillelesing hver dag. I tillegg ble elevene oppfordret til å lese 30 minutter hver dag utenfor skoletiden. For denne lesingen skulle de føre en enkel logg for å strukturere seg.

– Hva har dere bibliotekarer gjort?

– Vi har brukt den kunnskapen vi har om litteratur og formidling og kjøpt inn gode og spennende ungdomsbøker for 42 000 kroner, både på norsk og engelsk. Vi har nok lest 50 bøker som en del av prosjektet. En veldig viktig del av prosjektet var å gi det en «kickstart» i de klassene som deltok. Vi hadde derfor flere runder hvor vi besøkte klassene og snakket om bøker.

Her er det på sin plass å legge til at dette høstet Hellingsrud mye ros for. Blant annet sa en lærer i en spørreundersøkelse som ble gjort etter at prosjektet var ferdig:

«Bokpresentasjonen var god, og dere gjør en fin jobb med å presentere ulike typer litteratur.

Dere er også flinke til å bruke «teaser» og video for å skape interesse for bøker.»

En annen svarte: «Meget bra. Godt pedagogisk opplegg.»

– Det er klart det er oppmuntrende med slike tilbakemeldinger, er bibliotekarene enige om.

Ny runde til høsten

Ledelsen opplever prosjektet som så vellykket at den har bestemt at det skal kjøres et tilsvarende prosjekt til høsten.

– En viss andel av målgruppen leser ikke bøker i det hele tatt. Klarer vi på denne måten å få disse til å lese en eller flere bøker og kanskje oppdage at lesing åpner mange nye dører både innenfor og utenfor skolen, så har vi oppnådd mye, sier Kristoffersen Egeland.

Et lesestimuleringsprosjekt av denne typen har vært utprøvd både i ungdomsskolen og i voksenopplæring – med meget gode resultater. Etter hva Bok og Bibliotek har brakt i erfaring er det første gang et så systematisk lesestimuleringsopplegg er prøvd ut ved en videregående skole.

– Dersom andre skolebibliotekarer omkring i landet ønsker å vite mer, er det bare å ta kontakt, oppfordrer Qvam og Hellingsrud. ■

- Suksessfaktor for prosjektet er at elevene får lov til å lese på skolen.
- Elevene blir ikke avbrutt av forstyrrende elementer som mobiltelefoner og PCen.
- Biblioteket i Horten har også høstet frukter av prosjektet ved at elever som står på venteliste på Læringscenteret, låner bøkene på folkebiblioteket.
- Elevene begynte å tipse hverandre om bøker de hadde lest.

Årets bibliotekprosjekt 2012

Da vi startet opp konkurransen «Årets bibliotekprosjekt» i 2011, ble det påmeldt hele 35 prosjekter. Vi gjentar konkurransen i år og oppfordrer så mange som mulig til å delta.

Fristen for levering er 15. november. Fullstendig utlysning ligger på www.bokogbibliotek.no/

DETTE ER SAKEN

Diskusjonen om en nasjonal biblioteklogo har kommet og gått i flere år, senest på bibliotekmøtet i Stavanger i mars og etter det på Biblioteknorge-lista. Mange av de som tar initiativ til logodiskusjonen, mener en nasjonal logo er viktig for å markedsføre folkebibliotekene bedre.

Nasjonal biblioteklogo – samlingspunkt eller avsporing?

Bokhandlerkjedene har det og Posten har det. Det samme gjelder de mange hundre frivillighetssentralene landet rundt. Så hvorfor kan ikke folkebibliotekene også få på plass en felles nasjonal logo?

TEKST: MERETE LINDSTAD, FRILANSJOURNALIST

Felles logo er en god idé som burde vært på plass for lenge siden, sier Berit Bjørklid. – Folkebibliotekene er del av et nasjonalt system, noe som ble styrket med innføringen av nasjonalt lånekort. En felles logo vil bidra til å markedsføre biblioteket utover hele landet.

Biblioteksjef Berit Bjørklid i Lørenskog kommune er klar i sin holdning: Ja til nasjonal biblioteklogo. Hun mener biblioteksektoren har mye å lære av kommersielle aktører og har lenge etterlyst bedre markedsføring av bibliotekene.

Bjørklid mener en nasjonal logo kan fungere som en reklameplakat for bibliotekene landet rundt.

– Ser du et museumsskilt, tenker du «ja, der er et museum»,

og så får du lyst til å gå dit. Sånn kan det også være med folkebiblioteket. Tross store forskjeller når det gjelder størrelse, tjenester og åpningstid, er et folkebibliotek et folkebibliotek.

Ja takk, begge deler

Berit Bjørklid er på linje med majoriteten av bibliotekfolket. Innpå seks av ti norske folkebibliotek kan tenke seg å bytte ut egen logo med en felles nasjonal logo, mens bare 7,8 prosent ønsker å beholde sin egen logo. Det viser en spørreundersøkelse gjennomført av bibliotekstudenter ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Drøyt halvparten av landets 430 folkebibliotek svarte på undersøkelsen, som ble gjennomført høsten 2010¹.

Bjørklid har forståelse for de som er opptatt av den lokale,

kommunale forankringen og tydeliggjøring av den. Men hvorfor ikke tenke både-og, en logo som er både lokal og nasjonal og sier «same but different», spør biblioteksjef Anne Kristin Undlien ved Kristiansand folkebibliotek. Hun viser til bokhandlerkjeden Libris sin logo.

«Der står det Libris, og rett under i mindre bokstaver, kommer stedsnavnet til akkurat denne Libris-butikken,» forklarer Undlien i et innlegg på Biblioteknorge-lista.

Mer synlig i terrenget

Innføring av en nasjonal biblioteklogo betyr mer enn at «innpakningspapiret» blir nytt, ifølge Anne Kristin Undlien.

– Felles logo handler om bibliotekutvikling og er en naturlig del av å profesjonalisere og kva-

Trenger vi en nasjonal logo?

Karl Fredrik Tangen
– Nei

Berit Bjørklid
– Ja

Anne Kristin Undlien
– Ja

Martin Kristoffer
Braathen
– Ja

Svein Arne
Tinnesand
– Nei

litetssikre tilbudet. En nasjonal logo viser felles styrke og at det enkelte biblioteket er del av noe større, sier Undlien til Bok og Bibliotek.

Dessuten blir det lettere å gjøre seg synlig i terrenget med en nasjonal, lett gjenkjennelig logo som kan brukes på veiskilt og ved selve biblioteket.

– Et felles skilt som viser veien til biblioteket er nyttig for de som kommer til et nytt sted. På samme måte som skilting viser hvor apoteket er, kan et bibliotekskilt vise hvor biblioteket ligger.

Identitetsbyggende

En av de ivrigste i logodebatten på Biblioteknorge-lista er Martin Kristoffer Bråthen, førstekonsulent på Lambertseter bibliotek i Oslo. Han er klart for en nasjonal biblioteklogo.

– Jeg tror et felles visuelt samlingspunkt som gjør bibliotekene gjenkjennelige, vil ha en stor markedsføringsverdi, sier Bråthen. – Når kjerneverdiene våre er mye av det samme, kan det være nyttig med en felles logo.

Bråthen er spesielt opptatt av prosessen fram til å bli enige om

ler slik, er en spennende og kreativ prosess. Dessuten er det en nyttig prosess fordi vi må tenke over og diskutere hva som er identiteten vår.

– En dårlig idé

Svein Arne Tinnesand, stabsdirektør for Bibliotekutvikling ved Nasjonalbiblioteket, er blant motstanderne av en felles nasjonal logo.

– Jeg synes det er en dårlig idé, og det har jeg for så vidt alltid ment. Verken som kulturpolitiker eller som leder for Biblio-

«Eg veit ikkje om ein eigen logo i tydinga eit symbol som skal gå igjen på nettsider og plakatar, er det vi treng.»

Vidar Lund, fylkesbiblioteksjef i Rogaland.

Undlien lurer på om de som er imot nasjonal logo er engstelige for å skitne hendene til med kommersialisme og markedsføring.

– Men vi er allerede litt butikk, og blir det i økende grad. Vi er ikke i den monopolstillingen vi en gang var, sier Undlien.

hvoran en logo skal se ut. Han tar til orde for at bibliotekansatte selv jobber ut ideer til utformingen av en logo og utveksler ideer, ønsker, ris og ros før ekspertisen trekkes inn.

– Bare det å enes om en logo og hvorfor den skal være slik el-

teeforeningen har jeg brukt tid på å arbeide for en statlig logo, sier Tinnesand.

– Folkebiblioteket er den mest populære og den mest brukte kommunale tjenesten vi har. Biblioteket bør ankerfestes hos kommunen. En nasjonal

logo vil svekke den lokale tilknytningen til kommunen.

Ifølge Tinnesands erfaringer er det mange rådmenn og kommunepolitikere landet rundt som er stolte av kommunens bibliotekstjenester. De ønsker ikke at staten skal «stjele» biblioteket, noe som kan skje på det symbolske planet med en felles logo for alle folkebibliotek landet over.

Ja til veiskilt

Tinnesand har merket seg at logodiskusjonen har ulike vinklinger. Mens noen snakker om felles logo som del av en merkevarebygging, tenker andre på logo mer som et veiskilt.

– Frustrasjonen over dårlig skilting er berettiget, og jeg er

Uniformerer og rasjonaliserer

Bok og Bibliotek har kontaktet ekspertisen for å komme nærmere en avklaring om hvem som har mest rett – de som ivrer for en nasjonal biblioteklogo eller de som er imot. På Markedshøyskolen finner vi fram til førstelektor Karl Fredrik Tangen. Han er utdannet samfunnsviter og arbeider blant annet med merkevarebygging, målgruppeanalyse og kommunikasjonsstrategi.

Vi spør: Hva er poenget med en logo? Hvilken betydning har en logo?

– En logo skal ha en tydelig avsender og vekke ensartede, positive assosiasjoner. I tillegg skal en logo skape stolthet internt, forklarer Karl Fredrik Tangen. –

håndverkere som går sammen i kjeder under felles logo. De sparer tid og penger med blant annet felles innkjøp og felles reklamemateriell. Men kundene blir ikke nødvendigvis mer fornøyde når variasjonene forsvinner og alt blir så likt.

Dét bør ansatte i bibliotekene merke seg. Brukere og potensielle brukere tenker ikke på biblioteket som en stor helhet, men som det biblioteket de har i nærheten der de bor.

– Jeg tror folk forholder seg til biblioteket først og fremst som sitt bibliotek, sitt lokale bibliotek. Skal biblioteket styrke seg overfor brukerne, foregår det viktigste arbeidet på lokalt plan, mener Tangen.

– Skulle jeg jobbet for å synlig-

«... det kan være nyttig både med en felles logo og med serviceskilt i form av ikon».

Ola Eiksund, biblioteksjef Arendal bibliotek

helt klart for en bedre merking av veien til biblioteket. Men diskusjonen og beslutningen må tas i kommunen.

Men hvorfor ikke satse nasjonalt? Lage et felles skilt slik museene har, spør noen.

De blander kortene, mener Tinnesand. – Det er ikke slik at museene har skilt med en felles logo. Hvert museum har sin egen, unike logo som de bruker.

Svein Arne Tinnesand ser på logodiskusjonen og spørsmål om veiskilt som en avsporing i diskusjonen om å synliggjøre bibliotekene bedre.

– Problemet er ikke mangel på skilting. Problemet er at vi ikke er dyktige nok til å markedsføre det store tilbudet vi har, mener Tinnesand.

Logoen kan ikke si alt, men den er en uniformering som gjør det enklere og som rasjonaliserer utadrettet virksomhet.

Så hva med bibliotekene? Hvilken betydning kan en felles logo og kanskje et felles, komplett designprogram ha for å styrke folkebibliotekenes posisjon?

– En logo for bibliotek kan signalisere gratis bøker og at det er et fysisk lokale du kan gå til for å lese aviser for eksempel. Men, understreker Tangen. – Du trenger egentlig ikke en logo for å si det. Og jeg vet ikke om det er så lurt å lage en strømlinjeformet design for alle bibliotekene.

Gå for det enkle

Førstelektoren trekker fram uniformeringen av butikker og

gjøre bibliotekene, ville jeg jobbet med enkle hjelpemidler. For eksempel gitt råd om annonsering, hvordan man snakker med journalister for å få blest og oppmerksomhet, og hvordan man lager events på bibliotekene.

Advarer mot markedsstrategiene

Tangen ser enkelte områder der bibliotekene kan ha nytte av en nasjonal biblioteklogo. Et av dem gjelder utspill til stortingspolitikere og sentrale myndigheter om bevilgninger eller lover og regler som gjelder finansiering og bemanningskrav. Et annet er hvis bibliotekene bestemmer seg for felles digitale kanaler, for eksempel felles nettsider.

Men han er skeptisk til de

«Hva skal logoen si,
og til hvem?

*Hvordan har vi
tenkt å bruke den?»*

Hege Undem Store,
Læringscenteret,
Høgskolen i Oslo og Akershus.

som ønsker felles logo for ikke å være sidrumpa og gammelmødige. Alle institusjoner som har eksistert lenge, får en selvfølelse av at de er sidrumpa, bedyrer Tangen. Han advarer bibliotekene mot å legge framtiden sin i kommunikasjonsstrategienes hender.

– Problemet med markedsstrategier og kommunikasjonsstrategier er at de er så generelle at de glipper på det spesifikke. Ser du på kjerneverdiene til bedrifter og virksomheter, så er det så likt, sier Tangen.

– Jeg vil ikke høre at bibliotekene skal få kjerneverdier og på den måten flotte seg med selvfølgeligheter som at de skal være moderne og imøtekommende. Da kommer jeg aldri mer til å ta ungene mine med på biblioteket. Da har biblioteket demonstrert at de har gitt opp prosjektet med å utvikle det intellektuelle liv i Norge.

Karl Fredrik Tangen oppfordrer bibliotekfolket til å huske at det de arbeider med allerede har et positivt image, og å ta tak i det positive når de tenker kommunikasjon.

– Det handler om å få læreren til å gå på biblioteket med klassen, foreldrene til å ta ungene dit og avisene til å skrive om det som foregår. Det er langt viktigere enn å ha en logo som sier at vi ikke er så sidrumpa som du tror. ■

¹Les vinnerbidraget fra artikkelkonkurransen i 2011 her:

«En logo for alle»

www.playreklame.no

VI KAN

AUTOMATISERING OG SIKKERHET!

**- VERKTØY SOM GJØR BIBLIOTEK-
HVERDAGEN ENKLERE OG MER EFFEKTIV**

Vår filosofi bygger på helhetsprinsippet og vi leverer løsninger til både store og små bibliotek. Vi kan levere alt fra sortering, selvbetjening, alarmporter, etiketter/RIFD-brikker, implementering, opplæring til konsulentbistand.

BS har gjennom mange års erfaring bygget opp solid kompetanse innen selvbetjenings- og alarmløsninger for bibliotek. Vi tilbyr løsninger innen strekkoder, elektromagnetisk alarm (EM) og RIFD.

Alt du trenger fra A til Å
- også på nett

E-bokpolitikken:

Allmennhetens frie tilgang må være utgangspunktet

Den legendariske forlags-sjefen Harald Grieg beskrev forlagene som børs og katedral. De skal tjene penger på å selge varen bøker på et marked samtidig som de skal gjøre tilgjengelig kultur, kunnskap, ideer og tanker som i utgangspunktet er offentlige goder som vi alle kan ha tilgang og eierskap til. «Solskinn og brød og ånd eies av alle», som Nordahl skriver i diktet som siden 22. juli har vært, ja – nettopp nasjonalt felleseie.

Skal vi plassere to andre sentrale institusjoner for formidling av litteratur – bokhandlene og bibliotekene – langs dimensjonen børs versus katedral, må bokhandlene åpenbart plasseres svært nær børs punktet mens bibliotekene representerer katedralen. Man investerer i bokhandel for å tjene penger på salg av bøker. Naturligvis har bokhandlene en viktig litteratur- og kulturpolitisk funksjon, men i utgangspunktet opererer de i et marked for å tjene penger. Det samme gjelder naturligvis også forlagene. Når det hardner til og festtalenes tid er forbi, har vi først og fremst å gjøre med børs og ikke så mye katedral.

Bibliotekenes begrunnelse er en helt annen. Et grunntrekk ved bibliotekenes verdigrunnlag er å frigjøre innholdet i bøkene – sol-

skinnet, brødet og ånden som kan eies av alle – fra bindingen til en vare som kjøpes og eies privat.

Forholdet mellom bibliotekene, bokhandlene og forlagene kan sammenlignes med forholdet mellom Turistforeningen og Norges grunneierforening. Turistforeningen ønsker å realisere allemannsretten. Folk flest må kunne ferdes fritt i utmark og langs kysten. Grunneierforeningen vil derimot å hevde grunneiernes rett til bruk og utnytting av eiendommen. Bibliotekene har representert en måte å realisere allemannsretten med hensyn til bruk og tilgang til *innholdet* i de bøkene og tidsskriftene som publiseres.

Til nå har disse tre aktørene i den litterære institusjonen stort sett levd fred og fordragelighet. Bibliotekene har hatt sin misjon og sin teig – de kommersielle aktørene har hatt sin. Den potensielle konflikten mellom allemannsretten og retten til privat og kommersiell utnytting av kulturproduktene, har ikke blitt akseptuert. Men e-bøkene tydeliggjør konflikten. En ny balanse må framforhandles.

Framveksten av e-bøker representerer på mange vis den endelige realiseringen av innholdet som et offentlig fellesgode. For

dem som skal tjene penger på å selge dette innholdet som varer, er det naturligvis en kritisk situasjon. For dem blir spørsmålet: Kan vi finne måter å gjerde inn kultur- og kunnskapsallmenningen på slik at det som egentlig er fellesgoder fremdeles kan håndteres som varer og selges på et marked?

I denne prosessen må bibliotekfeltet stå fast på og hevde det som er dets verdigrunnlag: allmennhetens frie tilgang til litteraturen. Kunstige modeller og inngjerdinger som har som primært mål å sikre de kommersielle aktørenes interesser, for eksempel at bibliotekene skal kjøpe et antall eksemplarer av en e-bok og når alle disse er utlånt, ja så har ikke biblioteket flere eksemplarer av boka. Eller modeller der hvert eksemplar som formidles via biblioteket belastar biblioteket med en kostnad. Én sak er at slike kunstige inngjerdinger til slutt må bryte sammen som i sin tid det ptolemeiske verdensbilde. Men de er også samfunnsmessig ufornuftige. De kan – for å bruke

Professor'n

Av professor Ragnar Audunson,
Høgskolen i Oslo og Akershus

parallellen fra friluftslivet en gang til – sammenlignes med en situasjon der brukere av Nordmarka må kjøpe klippekort av godseier Løvenskiold eller Oslo kommune som gir adgang til et visst antall søndagsturer. Når klippekortet er brukt opp, må du holde deg hjemme eller kjøpe et nytt. Bruken av et fellesgode som marka må naturligvis underlegges visse former for reguleringen for å forhindre at det forringes og for å sikre at det er tilgjengelig også for framtidige generasjoner. Men utgangspunktet for slike reguleringer må naturligvis være den frie og allmenne tilgangen. Fri og allmenn tilgang til en fellesressurs som Oslomarka er et ubetinget gode. Det gir individuell glede og berikende opplevelser og det har positive samfunnsmessige ringvirkninger i form av bedre folkehelse.

Det finnes ingen grunn til å begrense tilgangen.

På samme måte forholder det seg med tilgangen til kultur,

informasjon og kunnskap. E-bøker, e-tidsskrifter mv. innebærer at bibliotekenes grunnidé om deling av kunnskap og kultur foldest ut og nærmer seg realisering. Utgangspunktet må naturligvis være å legge til rette for denne realiseringen – ikke hvilke kunstige bekransninger som kan legges på utfoldelsen. Innenfor akademia har man kommet et stykke på vei ved å gjøre vitenskapelige artikler fritt tilgjengelige. Her er det hensynet til allmennhetens tilgang til forskningsresultater som er styrende – ikke hensynet til kommersielle aktører som Elsevier og Springer. Allmennhetens frie tilgang må også være utgangspunktet for e-bokpolitikken.

Men skal forfatterne forfatte, må de naturligvis ha et inntektsgrunnlag. Kan man finne løsninger her som kan kombineres med allmenhetens frie tilgang? Kanskje kan vi igjen bruke forfatterne av vitenskapelig litteratur som eksempel. De fleste forfatterne innenfor denne delen av det litterære feltet, er ansatt på høyskolene og universitetene. I tillegg til undervisning, er de ansatt for å være forfattere. De skal bruke fra 30 til 50 prosent av årsverket sitt til forskning, dvs. virk-

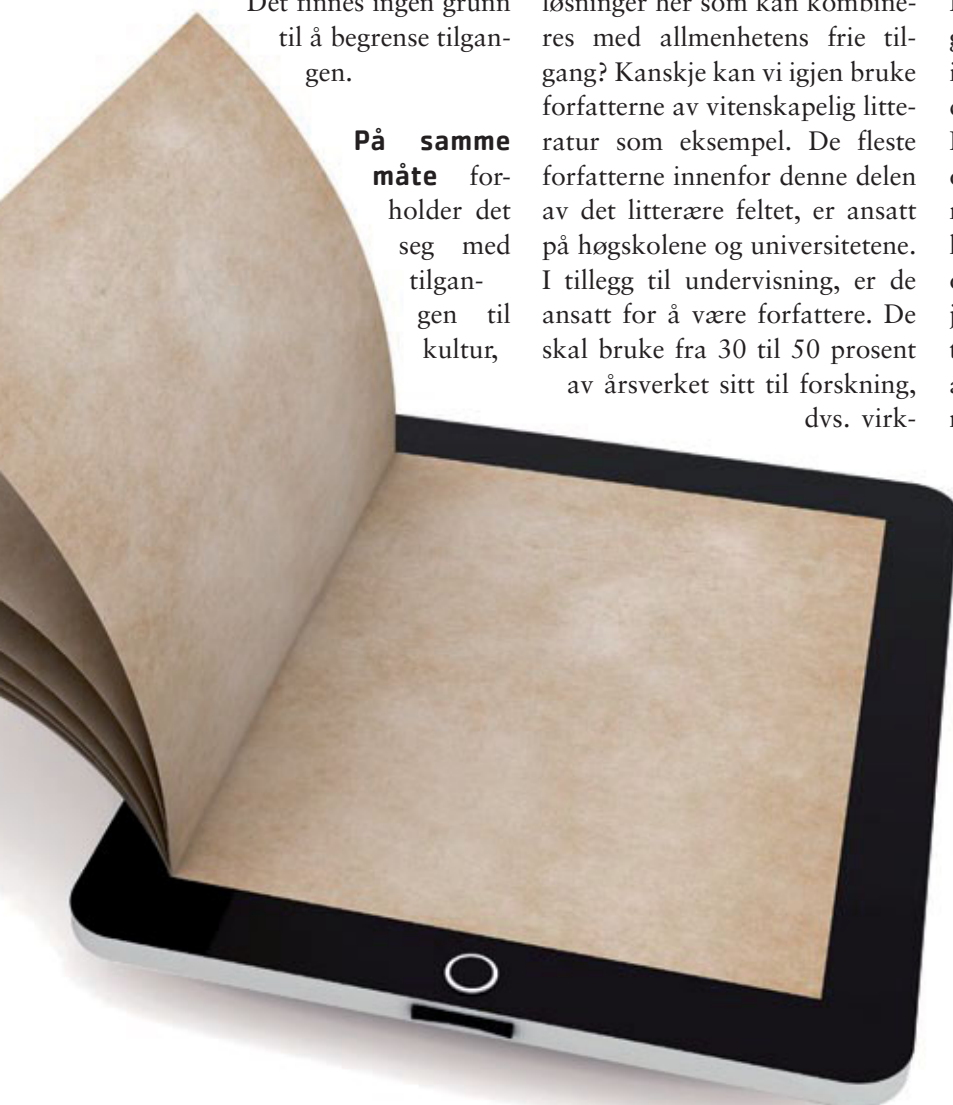
somhet som resulterer i publikasjoner – fagfellevurderte artikler, vitenskapelige bøker, lærebøker, formidling til allmennheten. Det er ikke spesielt problematisk for dem om det de skriver gjøres fritt tilgjengelig. Innen forskningsverdenen er det tunge normer for akademisk frihet. Selv om forskerne er betalt over offentlige budsjetter, kan ingen politiker eller byråkrat fortelle dem hva de skal skrive.

Kunne man tenke seg noe lignende også for andre litterære felt? Et eksempel: I Ungarn har man etablert noe som kalles Det digitale litterære akademi. Der tas viktige samtidsforfattere – det kan være forfattere som har mottatt en litterær pris som kan sammenlignes med vår kritikerpris – og viktige avdøde forfattere opp som medlemmer. Hele deres produksjon gjøres digitalt tilgjengelig. Man kan gå inn på det digitale litterære akademi, klikke på Peter Eszterhazy, Imre Kertész eller Magda Szabo og få tilgang til hele deres litterære produksjon i tillegg til forskningsarbeider som er skrevet om deres forfatterskap. Så vidt jeg har forstått, tilbys de forfatterne som tas opp i akademiet en årlig godtgjørelse tilsvarende minimum industriarbeiderlønn.

Drøyt 70 forfattere og nesten 1400 bøker er tilgjengelige i dette digitale biblioteket.

Hva med et digitalt litterært akademi i Norge?

Her ligger en oppfordring til institusjoner som Nasjonalbiblioteket, Fritt Ord og Kulturrådet. Bidra til å realisere allmennhetens tilgang til litteraturen gjennom en norsk parallell til det digitale litterære akademiet i kombinasjon med en utbygging av bibliotekene som litterære møteplasser! ■

Bibliotektreff. En gang i måneden kan innbyggerne i Sortland møte ordføreren på Sortland bibliotek. Her er biblioteksjef Kirsten Aafloy Opdahn (t.v) og Kenneth Pedersen på plass til kaffemøte. – Jeg liker settingen, å møtes over en kaffe her i sofaen er hyggelig, sier ordfører Grete Ellingsen.

Litteraturlad ordfører med fast bibliotektid

På Sortland inviteres innbyggerne til sofamøte med ordfører Grete Ellingsen på biblioteket en gang i måneden. – Jeg sa ja med en gang biblioteksjef Kirsten Aafløy Opdahn spurte, dette synes jeg er en veldig god idé, smiler blåbyordføreren.

TEKST OG FOTO: MARIANNE LOVISE STRAND, FRILANSJOURNALIST

Ellingsen er 36 år og ble valgt som ordfører sist høst. Hun er veldig glad i å lese, og synes god litteratur er en berikelse i livet.

Ordningen er et helt nytt tilbud til Sortlands innbyggere, og allerede første gangen i februar i år kom det en god del folk for å drøfte saker med ordføreren i biblioteksofaen over en kaffekopp.

– Det er veldig hyggelig å være her, og det har også vist seg at folk kommer hit for å prate med meg, sier Ellingsen. Det blir en helt annen setting når man sitter sammen i en sofa, og så er det jo fint å være omgitt av bøker!

Selv har hun flere diktsamlinger i bokhylla på kontoret sitt,

og hun finner glede i gode sitater og tekster.

– Da vi fikk ny ordfører i høst, som jeg visste var veldig glad i litteratur, fikk jeg ideen til å bruke biblioteket som møtested, sier biblioteksjef Aafløy Opdahn engasjert. – Men jeg vet om andre biblioteker i landet som også tilbyr dette. Vi som jobber her på biblioteket synes selvsagt det er flott at ordføreren ønsket dette, og at folk slutter opp om dette.

Biblioteket er et levende, men rolig møtested. Og kanskje er terskelen lavere for å kontakte ordføreren om en dårlig veistrekning når arenaen er en annen enn ordførerkontoret?

– Det oppmøtet vi hatt disse to første gangene har vist oss at behovet er til stede. Det kommer folk som har mye på hjertet de vil drøfte med ordføreren vår, sier Aafløy Opdahn. Vi markedsfører dette på kommunens hjemmesider og Servicetorget, i tillegg henger vi opp plakater.

Ordføreren bekrefter at dette kommer til å bli et permanent tilbud til innbyggerne. En gang i måneden framover vil hun være å treffe på biblioteket.

– Jeg gleder meg allerede til neste gang, dette er en utrolig fin måte å møte folk på, sier Ellingsen. ■

«Fear in a librarian's heart» – fokus på formidlingssam

Når eg kjem inn på vinmonopolet, vil eg gjerne få anbefalt ein god vin. Eg har gjerne lyst til å prøve nye vinar. Iblant er det maten eg skal eta til som bestemmer, iblant er det veret eller humøret. Eg vil gjerne at beteninga skal kunne anbefale dei rette vinane utifrå dei ynskja eg formidlar. I forhold til å kjøpe vin i ein daglegvarebutikk eller bensinstasjon, slik ein kan gjere til dømes i Danmark, set eg pris på fagkunnskapen ein møter i dei norske vinmonopola.

Situasjonen er overførbar til bibliotekverda. Biblioteka bør vera ein stad der det er naturleg å prate om bøker, ein stad du kan gå for å få forslag om bøker som passar til ver og humør, bøker som liknar på andre bøker du har likt, bøker med same tema eller tone. Biblioteka bør vera ein stad det er naturleg å gå for å få rettleiing i å finne eigna bøker også til fritidslesnad ut i frå dei ynskja låanaren uttrykkjer. Litteraturformidling bør vera ein naturleg del av kvardagen for ein bibliotekar.

Det store spørsmålet

«Can you recommend a good book?» Does any other question strike such fear in a librarian's heart as this?» Dette spørsmålet tek Joyce G. Saricks opp til drøfting i boka *Readers' advisory service in the public library* (Saricks, 2005 s. 98). I denne artikkelen har eg sett fokus på formidlingssamtala, ei samtale om

bøker som går føre seg mellom lesaren og formidlaren. Gjennom samtala skal formidlaren finne ut kva bøker som appellerer til lesaren. Ut i frå opplysningane som kjem fram i samtala, skal formidlaren koma med forslag til bøker som kan passe for lesaren. Formidlingssamtala er ein del av den totale litteraturformidlinga som skjer i biblioteka. Eg har tatt for meg kva som ligg i omgrepet litteraturformidling og sett på formidlingsmandatet som er pålagt biblioteka. Eg har også sett på korleis formidlingssamtala blir utført i praksis og har besøkt fire bibliotek for å sjå korleis dei løyste denne formidlingsoppgåva.

Kva er litteraturformidling?

I artikkelen «Litteraturformidling og dannelses» (Smidt 2009) reflekterer Jofrid Karner Smidt rundt begrepet litteraturformidling. Ein viktig del av formidlinga, er å gjera noko fysisk tilgjengeleg for andre. Eit bibliotek kan seiast å vera litteraturformidling i seg sjølv, sidan det stiller bøker og lydbøker til disposisjon for brukarane. Men formidling er også å gjera noko mentalt tilgjengeleg for andre t.d. gjennom utstillingar, nettsider, forfattarbesøk og bokprat for grupper eller enkeltpersonar. Formidlinga har ei praktisk side som går ut på å meistre handverket. Ein kan lære seg teknikkar for litteraturformidling på nett, for å lage utstillingar og for munnleg litteraturformidling.

Til grunn for alt dette ligg ei haldning. Smidt uttrykkjer det slik: «Litteraturformidling er –for alt dette – en holdning, en åpen, spørrende og våkent kritisk holdning» (Smidt 2009 s. 59) og «Å være formidler er å være interessert i en annen erfaring, enten den er uttrykt i litteraturen, eller hos de personene som kommer til biblioteket [...] Du kan kalle det en form for trygg ydmykhet.» (Smidt, 2009, s. 59)

Formidlingsmandatet

Åse Kristine Tveit har sett på korleis litteraturformidling er omtalt i paragrafer og planar for folkebiblioteka (Tveit, 2004). I folkebiblioteka er arbeidet med formidling lovpålagt. Ho syner til proposisjonen *Lov om folkebibliotek* som slår fast at folkebiblioteka har eit særskilt ansvar for å «utbre kjennskap til så vel norsk som utenlandsk fag- og skjønnlitteratur» (Tveit 2004 s. 31). Tveit syner vidare til stortingsmeldinga *Kjelder til kunnskap og oppleving* frå 1999 som seier det så sterkt som at formidling representerer det endelege målet for all verksemd i arkiv, bibliotek og museum.

Bibliotekreform 2014 gjer også formidlingsmandatet klart: «Folkebibliotekene må fortsatt ha litteraturformidling og lesestimulering som hovedområde for barn og voksne» (*Bibliotekreform 2014*, 2006, s. 19). «Litteraturformidling er en av folkebibliotekenes sentrale oppgaver. For å styrke formidlingen skal

»
Av Rita Mundal, biblioteksjef Lom kommune. Artikkelen byggjer på ei masteroppgåve i Litteraturformidling ved Høgskolen i Oslo, våren 2011.

tala i norske folkebibliotek

det iverksettes et eget program for litteraturformidling». Det er også skissert at det skal satsast på utvikling og drift av nettbaserte formidlingstenester for å synleggjera mangfaldet og breidda av litteratur. Dette programmet skulle vore ferdig i 2008, men fire år seinare er ikkje programmet lansert enda.

I vår digitale tid der e-bøker tek over for papir, er det på sin plass å tenkje på biblioteka sin funksjon i nåtid og framtid. Som i dømet med vinmonopolet, må biblioteka også fokusere på kvalitet i formidlinga. Vi må vektlegge god kunnskap om produkta våre og søkje å utvikle formidlingskompetansen. Tveit uttrykker det slik: «Litteraturformidlerens rolle omfatter både faglige kunnskaper om litteraturen som tilbys, og en evne til å artikulere denne kunnskapen i en form som er tilpasset den enkelte leser eller gruppa av lesere en står overfor, på en slik måte at det skapes lesestyt» (Tveit 2004). Dersom lånarane blir vande til å ta del i gode formidlingssamtaler på biblioteka, blir dette ein grunn til å oppsøkje biblioteka fysisk.

Formidlingssamtala

Eg har tatt utgangspunkt i boka *Readers' advisory service in the public library* for å sjå nærare på formidlingssamtala. I boka brukar Saricks omgrepet «readers' advisory interview». Ho definerer det som ei sam-

tale mellom formidlar og lesar om bøker (Saricks 2005 s. 75). Målet med samtala er å avdekkje lesaren sin litterære smak og kva type bøker han føler for å lesa på det tidspunktet samtala går føre seg. Formidlaren lyttar og kjem med forslag til aktuelle titlar basert på opplysningar lesaren har gjeve. Formidlinga skal ha fokus på lesaren og det er lesaren sine opplysningar som skal avgjera kva bøker som blir valt.

Formidlaren bør foreslå meir enn 1 – 2 bøker og unngå uttrykk som «god» og «velskrive» for å beskrive kvaliteten ved bøkene. Det er meir informativt å prate om korleis forfattaren brukar språket eller om det som er spesifikt ved boka. Er det bøker som har vunne prisar eller er kritikarfavorittar, er det betre å gje slike opplysningar enn å kalle dei gode. Formidlinga er vellykka når lesaren får som vane å samtale om bøker på biblioteket, og dette blir ein pågåande

dialog mellom lesar og formidlar.

Korleis tenkje på og samtale om bøker?

I sin readers' advisory-praksis legg Saricks vekt på appell-elementa ved bøker i formidlingssamtala. Når formidlaren les bøker eller utdrag frå bøker, skal han tenkje på kva som kan appellere til lesaren og søkje etter å finne den beste eigenskapen ved boka. Saricks deler appell-elementa inn i fire grupper: Tempo, personskildring, handling og ramme for forteljinga.

Tempo: Bøker kan ha ulike typar tempo eller driv. Personar og handling kan avdekkjast fort eller sakte. Det kan vera ei eller fleire handlingsrekkjer. Det kan vera mykje action eller meir skildringar av personar og miljø. Dialogar, korte setningar, korte avsnitt og korte kapitlar, aukar tempoet i ei bok. Bøker der historia utfaldar seg langsamt og

«Det verka ikkje som om biblioteka hadde ein bevisst og innarbeidd strategi for formidlingssamtalene.»

har fleire lag, kan ha eit lågare tempo, men like fullt ha driv. For formidlaren er det viktig å avgjera kva som skapar drivet eller spenninga i boka og formidle dette til lesaren.

Personskildring: Korleis er personskildringa i boka? Blir personane presentert med det same som stereotypar eller utviklar dei seg gradvis gjennom boka? Er dei lette å identifisere og kjenne seg att i? Er det fokus på ein hovudperson eller er det samspelet mellom fleire som er i fokus? Kven har synsvinkelen? Er personskildringa det viktigaste i boka?

Type handling: Kva type handling er det i boka? Er det personar eller hendingar som blir vektlagt? Er forteljinga prega av ytre handling og action eller er handlinga meir på det indre planet med eit psykologisk perspektiv? Går handlinga føre seg på fleire plan? Ut i frå desse spørsmåla kan ein seie noko om kva type handling det er i boka. Ytre handling og action vil appellere til ein del lesarar, medan andre likar betre ei psykologisk tilnærming.

Miljø/stemming: Kva atmosfære er det som rår i boka? Korleis er tonen? Kva inntrykk eller kjensle gjev boka? Er ho romantisk, spenningsfylt, ekkel, feel-good, magisk eller humoristisk? Er miljøskildringar detaljerte eller minimale. Påverkar dette tonen? Utspealar historia seg på eit spesielt bakteppe? Skapar forfattaren eit eige univers eller kunne historia gått føre seg kvar som helst? Ut i frå desse spørsmåla vil ein kunne finne element i bøkene som appellerer til lånarane sin litterære smak. Saricks har utarbeidd ordliste over appell-elementa. Eg har omsett ein del av dei til norsk og lagt dei ved (se side 24).

Suksessfaktorar i formidlingssamtala

Det er store likskapar mellom re-

feranseintervjuet og formidlingssamtala, og mange av suksessfaktorane er samanfallande. Det er viktig å sette tonen med eit imøtekomande kroppsspråk, sjå brukaren og vise at du er tilgjengeleg med smil og augekontakt. Dette gjer brukaren komfortabel og det blir lettare å ta kontakt. Neste steg på vegen er å få informasjon frå brukaren og oppmuntre han til å beskrive bøker han likar. Døme på spørsmål kan vera: Likar du mykje action? Likar du å bli godt kjent med karakterane? Føler du for å lesa same type bøker nå eller har du lyst til å prøve noko anna? Målet er å få fram kva det er i bøkene som appellerer til lesaren.

Etter at formidlaren har fått nok informasjon frå lesaren, skal han koma med forslag til nye bøker. Her foreslår Saricks å prate om bøker ut i frå appell-elementa med utgangspunkt i preferansane lesaren har gjeve uttrykk for i samtala. Ho rår formidlaren til å foreslå fleire bøker slik at lesaren kan velja. Her vil den faglege kunnskapen om litteratur hos formidlaren og evna til å uttrykkje fagkunnskapen i eit forståeleg og truverdig språk for lesaren, vera avgjerande suksessfaktorar. Siste fase i samtala er oppfølgingsspørsmål, om bøkene verkar interessante, om lånararen har nok å velja i og oppmuntre han til å koma attende for å koma med reaksjonar på bøkene og for å få nye forslag.

Suksessen i formidlingssamtala ligg ikkje først og fremst i at lesaren tek med seg og les bøkene han får foreslått. Formidlingstesta er vellykka når lesaren oppfattar biblioteket som ein plass der det er naturleg å utveksle erfaringar om litteratur, der han kan få forslag til bøker og tilgang til ressursar for å finne fram til passande bøker, der han blir oppmuntra til å koma atten-

de og dele reaksjonane på bøkene han har fått foreslått, og når det å dele boktips på biblioteket har blitt ein innarbeidd vane for lesaren og formidlaren.

Formidlingssamtala i praksis

I fjor vår besøkte eg fire folkebibliotek for å sjå korleis formidlingssamtala fungerer i praksis. Biblioteka ligg i to ulike fylke på Vestlandet. Eg hadde på førehand valt ut tre opplysningar eg ville gje dersom det kom spørsmål om kva bøker eg likte, *Utrenskning* av Sofi Oksanen, *Hvit tiger* av Aravind Adiga og eg ville oppgje at eg likte Knausgård. Her var det ein norsk, ein finsk og ein indisk forfattar som skulle gje formidlaren eit utgangspunkt for samtala, og med det større valfridom til å foreslå bøker enn om eg berre hadde nemnt ein tittel. Bøkene er frå ulike delar av verda og sjølvstøtt veldig forskjellige, men tankane og skildringane av personane sitt indre liv er viktig i alle bøkene. I *Hvit tiger* og i *Utrenskning* var det å få innsyn i framande kulturar noko eg sette pris på. Dei er skrivne av språkleg bevisste forfattarar, dei er kritikarroste og har vunne litterære prisar. Eg tenkte ikkje over dette da eg valde dei ut, og det var ikkje eit poeng frå mi side, men sett ut i frå formidlaren sin ståstad, har dette noko å seie for kva bøker det blir naturlege å foreslå i formidlingssamtala. Eg referere her frå eit av bibliotekbesøka.

Samtale i «Bibliotek 1»

«Bibliotek 1» ligg i ei kommune med nær 7.000 innbyggjarar. Det var romsleg og relativt moderne med tre opening-the-book utstillingshyller for nye og nyleg innleverte bøker i inngangspartiet. En person var på jobb da eg besøkte biblioteket. Bibliotekaren var opptatt med ein annan lånar da

eg kom inn. Eg nytta ventetida til å gå rundt og sjå meg litt om. Etter om lag 10 minutt stilte eg meg opp framfor skranka og bibliotekaren lurte på om eg ville ha hjelp.

Bibliotekar: Treng du hjelp?

Lånar: Ja, eg lurte på om du kunne anbefale ei bok til meg?

Bibliotekar: Det kjem nå så an på kva du likar det, da (litt latter).

Lånar: Dei siste bøkene eg las som eg likte var *Utreksning* av Sofi Oksanen, *Hvit tiger* av Aravind Adiga og så likar eg Knausgård.

Bibliotekar reiser seg og går til utstillingshyllene medan ho pratar om at ho også likar Knausgård. Ho unnskylder seg med at bibliotekaren som les alle Kulturfondbøkene har fri. Ho peikar på *Lakunen* som står utstilt og seier at ein del likar denne. Spør om eg har lese Paasilinna.

Lånar: Ja, og eg likar humoren hans.

Bibliotekaren går att og fram mellom utstillingsreolane, går bak skranka att og begynner å bla i ein perm (eg ser at det er lister med kulturfondbøker). Etter eit par tre minutt med blaing, ringjer ho bibliotekar 2 som har fri. Ho tek ikkje telefonen. Blar vidare og finn *En dåre fri* som ho foreslår for meg. Men boka er utlånt. Bibliotekar 2 ringjer opp att. Bibliotekar 1 spør om ho har lese noko bra i det siste, kulturfondbøker eller noko. Bibliotekar 2 foreslår *Nesten til stede*. Bibliotekar 1 avsluttar samtala med å fortelja at ein lånar har spurt etter ei god bok og at lånaren likar Oksanen. Dei blir einige på telefonen om at da vil *Nesten til stede* passe bra. Bibliotekar 1 seier

det same til meg etter at telefon-samtala er avslutta. Ho seier at boka er velskrive. Eg takkar og låner boka.

Refleksjonar kring formidlingssamtalene

Ein skulle kanskje vente at formidlingssamtala representerer noko av kjerneverksmda i biblioteka, at denne samtala er ein innarbeidd og bevisst del av litteraturformidlinga, men Saricks hevdar: «Most patrons do not expect to find a readers' advisory service in the library...For the most part, readers' advisory interviews do not just happen.» (Saricks 2005 s. 86). Mange lånarar vil ikkje bry bibliotekarane med å be dei om hjelp til å finne fram til ei passende skjønnlitterær bok. Saricks viser til studium som syner at lånarane er redde for at spørsmål som gjeld skjønnlitteratur kan bli oppfatta som «fjollete» eller som «bortkasta tid» av bibliotekarane. (Saricks 2005 s. 86).

Saricks har erfaringa si frå folkebibliotek i USA, men mykje talar for at dette er overførbart til norske forhold. Sjølv om ein kunne vente både ut i frå mandat og ut i frå at bøker og litteratur er det viktigaste produktet i biblioteka, må ein ta med denne dimensjonen i evalueringa som følgjer. Formidlingsintervjuet

har ikkje hatt stor merksemd i det norske bibliotekmiljøet. Det har ikkje vore sett fokus på denne delen av formidlingspraksisen. Eg har til dømes ikkje funne formidlingssamtala eller formidlingsintervjuet omtalt i norske bøker eller artiklar. Som Saricks hevdar er det mange lånarar som vegrar seg for å be om forslag til skjønnlitterære bøker dei kan lesa. Det er ikkje ein innarbeidd del av åtferda blant lånarane. Med dette som bakteppe, kan ein kanskje ikkje vente at biblioteka har ein bevisst og velfungerande praksis for å handtere slike førespurnader.

Inntrykket eg sit att med etter formidlingssamtalene som fann stad på dei fire biblioteka, stemmer overeins med det biletet Saricks teiknar. Det verka ikkje som om biblioteka hadde ein bevisst og innarbeidd strategi for formidlingssamtalene. På eit av biblioteka ringde t.d. bibliotekaren til ein kollega for å få hjelp, på eit anna leitte bibliotekaren etter lister med bokanbefalingar. I tre av fire bibliotek fekk eg inntrykk av at førespurnaden om bokforslag var ubehageleg og vekte nettopp «fear in the librarian's heart». Eg fekk ikkje inntrykk av at nokon av biblioteka gjekk aktivt ut og tilbød denne formidlingstjenesta.

«Det er grunn til å frykte at det har vore for lite fokus ikkje berre på formidlinga, men også på litteraturkunnskapen blant bibliotekarane.»

Imøtekommande

Eg var mest tilfreds med formidlingssamtala på bibliotek 3. Her hadde bibliotekaren det travelt, men tok kontakt når ho vart leddig. Ho smilte og spurte om ho kunne hjelpe meg. Ho verka som om ho hadde oversyn over bøkene som var utstilte i biblioteket, og fann raskt fram til bøkene ho foreslo. Forslaga verka ikkje tilfeldige. Sjølv om ho ikkje sa så mykje, verka ho truverdig i anbefalingane. Ho ga inntrykk av å ha god kjennskap til bøkene. Ho var også den einaste som var inne på eit par av appell-elementa ved bøkene. Ho brukte «lun» og «seriøs» for å omtale bøkene, og ho meinte at dei ville passe til min litterære smak. Ho verka til å ha kjennskap til dei bøkene eg likte og brukte dette som utgangspunkt for forslaga, noko ho også ga uttrykk for. Dette kunne vera flaks sidan det var same type bøker som ho likte sjølv. Uansett var det denne formidlingssamtala eg syntes fungerte best, og eg gjekk ut att med lyst til å lesa boka eg hadde lånt.

Lite imøtekommande

I bibliotek 2 og 4 var mottakinga direkte lite imøtekommande. Bibliotekarane såg ikkje opp på lånaren som kom inn i biblioteket. Dei var opptekne med andre oppgåver. Eg følte at eg nærast demonstrativt måtte stille meg opp framfor skranka for å bli sett. Motta-

kinga oppmuntra ikkje til å ta kontakt for å få bokforslag. Eg følte at eg var til bry, at det var eit ork å finne bøker som kunne passe, og at dei hadde viktigare saker å ta seg av sjølv om det ikkje var andre brukarar som venta på hjelp. I bibliotek 2 fekk eg kjensla av at det å finne ei passende bok, var noko eg burde klare sjølv. Bibliotekaren synt meg merkinga i ryggen på bøkene. Eg fekk inntrykk av at eg da burde kunne finne meg bøker sjølv. Dersom eg hadde vore ein vanleg lånar, hadde eg sannsynlegvis ikkje tatt kontakt med personalet på desse biblioteka i det heile. Om eg hadde gjort det, ville eg avslutta samtala lenge før eg gjorde og funne meg bøker på eiga hand. På begge desse biblioteka vart formidlingssamtalene også avslutta med at eg fann bøker sjølv. Dette var dels fordi eg følte det ubehageleg å opphalde bibliotekarane lengre, og dels fordi eg hadde mist trua på at dei skulle klare å finne passende bøker.

Korleis vart det prata om bøker i formidlingssamtalene? Alle bibliotekarane spurte i starten av samtala om kva bøker eg likte.

Dette var eg forbe-

redt på og hadde planlagt svaret. I det heile vart ordet «likar» mykje brukt i samtalen, både i spørsmål, for å referere til andre som likte bøkene og i eit par tilfeller når bibliotekarane fortalte om sin eigen litterære smak. Ingen spurte utdjupande spørsmål om kva det var eg likte med bøkene. Når eg gjekk gjennom samtalene, fann eg få adjektiv som skildra bøkene. Adjektiva som vart brukte var «god», «lun», «bra», «velskrive» og «seriøs». Som eg var inne på tidlegare, er uttrykk som «god» og «bra» relativt inkjeseiande sidan det varierer frå lesar til lesar kva dei meiner med «ei god bok». Som Saricks seier, er det likevel lett å gå i denne fella. Dette er innarbeidde uttrykk for mange av oss som kan vera lette å ty til og vanskelege å leggje av seg.

Avgjerande med kunnskap om litteratur

Eit avgjerande punkt i formidlingssamtala, er som nemnt kunnskapen vi sit inne med om produkta vi skal formidle. Det er nok først og fremst dette som skapar angst hos bibliotekarane. Det er pinleg å avsløre manglande kunnskap om produkta vi til-

«Den dagen litteraturformidling er ein naturleg del av kvardagen for ein bibliotekar, kan han møte brukarane med «trygg audmjuk» haldning utan «fear in her heart».»

byr. Sjølv om ein har stor kunnskap om bøker og litteratur, kan det vera vanskeleg å koma opp med gode forslag ut i frå kva bøker lånen seier at han likar. Sjølv for dei som har lang praksis og har jobba systematisk med litteraturformidling, kan dette by på problem. Dei fleste har vi vel opplevd å bli heilt tome for forslag. Mange føler på tidspresset. Bøkene du har lese i det siste er som regel utlånt fordi du har formidla dei til andre lånarar. Kanskje ligg det ultimate kravet om rett bok til rett lånar til rett tid i bakhovudet hos formidlaren. Dette er faktorar som kan medverke til at formidlingssamtala blir noko vi fryktar og til at vi ikkje greier å formidle den kunnskapen vi verkeleg sit inne med på ein god måte.

Med dette som atterhald, meiner eg likevel at det ut i frå formidlingssamtalene er grunn til å frykte at det har vore for lite fokus ikkje berre på formidlinga, men også på litteraturkunnskapen blant bibliotekarane. I undersøkinga mi er utvalet veldig lite. Biblioteka eg besøkte er relativt små. På små bibliotek er arbeidsoppgåvene meir varierte, noko som går på bekostning av spesialisering. På større bibliotek kan personalet konsentrere seg om liten del av verksemda og spesialisere seg blant anna på formidling. På biblioteka Saricks syner til, har dei t.d. eit eigne team som har «readers' advisory service» som spesialfelt. Trass dei formildande omstende som er nemnde, meiner eg at det er grunn til setje spørjeteikn ved kvaliteten på formidlingstenestene som vert levert ved norske folkebibliotek representert ved dei fire biblioteka i undersøkinga. Det tyder på for dårleg kunnskap om produkta vi formidlar når personalet ikkje ein gong er oppdaterte på bestseljarar som Paa-

silinna og Knausgård. Det vitnar om eit manglande fokus på formidling når bibliotekarar må ringe kollegaer eller forgiveis leitar i permar for å koma opp med boktips. Enda verre er det at dei ikkje ser lånen og ikkje tek initiativ til å ta kontakt.

Konklusjon

Bibliotekreform 2014 slår fast at litteraturformidling er ei sentral oppgåve for folkebiblioteka og eit satsingsområde i framtida. Ut i frå det klare mandatet bør satsinga gjera seg merkbart meir synleg på alle nivå i biblioteksektoren. På nasjonalt nivå bør planane som er skisserte i reforma om å utvikle eit eige program for litteraturformidling gripast tak i og gjennomførast. Utviklinga av ein nasjonal nettstad tilsvarande litteratursiden.dk der nasjonale ressursar vert samla og gjort tilgjengeleg for eit samla bibliotek-Norge, bør realiserast. Det bør leggjast stor vekt på formidling i bibliotekarutdanninga, både den munnlege, den digitale og den delen av formidlinga som omfattar utstillingar.

Dei nasjonale føringane bør koma til uttrykk på fylkesnivå og spegle verksemda i fylkesbiblioteka. Fylkesbiblioteka bør oppetre som regionale utviklingsaktørar som set formidling på dagsordenen. Dette bør koma klart til uttrykk i fylkeskommunale-, regionale- og kommunale bibliotekplanar. Gjennom å arrangere kurs eller tilby andre former for kompetanseheving, kan fylkesbiblioteka medverke til at kvaliteten på formidlingstenestene rundt om i folkebiblioteka vert heva.

Ei klarare satsing og sterkare vektlegging av formidling på nasjonalt og fylkeskommunalt nivå, bør til sist koma til syne i verksemda på dei kommunale folkebiblioteka og i siste instans

koma bibliotekbrukarane til gode. Ein del av dei større og kanskje nokre av dei mindre folkebiblioteka, har sikkert gode rutinar for dette arbeidet allereie, men som bibliotekbesøka avslørte, gjeld ikkje dette alle. Formidling bør vera ei prioritert oppgåve som det blir sett av tid til i kvardagen. Det bør utarbeidast konkrete tiltaksplanar for formidling i folkebiblioteka. Aktuelle tiltak kan vera å delta på kurs eller studium for å auke kompetansen innan formidling, jobbe bevisst for å skape eit miljø for bokprat i biblioteket, gå aktivt ut og tilby litteraturformidling overfor brukarane, setja fokus på formidlingssamtala med utgangspunkt i appell-elementa hos Saricks, setja av faste tider for personalet til å lesa bokomtalar og halde seg oppdaterte på ny litteratur, aktivt bruke ressursar som Bok i P2 og gode nettbaserte formidlingstenester som t.d. litteratursiden.dk, delta på bokpresentasjonar som presentasjon av årets kulturfondbøker, setja av faste tider til prøvesmaking av produkta våre t.d. ved å lesa korte utdrag frå ein del av dei nye bøkene som biblioteket tek inn.

Med ei tydelegare og meir bevisst satsing på formidling i alle ledd i folkebiblioteksektoren, vil det einskilte bibliotek stå betre rusta til å møte brukarane med den nødvendige kompetansen i formidlingssamtala. Biblioteka vil betre kunne rettleie brukarane i jungelen av litteratur i digital eller trykt form. Med ein bevisst og innarbeidd formidlingpraksis, vil biblioteka kunne leve opp til visjonen om å vera ein stad folk går for å prate om og få forslag til eigna bøker. Den dagen litteraturformidling er ein naturleg del av kvardagen for ein bibliotekar, kan han møte brukarane med «trygg audmjuk» haldning utan «fear in her heart».

Ordliste

Tempo/driv

Halsbrekkande, fengslende, roleg, fortetta, lett, oppslukande, i ro og mak, fartsfylt, kontrollert, oppjaga, bedageleg, avslappa, raskt, storslagen.

Personskildring

Detaljert, distansert, dramatisk, eksentrisk, stemningsfull, trufast, fortruleg, intim, fengslende, underfundig, spennande, innadvent, naturtru, fleire synsvinklar, sær, original, realistisk, gjenkjenneleg, seriekarakter, levande, stereotyp, einsformig, godt teikna.

Type handling/oppbygning

Actionprega, personsentrert, kompleks, heimleg, episodisk, tydeleg valdeleg, familiesentrert, kvardagsleg, godlynt, lun, saksorientert, fleire nivå, litt-rære referansar, mange handlingstrådar, mystisk, mytisk, open slutt, avklarande slutt, handlingssentrert, mange vendingar, overraskande, pikant, vilter, erotisk, provoserande, tragisk.

Miljø/stemming/stil

Bittersøt, guffen, mørk, detaljerte miljøskildringar, stem-

ningsfull, eksotisk, på kanten, varm, kald, mange historiske detaljar, humoristisk, frodig, magisk, melodramatisk, truande, mystisk, marerittaktig, manande, suggererande, nostalgisk, filosofisk, politisk, psykologisk, romantisk, urban, bygdepreg, sensuell, krass, tidlaus, optimistisk, spennande.

Stil

Streng, nøktern, uformell, klassisk, fargerik, kompleks, konverserende, direkte, dramatisk, elegant, forseggjort, ekstravagant, liketil, usjenert, grasios.

Litteraturliste

[Bibliotekloven] Lov om folkebibliotek. Ot.prp. nr. 14 (1985-1986).

Bibliotekreform 2014 (2007). [Oslo]: ABM-utvikling. – Del 1: Strategier og tiltak

Saricks, J. G. (2005). Readers' advisory service in the public library. Chicago: American li-

brary association

Smidt, J. K. (2009). Litteraturformidling og danning – eller Stieg Larsson «for alle penga» Bok og bibliotek, 67/2009, (3), 58-62. http://www.bokogbibliotek.no/index.php?option=com_content&task=view&id=1136&Itemid=28

St.meld. nr 48 (2002 – 2003).

Kulturpolitikk fram mot 2014 Tveit, Å. K. (2004). *Innganger. Om lesing og litteraturformidling*. Bergen: Fagbokforlaget.

Digitale og andre ressurser:

<http://www.litteratursiden.dk/>
Notat frå forelesning ved Høgskolen i Oslo våren 2011 i studiet Litteraturformidling

Høyvann i biblioteket

» Bibliotektomta i det kommende kulturkvartalet i Bodø ble i de siste helligdagene i påska gradvis fylt med sjøvann på grunn av sterk flod, melder Avisa Nordland. Det hele så likevel mer dramatisk ut enn det egentlig var, forsikrer prosjektansvarlig for kulturkvartalet, Dagfinn Nilsen.

- Påska er en høyvannsperiode, og det skaper voldsomt trykk. Dette er vanlig, men selvfølgelig ikke ønskelig. Vi er glade for at ingenting er blitt ødelagt av denne lekkasjen, sier Nilsen til avisa.

Ikke fornøyd med bibliotek

» Noen skolebibliotek i Alstahaug kommune er så dårlige at de ikke kan kalles bibliotek. Det mener kommunalsjef for skolene i Alstahaug, Connie Pettersen, ifølge Helgeland Arbeiderblad.

Pettersen sier at to av skolene har så få bøker at de ikke kan defineres som bibliotek, og at det er store forskjeller. Mens en skole bare har 500 bøker, har en annen skole 8-9000 bøker. Dette gir stor forskjell i opplæringstilbudet, og en brukerundersøkelse viser at litteraturlitbudet oppleves som variabelt og for mange nesten fraværende.

Bibliotekenes digitale økosystem

Med Open Library vil Brewster Kahle lage et digitalt verdensbibliotek bygd på samarbeid og åpne standarder.

Gründer, aktivist og digital bibliotekar – Brewster Kahle er en mann for både store perspektiver og møysommelig arbeid. I 1996 startet han Internet Archive, og mange har nok funnet igjen kopier av forsvunne websider med Wayback Machine, et av arkivets prosjekter. Internet Archive er aktivt på mange områder, blant annet innen digitalisering av papirbøker. Med Open Library har Kahle startet et prosjekt der målet er å beskrive alle bøker som noen gang er publisert og hjelpe lesere å finne dem. Forfatterne intervjuet Kahle under en konferanse i fjor.

Hva er Internet Archive og hva er din framtidsvisjon?

Brewster Kahle (BK): Ideen er å bygge versjon 2 av biblioteket i Alexandria. Å gjøre alle bøker, all musikk, all video, alle forelesninger – det aller meste, egentlig – tilgjengelig for alle som er interessert, uansett hvor de befinner seg. Dette vil selvsagt ikke kunne gjøres av én aktør alene, men vi håper å spille en rolle ved å hjelpe biblioteker og ved å utvikle teknologien som trengs for å nå dette målet.

Hvilke hindre står i veien?

BK: Verden deler seg i to interessegrupper. På den ene siden de som forsvarer hyper-opphavsrett, på den andre siden de som

går inn for hyper-åpenhet. Jeg synes de hyper-åpne lykkes mye bedre, men det stopper ikke dem som vil slå ned, stenge, kontrollere.

Kan du forklare forskjellen på Internet Archive og Open Library?

BK: Archive.org er nettstedet for alle våre bøker, musikk, video og nettsider. Openlibrary.org er et nettsted for bøker. Ideen er å lage et åpent katalogsystem: En web-side for hver eneste bok som er publisert. Hvis boken er tilgjengelig på nett, peker vi til den. Hvis den er for salg i bokhandler, peker vi til dem. Hvis den er tilgjengelig i bibliotek for fysisk lån, peker vi dit. Over 100.000 mennesker bruker nå Openlibrary.org daglig for å få tilgang til bøker.

Videre har andre integrert oss i sine kataloger. Det betyr at når folk bruker katalogene til biblioteker vi er partner med, har biblioteket enten føyd til våre Marc-data til sin katalog, eller enda bedre: De gjør en spørring mot vårt API (programmeringsgrensesnitt, red.anm) slik at brukeren ser et lite bilde som sier «Du kan lese denne online», eller «Denne kan lånes gratis», eller «Denne kan lånes, men er utlånt nå». Dette gjør at folk kan nå boken digitalt direkte fra katalogen. Slik integrasjon er veldig

bra, for vi ønsker ikke at alle skal komme til Open Library. Folk vet allerede hvordan de skal bruke sitt lokale bibliotek. La oss bare gi dem verdens bøker. Der og da.

Hvilke utfordringer har dere når det gjelder digitalisering av bøker?

BK: Det er to store problemer: Det ene er å bygge opp en digital samling, enten ved å digitalisere verk eller kjøpe inn e-bøker. Det andre er: Hvordan gjør du dette tilgjengelig, spesielt verk som er opphavsrettsbeskyttet? Det koster ca. 10 cent (ca. 60 øre) per side å lage en vakker digitalisering. Så for 30 dollar per 300 siders bok kan du gjøre en strålende jobb. Google gjør det mye kjappere og det koster bare 5 dollar per bok. Det er altså mye billigere i lavere kvalitet, men de har storskalafordeler. Vi digitaliserer rundt 1000 bøker hver dag i 23 scannesentre i seks land. Vi kan sette opp slike sentre hvor som helst. Hvis folk heller vil gjøre jobben selv, stiller vi scannere og alt etterarbeidet til rådighet gratis. Vi ser altså etter folk som vil scanne sine egne samlinger, eller de kan hyre oss til å gjøre det for 10 cent per side.

Innkjøp av e-bøker hører også med til å bygge opp en samling. Men når jeg sier kjøpe, så mener jeg virkelig det. Ikke lisen-

siering, men innkjøp av bøker som er dine for alltid. Det er et økende antall forlag som selger ebøker slik plateselskaper nå selger mp3-filer. Det betyr ikke at vi kan legge dem ut gratis for alle på nettet, men det betyr at vi kan låne dem ut til én person av gangen. Hvis vi har hundre kopier kan vi låne dem ut, slik vi kan med vanlige boksamlinger. En fin ting ved dette er at det ikke bygger monopoler. Istedenfor å lisensiere samlinger som vil forsvinne når du ikke lenger har lisens, er tanken å kjøpe og eie disse ebøkene.

Så er det rettighetsspørsmålene. Verk som er falt i det fri er enkelt, disse burde være tiljen-

gelig som én pakke (i «bulk»). Ofte er de det ikke, for eksempel er det ikke lov å distribuere Google Books på denne måten. Biblioteker og museer burde ikke bruke slike lukkede løsninger.

Når det gjelder opphavsrettsbeskyttet materiale, samarbeider vi med biblioteker. Vi låner ut verkene, slik at brukere nå har tilgang til over 100 000 bøker som samarbeidende biblioteker har bidratt med.

Det er nå over 1000 biblioteker i seks land som bidrar til denne samlingen, som dermed blir tilgjengelig via alle bibliotekene. Og disse bøkene er fra hele det 20. århundre. Hvis det

er noen andre biblioteker som ønsker å være med, må de bare bidra med én digitalisert bok fra sin samling som er utgitt etter 1923 samt gjøre sine IP-adresser tilgjengelig. Så åpner vi for disse, slik at alle brukerne ved dette biblioteket og de som logger seg på utenfra (for eksempel via VPN) kan låne blant de 100 000 bøkene. En bruker kan låne fem bøker samtidig og lånetiden er to uker. Men det er bare én bok (én kopi, red.anm) som sirkulerer til enhver tid, så dette er veldig bra for den lange halen. Vi synes at denne tilnærmingen til e-lån fungerer veldig godt. Vi

Høye ambisjoner:

Å skape et digitalt verdensbibliotek bygd på samarbeid og åpne standarder.

universiteter og offentlige biblioteker fra hele verden som nå samarbeider om å bygge et bibliotek – av biblioteker, for biblioteker.

Marc-dataene du nevnte er også tilgjengelige. Så det gir mening for et bibliotek å inkludere ikke bare sine egne bøker, men alle bøkene i Internet Archive i sin egen kata-

log. Man kan tenke på dem som alle verdens bibliotekers eiendom?

BK: Ja, vi ser dette som å bygge bibliotekenes økologi. Bibliotekenes virkelige verdi – ja, det finnes fantastiske samlinger – er bibliotekarene, ekspertene, menneskene som kjenner innholdet og kan formidle det til folk på nye og forskjellige måter. Så la

oss passe på at digitaliseringsbølgen ikke ender med at vi bare har ett bibliotek som tar livet av alle de andre. Risikoen er til stede.

Intervjuet ble først publisert i en lengre versjon på nettstedet openglam.org. Redigert og oversatt av Olav A. Øvrebø. Creative Commons-lisens: Navngivelse.

Åpent bibliotek

Hva kan norske biblioteker lære av Open Library?

En webside for hver eneste bok som noen gang er utgitt. Å gjøre alt innhold tilgjengelig for alle. Brewster Kahles visjoner for Open Library og Internet Archive er ikke småtterier. Og handling følger ord (se intervju). Eget digitaliseringsprogram; produksjon, samling og deling av metadata og frie verk; løsning for e-lån – alt dette er han i full sving med.

I dag samarbeider ingen norske biblioteker med Open Library. Bok og Biblioteks uformelle rundspørring blant norske bibliotekfolk tyder på at overraskende få er kjent med prosjektet. Synd, for her er det noe å lære. Vi har gjort et lite utvalg.

1. Brukervennlighet

En norsk bokorm kan allerede nå låne e-bøker på Open Library. Det er bare å registrere seg og lete i den riktignok begrensede samlingen av mest engelskspråklige e-bøker. Løs-

ningen for e-lån er enkel å håndtere. Og er du interessert i eldre verk som er falt i det fri, er Open Library en rikholdig skattkiste. Verkene er tilgjengelig i en rekke digitale formater.

2. Datadeling

Open Library støtter den internasjonale bevegelsen for å gjøre datakilder tilgjengelig slik at andre kan bruke dem (se Bok og Bibliotek nr. 2, 2012). Metadataene som samles inn kan lastes ned og brukes av andre aktører. Data knyttet til enkelttitler kan også lastes ned, i ulike formater. En utfordring for Open Library er å unngå duplisering av metadata – gode løsninger på dette er interessante også for andre biblioteker.

3. Wikielement

Brukerne av Open Library kan selv redigere beskrivelsen av bøker. De kan skrive innholdsresymé, sitere utdrag, føye til omtalte personer og steder

med mer. Brukerne kan også opprette nye sider for bøker som ikke har fått «sin» unike webside ennå. Også dette er brukervennlig lagt opp med prinsipper mange kjenner fra Wikipedia og andre prosjekter med brukermedvirkning. Erfaringene herfra bør være nyttige å vurdere for biblioteker som ønsker å engasjere sine brukere. Jo rikere beskrivelser og metadata, jo flere vil finne fram til litteratur.

Faksimile
fra Bok og
Bibliotek
nr 2/2012.

Vatikanet og Oxford skal dele tekster

» Universitetet i Oxford i Storbritannia og biblioteket i Vatikanet skal sammen digitalisere 1,5 millioner sider med gamle tekster og gjøre dem fritt tilgjengelig på nett. Blant annet vil gamle greske og hebraiske manuskripter da bli tilgjengelig, sammen med en rekke tidlig trykte bøker fra 1500-tallet.

To tredeler av materialet vil ifølge The Guardian komme fra Vatikanet, og resten fra Bodleian-bibliotekene ved universitetet i Oxford. Forskere vil dermed også kunne få samlet tilgang til manuskripter som i århundrer har vært atskilt, skriver avisen.

Regionale planer styrket bibliotekene i Sverige

» Regionale kulturplaner har ført til at mange lokale biblioteksjefer opplever et økt engasjement og større gjennomslag for bibliotekspørsmål. Også regionene later til å ha fått større forståelse for bibliotekenes funksjon som lokale møtesteder, skriver Svensk Biblioteksforening, som viser til rapporten «Verka samman» om bibliotekvesenet i Sverige.

Rapporten viser også at det finnes store forventninger både på Kungliga Biblioteket og det svenske kulturrådet når det gjelder samordning av kulturplaner. Biblioteksforeningen sier på sin side at det er viktig at det finnes en nasjonal strategi for bibliotekutvikling i de regionale kulturplanene.

Amerikanerne leser e-bøker som aldri før

» Amerikanere leser flere e-bøker enn noen gang før, og de digitale leserne er samtidig de mest ivrige papirbokleserne. Til gjengjeld når antallet amerikanere som i det hele tatt ikke leser bøker, nye høyder, skriver Berlingske i Danmark.

Ifølge en undersøkelse fra Pew Research Center hadde 21 prosent av alle voksne amerikanere i februar 2012 lest en e-bok, foruten at de de siste 12 månedene i gjennomsnitt hadde lest 24 bøker på papir. Oppsiktsvekkende var likevel at 19 prosent av alle voksne de siste 12 månedene ikke hadde lest en bok på noen plattform. Hvis dette er riktig leser mer enn 50 millioner amerikanere aldri bøker, skriver Berlingske.

Mangfold i Norden

» Temaet for Nordisk bibliotekuke i 2012 blir «Mangfold i Norden». Meningen er at tema og tekster skal gi støtte til ulike aktiviteter i bibliotek og klasserom, blant annet gjennom høytlesing både av barne- og ungdomsbøker, og av voksenbøker.

Bibliotekuka finner i år sted fra 12. til 18. no-

vember. Prosjektet har gått i 15 år, med et nytt tema hvert år. I 2011 ble det holdt over 1000 arrangementet på skoler og bibliotek rundt om i Norden, 150 av dem i Norge, skriver Foreningen Nordens norske medlemsblad, Magasinet Norden.

Dansk e-bok-turbulens

Danske folkebibliotek lånte ut 47 000 e-bøker i februar. Forlagene frykter uthuling av markedet og krever nå begrensninger.

De danske bibliotekenes tjeneste for utlån av e-bøker, eReolen, ble lansert med et paukeslag i november 2011. Suksessen lot ikke vente på seg. I februar i år var 150 000 dansker innom nettstedet og lånte til sammen 47 000 bøker.

Det har fått danske forlag til å rope varsko. "Når jeg ser på våre salg- og utviklingskurver før og etter introduksjonen av eReolen, har utlånene hatt en negativ virkning på det kommersielle salget," sier direktør Cliff Hansen i forlaget Lindhardt og Ringhof til den danske avisen Politiken (26.3.2012).

Begeistring i Stavanger. eReolens leder, Bo Fristed i Århus kommune, presenterte nylig tjenesten på det nasjonale bibliotekmøtet i Stavanger. Han løftet begeistringen høyt under taket. Det ble twitret om dansk suksess og foreslått at vi ganske enkelt burde importere den danske modellen.

Fristed deler ikke forlagenes frykt. Han mener at bibliotekene har en oppdragende virkning på danskene. Salget av e-bøker har vært jevnt stigende og "vi har vært med på å lære danskene å bruke e-bøker", sier han til samme avis. Til det svarer imidlertid forlagene at salget av e-bøker var på forhånd så lavt at det måtte bare gå en vei, oppover.

Reforhandling. Direktør Elisabeth Nøjgaard Fogtdal i Gyldendal stemmer i kritikken fra Lindhardt og Ringhof i en epost til Bok og Bibliotek, hvor hun skriver: "Hvem vil kjøpe en e-bok når den enkelt og behagelig kan lånes gratis på biblioteket? Det er derfor viktig at den nåværende avtale er et ettårig pilotprosjekt, hvor vi gjør oss viktige erfaringer, som kan endre avtalen når den skal reforhandles i løpet av året."

Norsk utakt. I Bok og Biblioteks undersøkelse (Bok og Bibliotek nr 2/2012) om e-bøker blant biblioteksjefer og forlagssjefer, finner vi den samme frykten i Norge som i Danmark.

Blant forlagene mener 62,5 prosent at utlån av e-bøker fra bibliotekene vil undergrave det norske markedet for e-bøker. Men bare 4,6 prosent av biblioteksjefene mener det samme.

Så kommer utfordringene. Danmark er et bibliotekland vi gjerne henter inspirasjon fra enten vi reiser dit på konferanser eller studiebesøk for å få et glimt av "det nye". Også når det gjelder utlån av e-bøker ligger Danmark foran oss. Her hjemme starter Biblioteksentralen i samarbeid med Nasjonalbiblioteket, Kulturrådet og et utvalg bibliotek sitt prøveprosjekt i juni. Da er danskene snart på vei til å evaluere sine erfaringer med eReolen.

Pilotprosjektene er viktige, de vil samle erfaringer. Men det er etter at prøveprosjektene er gjennomført, de virkelige utfordringene vil melde seg. De store og ubesvarte spørsmålene i framtiden for både dansker og nordmenn, kan kokes ned til dette: Hvordan skal det offentlige støtte litteraturen i den digitale framtiden, når den enkle gutenbergske eksemplarvirkeligheten er satt ut av spill? Her står vi foreløpig uten gode svar.

– Odd Letnes, red.

Prøv

DAG OG TID

– den nynorske
vekeavisa for
kultur og poli-
tikk – gratis!

Send SMS DT3V
til 2007, så
sender vi deg
tre prøvenum-
mer utan at du
forpliktar deg
til noko som
helst.

Hjelp, bøkene går i stykker!

Det er stort behov for kunnskap om bokreparasjon i bibliotekene, men også hint om profesjonelle restauratører.

AV ODD LETNES, RED.

I midten av april sendte jeg denne mailen ut på Bibliotek-norge: «Repareres det ofte bøker ute i bibliotekene? Hvis bøker leses i filler, hva skjer da? Blir de tapet på bakrommet, eller sendes de bort til bokbinder? Grunnen til at jeg spør, er at jeg lurer på om det kan være grunnlag for en artikkel i Bok og Bibliotek om «bokreparasjon». Kanskje en artikkel av typen «hands on»: Hva gjør jeg når en verdifull bok går i stykker?»

Det tok ikke lang tid før tilbakemeldingene tikket inn på e-post. Jeg har klippet litt fra noen av svarene:

«Har ikke tid til å reparere.»

«Har ikke råd.»

«Kjøper heller nye bøker.»

«Mangler kunnskap om innbinding.»

«Vet ikke hvor jeg kan få hjelp, hvilke som finnes på markedet, hva de har å tilby og hva det koster.»

«Skriv artikkel!»

«Jo, vi reparerer en del her selv. Lavt bokbudsjett gjør at vi må snekre litt på bakrommet for å få bøkene til å vare lenger. Mottar gjerne tips om utstyr/teknikker.»

«Det er et bra artikkeltema, skriv gjerne om det. Vi reparerer bøker. Det gjelder spesielt hvis det er noe som ikke kan kjøpes på nytt. Det kan f.eks. være en dårlig innbundet masteroppgave, en paperback-fagbok som er blitt en klassiker, men ikke kommet i nytt opplag. Noe går til innbinding, men her er prisene steget betraktelig. Vi har ikke kompetanse på reparasjons-

området, og jeg ville likt en slik artikkel som nevnes her.»

«Veldig interessert i en artikkel om dette. Gjerne med tips om gode reparatører.»

«Hos oss på Skien bibliotek vet jeg vi reparerer så godt vi kan. Det er ikke alltid en får tak i nytt eksemplar hvis boka er gammel. Jeg synes det virker interessant, spesielt med tanke på biblioteker med lokalsamling, hvor det kan være vanskelig å skaffe et erstatningseksemplar.»

«Jeg jobber i museumsbibliotek, og skulle veldig gjerne visst mer om temaet. Jeg har prøvd å finne både kurs og bøker hvor jeg kan få en liten innføring, men svaret jeg ofte får er at dette er kun for fagfolk (bokbindere og konservatorer?). Selv tenker jeg at jeg har en viss kunnskap om bøker og hvilke jeg ikke skal «kødde» med, men...»

«I folkebiblioteker har jeg vel dessverre inntrykk av at de kjøper nytt, men hvis det fortsetter slik det gjør med kasseringer og lite opptrykk (digitalisering, men ingen til-

gang), så er jeg redd de kommer til å angre...? En skikkelig grundig artikkel med referanser og henvisninger til videre læring hadde vært knall!»

Vi følger opp i Bok og Bibliotek nr 3 og 4 med artikler om emnet. Den første ser på bokinnbinding i et historisk og kulturelt perspektiv. Den andre vil ha en mer praktisk tilnærming, med tips om hva du kan gjøre når bøkene truer med å falle fra hverandre. Vi vil også snakke med profesjonelle aktører som kan hjelpe til når behovet melder seg. ■

JULIUS. ØRENBERG BOKBINDERI

HÅNDVERK SIDEN 1860

Julius Ørenberg Bokbinderi AS har lang erfaring i å nyinnbinde tidsskrifter og andre trykte papirer som ønskes bundet inn. Vi har også lang erfaring i å reparere gamle og slitne bøker. Vi er et håndbokbinderi med mye erfaringer og kunnskaper om innbinding av både gamle og nye bøker.

Vi holder til i Nydalen i Oslo.

JULIUS. ØRENBERG BOKBINDERI

HÅNDVERK SIDEN 1860

Adresse:

Fernanda Nissens gate 3, inngang 2, 0484 Oslo

Postadresse:

Postboks 4742, Nydalen, 0421 Oslo

Telefon: 23 05 80 20 – Faks: 23 05 80 39

Mail: post@bokbinderi.net

Teksten stiger.

Boka faller.

Papiret er et praktfullt medium. Det har tjent oss trofast i nesten seks hundre år. Men papirets status som vårt viktigste medium er i full oppløsning.

Når skriftens teknologi forandrer seg, skjer det også noe med formate-
ne. I Babylon var leirtavlen den naturlige enhet. Moseloven fikk plass på to steintavler. Gud hadde ennå ikke oppdaget papiret. Da forfattere som Homer, Platon, Cæsar og Plinius den eldre skrev sine u dødelige verker, planla de ikke bøker på tre hundre sider. Ordet bok (liber) betød bokrull, som var en tekst på tredivetil førti sider. Hvert av de fire evangeliene fyller en rull.

Det vi i dag forstår med en bok, er en samling sider som er sydd eller limt sammen. I dagligtalen tenker vi på bøker som bunker av papir med et par hundre sider tekst eller mer. I mer enn fem hundre år har både forfattere og lesere vent seg til akkurat dette formatet. Men formater er like forgjengelige som teknologier. Derfor er ikke e-boka en ny løsning, men et overgangsprodukt. Vi er vant til bokas lengde. Foreløpig fyller vi vår nye digitale vin på de samme gamle flaskene.

Da jeg vokste opp på Stabekk, hadde vi sveivegrammofon. All musikk varte tre til fire minutter. En symfoni av Mozart krevde en

hel stabel av plater. I praksis nøyde vi oss med populærmusikk i det korte formatet. Først da LP-platene kom på banen var det mulig for produsenter og studiomusikere å tenke i større enheter. Konseptalbumet var en ny type objekt og skapte en ny type musikkopplevelse. I dag kan vi velge fritt mellom låt og album når vi laster ned fra iTunes.

E-boka er altså et midlertidig format. Ny teknologi skaper nye spill og nye spilleregler. Tidlig på nittitallet var nettet en sak for nerder. Nå har nettet blitt grunnmuren i den globale økonomien. Forståesepåerne bekymret seg voldsomt for gapet mellom de unge datafreakene og flertallet av befolkningen. Nå tier de grundig stille. Det sosiale nettet kom på plass for ti år siden. Nå kommer de mobile mulighetene. Vi har fått smarttelefoner, lesebrett, Kindle og iPad. Overgangen fra 3G til 4G har begynt. Det er lett å se hvor teknologien tar oss. Vi får i prinsippet adgang til all tekst, i alle tenkelige formater (skrift, lyd, bilde), uavhengig av tid og sted.

Den digitale utviklingen forandrer betingelsene for hvordan vi leser, lytter til, tolker, anven-

der, kombinerer og produserer tekst. Skiftet fra papir til nett er mer radikalt enn overgangene fra Moses til bokrull, fra Platon til kodeks og fra Dante til trykte bøker. Musikkbransjen har nesten fullført prosessen. I 1950 sang jeg duett med Louis Armstrong på sveivegrammofon. Nå vugges jeg på bussen av Cæsaria Evoras melankolske sanger. iPad og Bose har erstattet His Master's Voice.

Bokbransjen, og dermed bibliotekene, er fortsatt i åpningsfasen. Forlagene har akseptert at stormen kommer. De vet ikke hvordan de skal håndtere den. De forsøker febrilsk å opprettholde sine gamle formater, sitt etablerte produksjonssystem, sitt statlige støtteapparat og sine behagelige inntekter. De bestiller forsiktige utredninger. De bygger defensive allianser med forfattere og kulturpolitikere. Det de er ute av stand til å gjøre, er å stille grunnleggende spørsmål om hva som kan skje. *Don't rock the sailing boat.*

Det er mye å lære av Store Norske Leksikon. Forlaget prøvde den ene forsiktige løsningen etter den andre. Først da håpet om vanlige inntekter brast, ga de

Plinius

Av faglig konsulent Tord Høivik

avkall på sin egen kontroll og ansatte folk som forsto hvordan nettet fungerer. Men det nye nettleksikonet lever fortsatt på milde gaver. Når gavene er brukt opp, trer virkeligheten fram. Den eneste forretningsmodellen som gjenstår, er faste penger fra Onkel Stat. Har vi et offisielt Nasjonalteater og en offisiell Nasjonalballett, må vi også ha et offisielt Nasjonalleksikon. Der markedet svikter, må Staten overta. Wikipedia må klare seg på egen hånd. Vi trenger havre til vår syke hest.

Vindstyrken øker. Bruduljene rundt e-boka er forpostfektninger. De etablerte aktørene vil fortsette å forsvare sine kortsiktige interesser. De vil argumentere for regelverk og prinsipper som viderefører dagens kulturpolitiske ordninger. Bibliotekene er nødt til å delta i slangedansen. Vi må også klare oss gjennom stormen. Men i motsetning til de store forlagene kan bibliotekene tillate seg å studere framtida uten å gripes av panikkangst. Bibliotekenes praktiske og økonomiske interesser er ikke svinebundet til dagens litterære system. Vi kan tenke og resonnere friere. Jeg har allerede nevnt min hovedkonklusjon. E-boka er like midlertidig som Walkman. E-boka benytter digital teknologi til å opprettholde et ikke-digitalt format. E-boka er filmet teater.

Skal vi si noe om dokumentformene som vil erstatte e-boka, må vi se på bredden av digitale sjangre. Jeg holder meg til det faglitterære feltet. Skjønnlitteraturen får andre ta seg av. Wikipedia er det beste eksempelet på en ny faglig sjanger. Wikipedia er ikke et redigert leksikon, på ett bestemt språk, med mange år mellom utgavene, og med et såkalt *autoritativt innhold*. Wikipedia skrives av frivillige bidragsytere. Verket omfatter ca.

to hundre språk. Det oppdateres og redigeres i en kontinuerlig prosess. Selve prosessen er ikke en forløper for, men en integrert del av leksikonet. Wikipedia er en tekstsjangre som knapt var tenkbar før nettet ble allemannseie. Bibliotekene kan ikke låne ut Wikipedia. De kan heller ikke stille opp Wikipedia i referanseavdelingen. Selve ideen om en egen samling med oppslagsverk i mange bind går i oppløsning. Nettbaserte søk blir normalt vesentlig raskere og grundigere.

Det som preger nettet er de korte formene. Nye nettbaserte sjangre er f.eks. blogger, miniblogger (Twitter), undervisningsvideoer (Khan Academy), lysarkforedrag (SlideShare), personlige magasiner (Flipboard), interaktiv grafikk (Google Charts), kunnskapsmaskiner (WolframAlpha), emnedatabaser (Encyclopedia of Life, Internet Movie Data Base) og mange, mange andre. Det kortfattede gjelder både de som skriver og de som leser. Nettet inviterer til rask publisering og til aktiv gjenbruk av andre tekster. Som faglig forfatter trenger jeg ikke oppsummere det andre har skrevet hvis jeg kan legge inn pekere til originaltekster og til gode oppsummeringer. Som leser trenger jeg ikke nøye meg med det middelmådige når det beste ligger et tastetrykk unna.

Den faglige boka er ikke en sammenhengende fortelling, men en systematisk presentasjon av fakta, eksempler, begreper, modeller, argumenter og diskusjoner. Faglig dokumentasjon i form av tabeller, formler, diagrammer, tegninger, kart og bilder kan inngå i den trykte boka, men slike spesialtekster blir langt dyrere i produksjon enn vanlig brødtekst. Nettet er langt mer fleksibelt. Her kan vi mikse og trikse

etter behov. Også lyd, video og interaktive modeller kan bli en del av verket. Da snakker vi ikke lenger om en bok i tradisjonell forstand, men om en redigert helhet av mange medier. Det betyr i praksis at den faglige boka må tas fra hverandre, som en annen kortstokk, og deles ut på ny. De nye faglige sjangrene vil være nye redigerte helheter.

Wikipedia er en slik helhet.

Det samme gjelder min egen fagblogg Plinius. Som kursholder har jeg dessuten laget min egen lærebok i statistikk for bibliotekarer. Men selv om jeg kaller Statistikk i praksis for en digital lærebok, skiller den seg vesentlig fra trykte bøker. Boka er et nettsted, med Google Sites som plattform. Her kan jeg plassere alt jeg måtte ha av undervisningsmaterieell og bakgrunnstoff, tabeller og diagrammer, bilder og videoer, i ett hendig format. Når jeg holder kurs, velger jeg ut det som passer best – og skriver mer tekst dersom det er behov for det. Ordningen er hierarkisk, men ikke lineær. Alt stoffet ligger åpent, men jeg ser ikke for meg mange som orker å lese hele boka fra A TIL Å. Jeg selv har ikke tenkt å gjøre det. Det får holde at jeg skriver teksten.

Google Sites er en av mange mulige plattformer for produksjon av multimediale tekster på nettet. Hvilke sjangre som vil dominere i framtidas tekstmarked, vet vi ennå ikke. Men det vi trygt kan si er at framtidas tekstformer i hovedsak blir bestemt av leserne og ikke av forlag og forfattere. Produsentene skjelder med rette. Nettet er kjøpers marked og formatenes ildprøve. ■

Synliggjøring og samarbeid

Å synliggjøre hva bibliotekene kan tilby, er en kontinuerlig utfordring, mener Ingeborg Rygh Hjorthen.

TEKST OG FOTO: ODD LETNES, RED.

Den første konkrete saken som landet på den nye NBF-lederens bord, var intet mindre enn å gi innspill til «Kulturutredningen 2014», som har blitt satt ned av Regjeringen for å utrede utviklingen i norsk kulturpolitikk etter 2005.

– Det var en utrolig lærerik og utfordrende oppgave hvor vi ble nødt til å se på både de store linjene og mange av de enkelte tiltakene, sier Hjorthen og peker på økonomien i folkebibliotekene, program for skolebibliotekutvikling, nasjonal ansvarsfordeling for bibliotekfeltet, drift av nasjonale digitale fellestjenester, nasjonale lisenser, fjernlån og e-bøker.

Synlighet og samarbeid

Når jeg sitter her på kontoret hennes på Ensjø i Oslo, må jeg bare spørre om hvilke kjepphester hun har, hva slags merkesaker hun vil kjempe for, hva hun har for personlige suksesskriterier og liknende. Det hører med i et slikt intervju. Samtidig vet jeg at det ikke er rettferdig å stille så store spørsmål etter at hun bare har sittet i lederstolen i en drøy måned.

Og som man roper i skogen, får man svar. I stedet for å skyve seg selv i forgrunnen, inkluderer hun hele styret.

– Jeg har sittet i NBFs hovedstyre i seks år. Det har gitt meg en god forberedelse til å overta ledervervet. Det har også lært

meg at det er i styret selve politikkutformingen skjer, det er her vi knar de ideene og forslagene som til slutt munner ut i praktisk NBF-politikk, enten vi snakker om aktiviteter, foredrag eller skriftlige utspill, sier Hjorthen.

– Synlighet og samarbeid vil alltid være to viktige stikkord. Biblioteksektoren har alltid behov for å bli mer synlig. Vi må vise brukerne hva vi står for og hva vi kan tilby. Stereotypien om biblioteket som et sted man låner bøker, er seiglivet. Men vi tilbyr så mye, mye mer. For å sette det på spissen: Innbyggerne i Oslo vet ikke hva de har gått glipp av – dagens hovedbibliotek og det nye biblioteket i Bjørvika vil være to helt forskjellige verdener.

– Med samarbeid mener jeg samarbeid innad i biblioteksektoren, men også mellom biblioteksektoren og andre sektorer og organisasjoner innenfor kultur- og kunnskapssektoren, sier Hjorthen og peker på forfattere, forleggere, bokhandlere og politikere.

– På den måten kan vi utvikle nettverk som kan styrke biblioteksaken og gjøre oss mer synlige i samfunnet.

E-bøker? Ja, takk!

– Hva tenker du om bibliotek og e-bøker, er det noe som hører sammen? De spenner bein på hele tradisjonen rundt fysiske en-

heter som bibliotekene er bygd opp rundt?

– Men det er ikke den eneste tradisjonen. Vi har også en sterk tradisjon for formidling, som jeg tror blir enda viktigere i årene som kommer. For å svare kort på spørsmålet ditt: Ja, e-bøker og bibliotek hører sammen, og jeg er glad for at vi nå snart kommer i gang med å låne ut e-bøker fra bibliotekene. Dette slås jo også fast i det forslaget til ny biblioteklov som nå er ute på høring.

– Hva tenker du om at vi nå skal overføre den utlånsmodellen vi har hatt for papirbøker, en eksemplarmodell, til e-bøker?

– Ideelt sett burde vi ikke ha noen eksemplarbegrensninger på utlån av e-bøker. Men dersom det er slik at et fritt utlån av e-bøker ville kunne undergrave økonomien til forfatterne og forleggerne, er ikke det noe vi ønsker i Norsk bibliotekforening. Vi er avhengig av hverandre og inngår i et fint avstemt samspill. Jeg er ikke i stand til å spå om framtiden, men jeg tror nok vi vil måtte bruke eksemplarmodellen en god stund framover. Det er jo også en fordel for bibliotekene, i den forstand at økonomien blir mer forutsigbar. I Sverige har de i flere år hatt en modell som ga bibliotekene tilnærmet fritt utlån mot at de betalte etter bruk. Det førte til at økonomien løp løpsk i de enkelte bibliotekene.

Ingen trussel

– Når brukerne kan låne e-bøker fra sitt lokale bibliotek og direkte hjem til sofakroken, du frykter ikke da at det kan svekke biblioteket som en institusjon?

– Det er viktig at det er en lav terskel for å låne e-bøker. Det er naturlig at en del brukere sikkert vil låne e-bøker direkte fra biblioteket og hjem til seg. Men som jeg sa tidligere, biblioteket er så mye mer enn et sted hvor man låner bøker. Biblioteket som sted vil fortsatt være viktig framover, som ikke-kommersiell møteplass, et sted for arrangementer og utstillinger, et sted hvor det foregår en aktiv formidling av kultur, kunnskap og informasjon, sier Hjorthen og fortsetter:

– Men jeg innrømmer at vi har en utfordring i å synliggjøre det vi kan tilby. Det er en oppgave vi må jobbe med hele tiden. Mye informasjon kan ligge et tastetrykk unna, ja, men ønsker man noe mer enn det man får på et mer eller mindre tilfeldig Google-søk, må man gå grundig og systematisk til verks. Dette vil være ett av flere kjerneområder for bibliotekene framover.

– Jeg har flere ganger opplevd i NRK-biblioteket når jeg har holdt kurs for journalister, at de sier: «Tør du å lære oss dette da?» Underforstått at jeg kan komme i fare for å gjøre meg selv overflødig. Da tenker jeg: Så bra at jeg har fått vist dere hva jeg kan og at dere har fått hevet deres egen informasjonskompetanse. For jeg vet jo også at når det kreves noe mer enn det vi kan kalle enkle søk, så kommer de likevel tilbake til oss i biblioteket.

Sted + nett

I tillegg til biblioteket som fysisk sted, må man utvikle biblioteket og tilby ressurser på nettet, mener NBF-lederen.

– Vi må være der brukerne er, sier vi. Vi må ha gode hjemmeseider, vi må bruke de sosiale mediene for det de er verdt. Vi må ikke se på bruk av for eksempel Facebook og Twitter som noe som bare kommer i tillegg til noe annet, noe vi gjør når vi har fem minutter ledig, sier Hjorthen og avslutter:

– Vilkårene for og mulighetene til kommunikasjon har forandret seg radikalt de siste årene, og biblioteket står midt oppe i det. Vi går en spennende tid i møte – og den skal NBF være med på å utforme. ■

Nettverk. Samarbeid er viktig, både mellom bibliotek og mellom biblioteksektoren og andre sektorer og organisasjoner.

Strandhugg i Bodø,

Kulturell storstue i Bodø

Du kan ikke unngå å legge merke til to digre hull som gaper mot deg når du rusler lang sjøsiden i Bodø. Det ene skal bli byens nye bibliotek – med en beliggenhet du må lete lenge for å finne maken til. Det andre blir byens nye konserthus.

AV ODD LETNES, RED.

Det nye biblioteket har vært en thriller som har gått over flere år. Politisk tautrekking om kroner og øre og hva kommunene skal bruke penger på – helse eller kultur og så videre – har fått biblioteksjefen til å tvile på om det i det hele tatt blir noe bibliotek. Men nå er Sonja Osnes sikker i troen. Spaden er for lengst satt i jorda og året for åpningen er 2014.

Bodø bibliotek åpnet i 1899 og flyttet inn i dagens lokaler i

Rådhuset i 1967, men nå har tiden for lengst reist fra det gamle biblioteket.

– Lokalene egner seg ikke for moderne bibliotekdrift. Vi trenger større plass, mer lys og en innredning som åpner for langt flere aktiviteter enn utlån av bøker. Alt dette får vi i det nye biblioteket, sier Osnes.

– Med konserthuset (som skal fylle det andre hullet, red. anm.) som nærmeste nabo og be-

liggenhet midt i det strøket hvor både bodøværingene og tilreisende gjerne setter sine føtter, blir vi en del av det kulturelle sentrumet i Bodø, legger nestleder Ragnhild Eggen til.

Ambisjonene er høye. Det nye biblioteket skal tilby utlån og opplevelser av litteratur, musikk og film. Det skal være en attraktiv møteplass, et pustehull i byen og en arena for gode opplevelser og læring. Det skal være et

Svolvær, Finnsnes

Bibliotekhøl. Her skal Bodøs nye bibliotek ligge, midt i sentrum der folk ferdes.

Rastløse damer. Tiden har løpt fra deg gamle biblioteket i Bodø. Sonja Osnes (t.v.) og Ragnhild Eggen gleder seg til å flytte.

sted for alle, med ferske aviser, tidsskrifter og en base for dags-aktuell informasjon om hva som skjer i kommunen. PCer med spill og trådløs internetttilgang er en selvfølge. Det skal også romme et digitalt verksted for produksjon av film og lyd.

– Og ikke minst skal det gi rom for bokbad, forfattermøter, litteraturkafé, dukketeater, eventyrstund, utstillinger, en søndagskonsert eller litt taffelmusikk av byens dyktige musikere. Her blir det bibliotek og Litteraturhus under samme tak, sier Osnes.

Statlig ansvar

Optimismen gløder når Osnes og Eggen ser framover. Men hvordan har egentlig planleggingsprosessen vært?

– Den har vært spennende og vi har blitt involvert hele veien. Men vi må samtidig innrømme at det er krevende å skulle planlegge og utforme et nytt bibliotek, det kommer jo på toppen av den vanlige daglige driften. Vi har ingen personer å avsette spe-

sielt til en slik prosess og vi kan heller ikke bare stenge biblioteket, sier Osnes.

– Jeg tror det offentlige kunne tatt et større ansvar i slike situasjoner. Kanskje kunne det vært stilt noen penger til rådighet slik at vi kunne kjøpe inn konsulenthjelp? Eller kanskje kunne Nasjonalbiblioteket hatt noen personer med spesialkompetanse på bibliotekplanlegging, som vi kunne dra veksler på i slike planleggingsfaser, sier Eggen.

Ut med skranken

Å flytte gir en anledning til å starte på nytt. Blant annet skal biblioteket kvitte seg med skranken.

– Vi har gjort noen studiereiser og har blant annet vært i Kolding i Danmark. Der ble vi fascinert av måten de har kvittet seg med den tradisjonelle skranken. I stedet for skranke hadde de små informasjonsøyer, hvor bibliotekar og bruker enten satt eller sto og søkte på PC eller

snakket sammen, sier Osnes. Hun legger til: – Jeg er veldig allergisk mot skranker. De hindrer kommunikasjon og skaper avstand.

– Noe annet vi skal gi større prioritet er arrangementer, sier Eggen. – Dagens lokaler egner seg ikke til dette. I det nye biblioteket blir alt mye mer fleksibelt, vi kan flytte på reoler og møbler og skape arenaer for ulike arrangementer. I tilknytning til biblioteket får vi også et eget rom for teater og andre framføringer.

– Og så må vi ikke glemme kulturkafeen, hvor både voksne og ungdom kan møtes. Alt i alt blir biblioteket et viktig tyngdepunkt for byen. I disse dager er det navnekonkurranse på hva kvartalet skal hete. Det er allerede kommet inn litt over 700 forslag. Navnet skal offentliggjøres på litteraturfestivalen «Det Vilde Ord's» siste dag 2. juni sier Osnes, og ønsker velkommen tilbake til åpningen av det nye biblioteket.

Flytteplaner. John T. Pedersen (t.v.) og Ronald Altinius har store planer for det nye biblioteket. Pedersen har vært tungt inne i planleggingen av det nye biblioteket ved Bodø vgs.

Ny skole

– med biblioteket i sentrum

Noen få rusleminutter østover fra Bodø bibliotek er også byggeplanene klare. I 2014 skal biblioteket på Bodø videregående skole flytte inn i splitter nye og moderne lokaler.

Skolen er med sine 1400 elever landets nest største videregående skole, med et stort spekter av fag og studietilbud, forteller spesialbibliotekar John T. Pedersen, som viser meg rundt i biblioteket. Dagens bibliotek er et velutviklet skolebibliotek med tre ansatte, som støtter opp under de forskjellige studieretningene på skolen, og det finnes arbeidsplasser og rom for gruppearbeid eller fordypning enkeltvis.

– Og så har vi lærebøkene da, sier Pedersen og smiler litt opp-

gitt idet han lukker opp døra til rom fullt av hyller. Nå ligger det bare noen få hundre bøker i hyllene, men hver vår og hver høst er det full fart her.

– Det er vi som har ansvaret for utlevering og innlevering av lærebøkene. Hvis hver elev i snitt skal ha ti lærebøker, blir det 14 000 bøker ut og inn hvert år, sier han. Linoleummen har groper og sprekker etter tyngden fra reolene.

Med blikket framover

Akkurat som på Bodø bibliotek,

er det når blikket vendes framover at gløden blusser.

– Vi mener at vi har et godt bibliotek i dag, men vi skal bli mye, mye bedre. I det nye biblioteket blir vi liggende midt i hjertet av den nye skolen, sier litteraturformidler og bibliotekleder Ronald Altinius.

– Vi skal ikke trekke det for langt, men vi ser for oss at den nye skolen får et visst høyskolepreg. Vi ønsker derfor å gi elevene en solid støtte til både faglig utvikling og fritid. I tillegg til bø-

ker og andre læringsressurser, kommer vi til å få et eget «Black Box-rom», hvor elevene kan øve på ulike typer framføringer.

Altinius er ikke fagutdannet bibliotekar. Han har hovedfag i litteraturvitenskap og har blant annet hatt en sentral rolle i oppbygging av Hamsun-senteret på Hamarøy. Altinius kler godt tittelen litteraturformidler. Et stikkord om Hamsun er nok til å sette i gang et ti minutters fargerikt foredrag. Et stikkord har ledet ham inn på «Pan», hvor han siterer: «Solen dukket såvidt skiven ned i havet og kom så op igjen, rød, fornyet, som om den hadde været nede og drukket.»

Synliggjøring

– For meg som bibliotekleder er

det viktig å gjøre biblioteket synlig både blant elevene og lærerne, sier Altinius. – For å få til et godt skolebibliotek er det viktig at bibliotekplanen er forankret i ledelsen. Er ledelsen med, er hele skolen med. Bibliotekplanen vår er smidd etter retningslinjer fra fylkesbiblioteket i Nordland, og gir oss et godt styringsverktøy for framtiden.

– Vi har en fin arbeidsfordeling her. Spesialbibliotekar Ann-Christin Hval og jeg ivaretar i hovedsak det bibliotekfaglige, mens Ronald er bindeleddet til skoleledelsen, sier Pedersen og legger til: – Det virker som om enkelte ikke ser på jobb i skolebibliotek som særlig attraktivt. Det skjønner jeg ikke. Her har jeg både store faglige utfordringer og

en stor grad av frihet og selvstendighet. Du har gode muligheter til å påvirke jobbens innhold.

– Vi har en stor oppgave med å fornye skolens hjemmesider, og ser det som en utfordring å bruke dem mer aktivt for å profilere biblioteket. Målet er å legge ut 2-3 nyhetssaker hver uke for å øke trafikken og dermed oppmerksomheten rundt biblioteket og alt det har å tilby.

Vi tømmer kaffekoppene og er enige om å møtes igjen om et par år i det nye biblioteket. Før jeg stiger om bord i Hurtigruten for å seile til Svolvær svinger jeg innom Ludvigs Bruktbokhandel. Der finner jeg en illustrert utgave av «Pan».

**Neste
stopp:**
Svolvær.

Norgeslån og porto til besvær

Flytteplaner har de også i Svolvær. Det er spennende, forteller biblioteksjefen. Men etter hvert kommer han inn på Norgeslånet og nye portotakster, da synker entusiasmen et par hakk.

Ett av de første ordene biblioteksjef Ole-Petter Refsahl på Vågan bibliotek bruker mens han viser meg rundt i Vågan bibliotek, er «boklager». Og jeg skjønner hva

han mener. Reolene står tett og bøkene fyller hyllene med ryggen ut. Enn så lenge. For også her er det flytteplaner på gang, i 2014 skal biblioteket inn i nye lokaler

sammen med Svolvær videregående skole.

– Da får vi en gylden anledning til å rydde og kassere, for det er helt klart at vi ikke kan ta

med alt dette, sier Refsahl. Men noe skal likevel med. Svolvær har et rikt kunstliv. Det holdes utstillinger og hit kommer også kunstnere for å bo og jobbe en tid. Biblioteket har derfor utviklet en solid samling med kunstbøker.

– Den er vi er stolt av. Vi har også en stor samling lydbøker som er svært populær, sier Refsahl og legger til at biblioteket også har et stort og veldig spesielt magasin.

– I tiden før og etter annen verdenskrig var det planer om at Nordland fylkesbibliotek, eller Sentralbibliotek, som det het den gang, skulle flyttes til Svolvær. Vi mottok dermed store mengder av all slags litteratur som vi skulle ha i samlingen. Men så ville historien at det likevel ikke ble noe fylkesbibliotek i Svolvær, det ble i stedet lagt til Narvik. Dermed satt vi igjen med en stor boksamling, som er her den dag i dag.

Savner hjelp

Refsahl har vært med på planleggingen av det nye biblioteket fra første dag. Men i likhet med sine kolleger i Bodø, etterlyser han hjelp og støtte i en slik prosess.

– De fleste biblioteksjefer, enten de er utdannet bibliotekar eller ikke, har ikke kompetanse på utforming av lokaler, innredning og liknende. Jeg sendte en forespørsel til Nasjonalbiblioteket for en tid siden og lurte på om det var mulig å få noe hjelp. Svaret var en liste over bibliotek jeg kunne kontakte. Her skulle jeg ønske at det fantes noen fast ansatte personer, gjerne ved Nasjonalbiblioteket, som kunne komme å gi en innføring i hva man bør være oppmerksom på når man går inn i slike planleggingsprosesser.

– Når man bygger nytt, må vi i alle fall se 15-20 år framover, og da er det viktig at de beslut-

ningene som blir tatt om beliggenhet, størrelse, innredning og liknende er så robuste og fleksible at de kan gi et funksjonelt og fleksibelt bibliotek i lang tid framover.

Norgeslån til besvær

Noe annet som er et problem for et bibliotek som Vågan, er den nye ordningen med Norgeslån. I sommerhalvåret strømmer det til med turister til Svolvær. Mange av dem har lånt bøker på bibliotek andre steder i landet. Når de da leverer dem til Vågan bibliotek, har det plikt til å returnere bøkene til det biblioteket der de hører hjemme.

– Med de portosatsene vi har i dag, gjør dette betydelige innhugg i budsjettet vårt, i tillegg til at det går veldig mye tid til pakking og levering hos Posten. Jeg vet at i mer sentrale strøk, har de ordnet seg med bibliotektransport i fylket eller regionen. Men med vår beliggenhet i utkanten, og det gjelder jo mange bibliotek i Norge, blir vi nødt til å bruke Posten. Vi blir dermed sittende igjen med en økonomisk svarteper, sier Refsahl og spør:

– Hadde det ikke vært mulig at staten tok over hele forsendelsen av bibliotekbøker? Hva om et ble laget en egen emballasje til forsendelse av bibliotekbøker, som kunne gå gratis innenfor Posten?

Bok i Lofoten og Reine Ord

– Det var grumset. La oss snakke om noe mer positivt, smiler Refsahl i skjegget og nevner «Bok i Lofoten».

Målet for festivalen er å ska-

pe leselyst og leseglede for barn og ungdom i Vågan kommune gjennom forfattermøter, skrivekurs, illustrasjon, opplesing og teater. Biblioteket har en sentral rolle både i planleggingen og gjennomføringen, forteller han.

– I år var det fjerde gang vi arrangerte «Bok i Lofoten», så da kan vi vel si at vi har etablert en tradisjon.

«Noko av det me forfattarar gjer når me ikkje sit og skriv, er å dra ut for å møta dei som me kanskje håpar at les bøkene våre. Eg var så heldig å bli invitert til Bok i Lofoten,» skriver forfatteren Ingelill Røssland på bloggen sin – og hun kaller arrangementet «ei knallgod investering».

«Reine Ord» er en annen litteraturfestival i Lofoten. Den omtales som «Norges villeste, våteste og vakreste litteraturfestival med arrangement i Svolvær, Ballstad, Sørvågen og Reine.» Også her spiller biblioteket i Vågan en rolle.

– Fra 31. mai til 3. juni kan gjestene møte forfattere som Linn Ullmann, Tore Renberg, Jan Kjærstad, Jon Kalman Stefansson og Mustafa Can for å nevne noen. Selv gleder jeg med stort til en samtale med islandske Stefansson i regi av festivalen, sier Refsahl.

Veggmunst.

Ole-Petter Refsahl har 30 år bak seg som journalist før han overtok som biblioteksjef i Vågan kommune. Her foran biblioteket i Svolvær som er utsmykket av den svenske kunstneren Maria Udd.

Synlig. Det nye Lenvik bibliotek i Finnsnes blir liggende på høyden til høyre i bildet.

Fra bomberom til Kunnskapspark

Neste dag har jeg krysset grensen til Troms. Tro det eller ei, men også her er bygge- og flytteplanene klare.

Fem minutter fra kaia på Finnsnes, akkurat litt for langt til at Hurtigruteturistene kan svinge innom i løpet av den halve timen båten ligger ved kai, ligger hovedbiblioteket i Lenvik kommune. Men også her skal det flyttes. I 2013 skal biblioteket inn i det nye lokalet til Kunnskapsparken, midt i smørøyet av byen, så da fristes kanskje også noen av «cruiseturistene» til et besøk på biblioteket. Biblioteket blir da samlokalisert med flere aktører, blant annet Studiesenteret Finnsnes og Midt-Troms Museum.

Dagens hovedbibliotek er bokstavelig talt et helstøpt lokale, hoveddelen av det ligger i bomberommet til Kulturhuset. Utenfor bomberommet, ut mot parken, er det et eget bibliotekpåbygg, hvor fasaden ut er en stor åpen bok.

– Vi har fått mye ut av dagens lokaler. På tradisjonelt vis tilbyr vi bøker, tegneserier, lydbøker, musikk-cd-er, kirkebøker og aviser på mikrofilm, tidsskrifter, filmer, aviser, oppslagsverk og in-

ternett. Vi gjennomfører også en del arrangementer både for barn og voksne, og desentraliserte studenter bruker ofte studierommet vårt. Vi serverer også studenten med fjernlån av litteratur, forteller biblioteksjef Annie Heitmann og disker opp med kaffe og en pose Bamsemums.

Vertskommunesamarbeid

Ved siden av flytteplanene er det særlig prosjektet Vertskommunesamarbeid i biblioteksektoren i Ytre Midt-Troms som Lenvik bibliotek har fokus på. Det er et to-årig prosjekt som prøver ut en ny modell for samarbeid i biblioteksektoren på tvers av kommunegrensene. Kommunene som er med, er Berg, Lenvik og Tranøy, med Lenvik som vertskommune. Prosjektet er støttet av Nasjonalbiblioteket, Troms fylkeskommune og de deltagende kommunene.

– De andre bibliotekene som deltar er kombinasjonsbibliotek, forteller prosjektleder Arne-Harald Steilbu. – Vi ønsker å gjøre disse til gode læringsarenaer for

barn, unge og voksne, og styrke bibliotekene som kulturarenaer for barn og unge.

Steilbu har bakgrunn fra bokhandel, hvor han har permisjon for å lede vertskommuneprosjektet. En bokhandel er prisgitt markedet og må alltid finne måter å profilere seg på for å overleve. Kommer ikke kundene og finner de riktige produktene, er det kroken på døra.

– Jeg tror bakgrunnen min kan gi gode bidrag til å utvikle bibliotekene i de tre kommunene. Vi har valgt å gjennomføre prosjektet langs to akser: tilgjengelighet og kompetanse.

– Det må bli lettere å finne fram til og i biblioteket, og det må legges opp til større grad av selvbetjening og tilgang utenom åpningstiden. For at kombinasjonsbibliotekene også skal fungere som gode skolebibliotek, er det helt avgjørende at de har en bibliotekplan som er forankret i skolens ledelse, så lærerne og skoleledelsen er en viktig målgruppe for oss.

– Når det gjelder kompetanse er vi i ferd med å gjennomføre forskjellige kompetansehevede tiltak. Blant annet er samlingsutvikling et viktig område. Å kas- sere bøker kan oppleves som vanskelig, men det må til for å gjøre samlingen mer tilgjengelig. For å få til en fornuftig arbeids- deling, legger vi en del oppgaver hit til Finnsnes. Vi har også defi- nert biblioteksjefen ved Lenvik bibliotek som biblioteksjef for alle kommunene, sier Steilbu og legger til at prosjektet i disse da- ger er midtveis og vil vare til juni 2013.

Kunnskapsparken Finnsnes

Akkurat som i Bodø og Svolvær er det når vi tenker inn på fram- tiden at biblioteksjefen gløder til.

– Det nye biblioteket vil bli en viktig del av den nye Kunnskaps- parken på Finnsnes, sier Heit- mann. – Som det står i funksjons- beskrivelsen, skal biblioteket være selve navet i Kunnskapspar- ken. Bygget kommer til å ligge helt sentralt og skal være et møte- sted for barn, unge, elever og stu- denter, voksne og pensjonister. Det skal ikke bare være et kunn- skapssentrum, men også et kul- tur- og litteratursentrum og et sted der det legges til rette for mange ulike aktiviteter. Ikke minst skal det være et sted der folk i alle aldre skal ha lyst til å komme.

Hun forteller at i utformin- gen av biblioteket kommer man til å knytte an til «Bibliotekplan for Troms 2011-2014», som pe- ker ut fire fokusområder. Her står det at biblioteket skal være *Berikende* – biblioteket som kunnskapssentrum; *Inkluderende* – biblioteket som møtested og sosialt sentrum; *Inspirerende* – biblioteket som kultur- og lit- teratursentrum og *Skapende* – biblioteket som aktivitetssen- trum.

– Vi gleder oss til å kunne gi innbyggerne i Lenvik – og i regi- onen for øvrig – et bibliotektil- bud av god kvalitet, i topp mo- derne lokaler, i et spennende bygg, med spennende og nye samarbeids- partnere, avslutter Heitmann.

Så er min «facts finding mission» i nord ferdig for denne gangen. Vel plassert i bussen til Bardufoss for å ta flyet sørover roter jeg i sekken og fisker opp «Pan». På gjensyn Bodø, Svol- vær og Finnsnes, sier jeg andektig til meg selv og blar opp på første kapittel: «I de siste dager har jeg tenkt og tenkt på Nordlandssommerens evige dag.»

På Bardufoss er det fortsatt en liten time til flyet skal gå. Jeg gjør noen spredte notater mens tankene vandrer tre dager til- bake: «Du kan ikke unngå å legge merke

til to digre hull som gaper mot deg når du rusler lang sjøsiden i Bodø. Det ene skal bli byens nye bibliotek...» ■

Gleder seg.
Arne-Harald Steilbu og Annie Heitmann gleder seg til å kunne tilby brukerne et tipp topp moderne bibliotek.

La strekkodene hjelpe dere!

Alle biblioteker ønsker seg en effektiv og pålitelig løsning for merking av bøker samt inn- og utlevering.

Interconnect AS har levert strekkodelesere, etiketter, etikettskrivere og programvare for inn-/utlevering av bøker i mer enn 20 år.

Be om referanser, vi har mange!
Ring 67 16 64 00 eller kontakt oss på
data@interconnect.no

Fra samling til bruker

Universitetsbiblioteket i Oslo i 200

Det kom ni tykke bind universitetshistorie til 200-års jubiléet i 2011. Alt i alt: et omfattende og dyptpløyende verk om vårt første universitet. Likevel var det skuffende at historien om vårt første – og største universitetsbibliotek ikke ble behandlet i denne sammenhengen.

Heldigvis har nå UBO selv rettet på dette og laget en egen, påkostet jubileumbok. Her er det solide og innsiktsfulle bidrag fra faghistorikere om starten i 1811 (John Petter Collett) og de første hundre årene (Bjørn Bandlien). Dessuten er det første gang vi får en samlet framstilling av den store omveltningen og «moderniseringen» som har skjedd i de siste 40 årene. I denne delen av jubileumboka er det aktørene selv, de sentrale biblioteklederne, som gjør opp regnskap. De viser oss inn i bakrommet og forteller åpent om strategien for den store endringsprosessen og om det som måtte til for å skape et moderne bibliotek.

Bibliotek til besvær

Det er over førti år siden mitt første møte med UBO, Universitetsbiblioteket i Oslo. Det var triste greier for en nykomling. På universitetet var det lesesaler og boksamlinger på instituttene, men skulle du til selve biblioteket, måtte du på en helt annen kant av byen. Her var det bare å glemme alt du hadde sett av publikumsvennlige folkebibliotek med fritt valg i åpne hyller. På UB var det riktig nok mulig å få lånt med seg en bok, men det kunne ta både to og tre dager før boka kunne hentes fram.

Opplevelsen er selvsagt subjektiv. Biblioteket var sikkert ut-

merket det – for brukere med lang ansiennitet og høy kompetanse. At biblioteket lå der det lå, var det ikke noe å gjøre med. Ingen visste at universitetet skulle flytte ut av byen da første byggetrinn på Drammensveien var ferdig i 1913. En annen sak var at utbyggingen på Blindern var godt i gang da biblioteket på Drammensveien var ferdig i 1945. For å si det enkelt: Den fysiske strukturen skapte avstand mellom bibliotek og bruker i mange år.

Bibliotek eller boksamling?

Per Pharo, som ble sjef for ved Samfunnsvitenskapelig fakultetsbibliotek, møtte professorer som nok ville ha litt hjelp med «bøkene sine», men som like fullt fryktet at han ville ta fra dem det de «eide». Det måtte skapes ny tillit til biblioteket. Pharo fikk dette til, og han oppsummerer sin oppgave slik: «Fakultetsbibliotekarens hjelp hadde som mål å lage bibliotek av en boksamling.» Dette ble en langvarig prosess og grunnen er åpenbar. Universitet og bibliotek hadde utviklet seg i hver sin retning. Boka gir et godt innblikk i den langvarige strategien for å bygge opp gode bibliotekstjenester på fakultetene.

På slutten av 60-tallet ville sjefen på UB, Harald L. Tveterås, fortsatt bygge ut biblioteket på

Drammensveien. Planene var klare, men motstanden kom. Jan Erik Røed, som senere ble sjef, sier det slik: «Universitetet hadde i virkeligheten flyttet til Blindern og forskerne på HF-fakultetet hadde oppdagert at man hadde glemt biblioteket.» Nøkkelen til videre framdrift var krevende: det måtte bygges et helt nytt universitetsbibliotek på Blindern. Foreløpig var det ingen som kunne se at denne veien «til Blindern gikk via Mo i Rana». I Røeds artikkel kan vi følge det lange dramaet om en lykkelig skilsmisse. Nasjonalbiblioteket fikk etter hvert sin stasjon i Oslo – og Universitetsbiblioteket fikk sitt første, store og moderne hjem i Universitetet.

Folkebiblioteket viser vei

Det er et paradoks at dagens bibliotek er digitale, døgnåpne og tilgjengelige på nærmeste PC. Likevel bygges det nye fysiske bibliotek. Det juridiske biblioteket ble rustet opp i 1993, biblioteket for humaniora og samfunnsfag var ferdig i 1999, nytt medisinsk bibliotek kom i 2000 og nytt realfagsbibliotek åpnet i år.

De nye bibliotekbygningene demonstrerer et endelig brudd med fagbibliotekets historiske forankring i den kontinentale bibliotektradisjon. Hvis vi skal lete etter modeller, kan vi like godt si at endringen var inspirert av det

Av førsteamanuensis Øivind Frisvold, Høgskolen i Oslo og Akershus, avd. ABI

Et sted å være. «Kanskje er det noen forskere som ikke er fullt så begeistret når ungdommen rykker inn og lager bibliotekene om til ungdomsherberger og internettkaféer? Men revolusjonen er gjennomført. God studiekvalitet forutsetter attraktive bibliotek!» Her ser vi det nye biblioteket for humaniora og samfunnsvitenskap på Blindern.

som hadde skjedd for mer enn hundre år siden i amerikanske og nordiske folkebibliotek. Vi fikk ikke bare universitetsbibliotek med åpne hyller og magasiner, men like viktig var det at bibliotekene nå ble møteplasser og arbeidsstasjoner for studentene.

Kanskje er det noen forskere som ikke er fullt så begeistret når ungdommen rykker inn og lager bibliotekene om til ungdomsherberger og internettkaféer? Men revolusjonen er gjennomført. God studiekvalitet forutsetter attraktive bibliotek!

Nye koste

Boka om UBO gir et godt inn-

blikk i store, langsiktige endringsprosesser også i bibliotekenes «indre arbeidsprosesser».

Berit Timm Marcussen har laget en mønstergyldig innføring i hvordan biblioteket har holdt orden på sine store samlinger gjennom tidene. Denne oversikten er også meget nyttig for dem som i dag bruker den digitaliserte utgaven av bibliotekets gamle kataloger.

Knut Hegna følger godt opp med interessante perspektiver på hvordan bibliotekets pionerer fra 1960-tallet innførte «EDB» i norske bibliotek.

Videre gir Bredo Berntsen en god innføring i fagreferentenes

arbeidsoppgaver, men boka burde også gitt et lite innblikk i hvordan de «vanlige» bibliotekarenes roller og oppgave er endret. Et påfallende trekk er faktisk at det er disse (kvinnelige) bibliotekarene som etter hvert har markert seg i sentrale lederposisjoner i biblioteket.

Kunnskap – samlinger – mennesker: Universitetsbiblioteket og forskningen gjennom 200 år / Signe Brandsæter og Svein Engestad (red.). Oslo: Universitetsbiblioteket, 2011. Finnes også i elektronisk utgave: <http://www.ub.uio.no/om/skrifter/hefte06.pdf>

Når nebb lengden teller

– Donald er ikke bare Donald

AV MORTEN HARPER, TEGNESERIEKRITIKER OG FAGBOKFORFATTER. ILLUSTRASJONER: © DISNEY

I den fornøyelige analyseboken *Donaldismen* deler Jon Gisle *Donald*-seriene inn i åtte hovedstrømninger, fra urdonaldismen til den syntetiske klodrismen. Gisle lanserer en beregningsmodell for å plassere seriene i riktig epoke: Rostri-longitudekvotienten (RLK), som uttrykker forholdet mellom Donalds nebb lengde og hodehøyde. I urdonaldismen er RLK så høy som 1,2-1,4. I såkalte kommersialistiske serier er den under 1. Nebblengden sier ikke alt om Donald, og Gisles analyse ender strengt tatt med seriene på 70-tallet, men modellen minner oss på at Donald er vel så mye en sjangerramme som en enkelt serie.

Fra Carl Barks til Don Rosa

Donald er en typetegnet figur med lavt tyngdepunkt, liten pæreformet kropp og stort hode. I ham

kombineres sympatien for «den lille» med gleden over å betrakte de hyperaktive handlingene hans. Selv om Donald er en humorserie og en barneserie, er hovedpersonen alt i alt en tragisk figur. Han styres av konkurransementalitet, og vil hevde seg ikke minst materialistisk. Donald er utålmodig og sta. Typisk er det at han kaster seg ut i ting han ikke har forutsetninger for å klare, og når han er blitt ekspert på noe, overvurderer han evnene sine. Donald er ikke dum – snarere naiv og ubehersket – men blir ofte offer både for egen stormannsgalskap og andres handlinger.

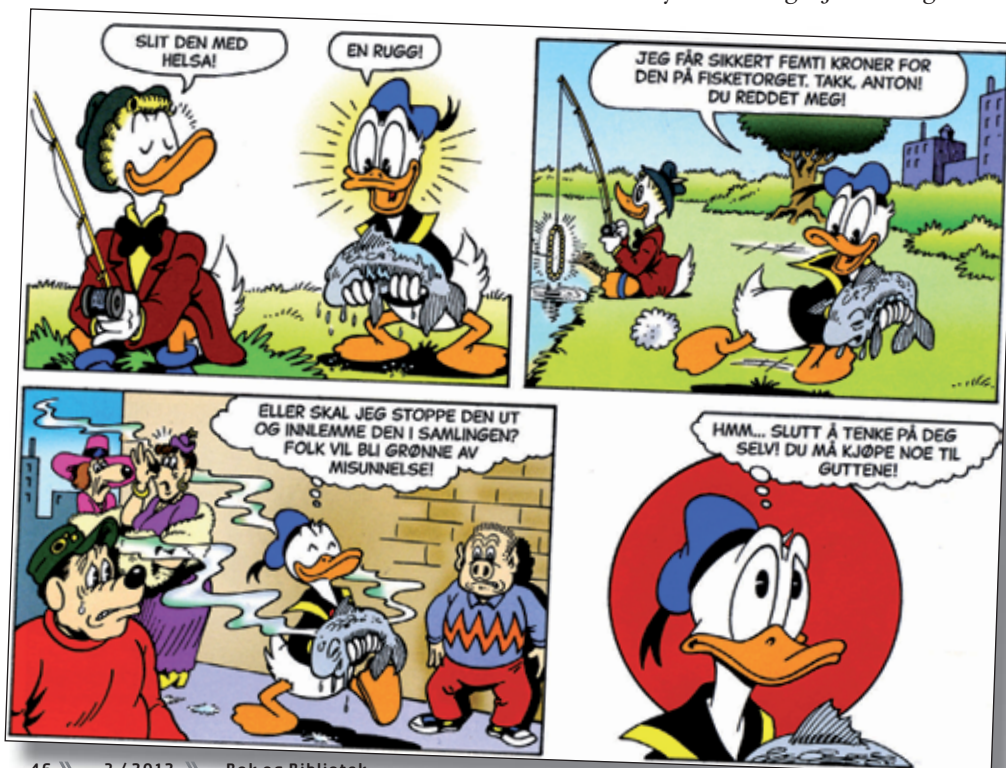
Når man skal forklare populariteten til Donald trekkes ofte Carl Barks frem. Det har mye for seg. Amerikanske Barks skrev og tegnet utrolige fem hundre historier, blant dem klassikerne «Eggmysteriet» og «Jul i Pengelens».

Han skapte Andeby og figurer som Petter Smart, Magica fra Tryll og Onkel Skrue. Siden er universet ført videre av flere hundre tegnere og forfattere. Typisk for Barks er en innlevelse i figurenes situasjoner og reaksjoner som gjør figurtegningen spontan og levende. Al Taliaferro modellerte figuren i en elegant, renskåret strek. Paul Murry ga ham fasjon i en mer energisk stil. Arild Midthun rammer ham inn med en markant strek som samtidig er myk ved at den svinger i tykkelse (se egen omtale). Og Don Rosa skaper fylde i rutene gjennom nitide skraveringer.

Praktverk

Nettopp Don Rosa er hovedperson i årets største tegneserieutgivelse: *Don Rosa – Samlede Verk*. Gjennom ni bind, ordnet i tre kassetter, samles alle Rosas Disneyserier og et overflødhetshorn av ekstrap materiale. Mange av seriene bygger direkte på Carl Barks sine historier, og Rosa retter seg vel så mye til nostalgiske voksne lesere som barn. Med fine tekster av Rosa selv og historieprofessor Øystein Sørensen, oversikt over serienes mange referanser til både Barks og film, stort format og utmerket trykk er dette et skikkelig praktverk.

Rosa er av fansen utropt til den første store Donaldtegneren etter Barks. Mer puristiske gammeldonaldister ser ham som en gravrøver som resirkulerer mesterens ideer. For min egen del er jeg lunken til oppstyret rundt Don Rosa. Han er en habil forfatter, men en svak tegner. Han forteller med

mye fantasi, men streken er for stiv og keitete til å dra meg med.

Hva er så Rosas rostrilongitudedkvotient? Stikkprøver i samleverket viser at RLK ligger omkring 1 blank. Ut fra det tilhører han den klassiske donaldismen, i selskap med en rekke av Barks sine serier. Epoken er kjennetegnet av eleganse og det eksotiske. Det siste er mest beskrivende for Don Rosa. ■

Don Rosa Samlede Verk, 9 bind
Av Don Rosa (USA).
For barn og voksne. 2012, Egmont Serieforlaget, 250 sider/bind, fire farger.

◆ ◆ ◆

Donalds verdenshistorie 1-2
Redaktør Tonje Tornes (Norge).
For barn. 2011-2012. Egmont

Serieforlaget, 304 sider, farger. Bokserie som plasserer Disneyfigurene i historiske omgivelser. De to første bindene omhandler oldtiden og antikken. Vi møter forfedrene til Donald, Mikke og Langbein, men også de moderne figurene på reise med tidsmaskin. Bøkene er pedagogisk lagt opp med informative forord om tidsperiodene. Tegneseriene er derimot en skuffelse. De har høyt tempo og er lettteste, men streken er slurvete og den historiske beskrivelsen er mager. Seriene fanger nok unge lesere, men trenger utfylling for å fungere som historietime.

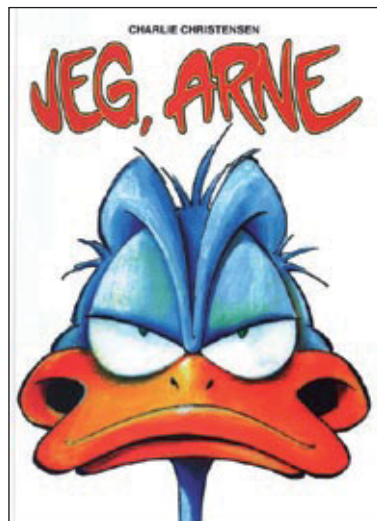
◆ ◆ ◆

Hall of Fame: Arild Midthun 1-2
Av Arild Midthun, Knut Nærum, Tormod Løkling m.fl. (Norge)
For barn. 2010-2011. Egmont Serieforlaget, 200 sider, farger. Arild Midthun er Norges eneste autoriserte Donaldtegner. Seriene hans, flere av dem skrevet av humoristen Knut Nærum, er samlet i to bind av bokserien *Hall of Fame*. Her møter vi et Andeby som godt kunne vært en nordisk by, med vintersnø og skisport. Noen av seriene er historiske eventyr om 1700-tallets nordiske krig, hanseatene eller norrøne guder. Fornorskingen gjør seriene relevante og skiller dem ut. Bøkene er lettteste og un-

derholdende, med enkle vitser, driftig action og mer kløktige poenger side om side. Tegningene er tydelige samtidig som de har mange snedige detaljer, men fargeleggingen kunne vært mer spennende.

◆ ◆ ◆

Jeg, Arne
Av Charlie Christensen (Sverige).
For voksne. 2012. Schibsted Forlag, 358 sider, farger. *Arne And* er Donalds bitre skandinaviske motstykke. Til tross for utseendemessig tvillinglikhet er de to endene svært ulike figurer. Poeten Arne lever en forfyllet tilværelse med skjelske blikk mot skjevheter i samfunnet og desperate forsøk på å sjekke stadig mer uoppnåelige kvinner. Boken er forankret i Stockholm, men satiren treffer også trekk ved det norske samfunnet. Christensen kritiserer forbrukersamfunnet, privatbilisme, fremmedfrykt, medias brutalisering og trendhysteri. Serien er frekk og poengtert, med spenstig dialog. Disney mislikte parodien så sterkt at de gikk til søksmål. Det løste Christensen ved å endre Arnes nebb fullstendig, for deretter å gi ham et gjenkjennelig løsnnebb. ■

Danskene danker oss ut

Norge er ingen skandinavisk ledestjerne for utlån av e-bøker. Våre nabo-land ligger foran oss. I Danmark satses det på «klikkmodellen» for utlån, mens Norge i første omgang går for eksemplarmodellen.

TEKST OG FOTO: KJETIL S. GRØNNESTAD

– Prøveprosjektet med utlån av e-bøker, startet 1. november 2011. Bøkene lånes ut via nettsida til eReolen, forteller Bo Fristed fra Aarhus kommunes biblioteker, som er prosjekteier for eReolen.

I Danmark går man for klikkmodellen ved utlån av e-bøker. Prisen per utlån, avhenger av boka aktualitet. Er utlånet høyt, går prisen per utlånt e-bok ned. Prisen synker også etter det har gått et år siden e-boka ble utgitt. Hver e-bok kan lånes for 30 dager om gangen, med mulighet for gjennlån.

Akkurat som for papirbøker er det mulig å titte i e-boka for å sjekke ut om den er noe for deg. Det er mulig å lese inntil tre prosent av boka, uten å låne den. Tilbudet er populært. Danskene kan velge blant mer enn to tusen titler, og hadde fram til mars 2012 lastet ned langt over hundre tusen e-bøker.

– Vi har laget et godt produkt med god litteratur, og løftet e-boka inn i bibliotekene. Vi forventer et nivå omkring 50.000 nedlastinger per måned fremover, sier Fristed.

Flere plattformer

De fleste bøkene lastes ned til mobile plattformer som lesebrett og smarttelefoner. Langt de fleste lastes ned til Apple sine maskiner, som iPad og iPhone. Ved siden av

Apples IOS system er det også mulig å laste ned til andre lesebrett og smarttelefoner som understøtter det valgte systemet Adobe DRM.

– Ingen leser bøker på datamaskinen. Derfor er det viktig å legge til rette for nedlasting til bærbare enheter, understreker Fristed.

Uavhengig av om du har lesebrett eller smarttelefon, tilpasser eboka seg formatet den lastes ned til.

Få tekniske problemer

– Vi har hatt få tekniske problemer. Heller ikke med Adobe DRM. De problemene det har vært snakk om, har vært strukturelle og politiske. Det har vært mange negative tilbakemeldinger fra forlag, forfattere, bibliotek og bokhandlere. Alle har holdninger og bekymringer, sier Steffen Sørensen, direktør i Publizon, som har arbeidet med å legge tilrette for utlån av e-bøker.

– Flere forlag mener vi kanibalisierer bokmarkedet. Vi derimot, mener vi stimulerer markedet. Ved å låne ut e-bøker, lærer vi danskene opp til å lese dem, føyer Bo Fristed til.

De få tekniske problemene så langt, har stort sett gått på problemer med lånekort og pin-koder. Derimot advarer Sørensen

mot fremtidige problemer når 3. parts programmer til IOS og Android skal oppgraderes. Ifølge Sørensen kan også ukurante lesebrett, som piratkopier, bli problematiske for utlånet.

En ny måte å låne ut bøker på, som både Sørensen og Fristed synes virker spennende, er streaming.

– Det kan gi mange nye, og mer fleksible forretningsmodeller, også for utlån. Men først må vi få på plass brukbare tekniske løsninger, sier Fristed.

Avtalen om utlån av e-bøker i Danmark er forløpig. Den gjelder ut oktober. Innen da, må en ny avtale på plass mellom bokbransjen og bibliotekene.

Utlånssystemene ikke på plass i Norge

Mens danskene allerede kan lese Jo Nesbø på iPaden, er det ikke slik for oss nordmenn. Riktignok er åtte delprosjekt valgt ut for å prøve ut e-bokutlån, men så langt er det kun Buskerud fylkesbibliotek som har utlånssystemene klare.

– Det er stor ubalanse i e-bokmarkedet i Norge. Det er omtrent 2000 norske skjønnlitterære e-bøker for salg, men bare mulig å låne noen få fra oss, sier Dag Erlend Lohne Mohn, som er prosjektleder for Buskerud fylkesbiblioteks elån-prosjekt.

Ifølge Mohn vil man ved årsskiftet antakelig kunne velge blant hele 6000 eboktitler for salg, mens utvalget i bibliotekene fortsatt vil være lite. – Spriket blir bare større, sier han.

Mohn vil at bibliotekene skal stille krav. Tilbudet på e-bøker må ikke være dårligere enn for papirbøker. Han har ikke sansen for forlagenes kreative forslag for å begrense tilgangen på e-bøker, enten det dreier seg om karantene, tidsbegrensa lisenser eller «kunstig slitasje». Likevel, han tror dette går bra til slutt:

– Med en bransje som får så mye offentlig støtte, er det politisk umulig for forlagene å stenge bibliotekene ute.

At Norsk kulturråd har kommet på banen, mener han er en stor hjelp.

– Vi følger den digitale utviklingen og ser på konsekvensene for bokbransjen og litteraturen. Nå vil vi teste om e-bøker fungerer i innkjøpsordningen, sier Arne Vestbø, konstituert seksjonsleder for litteratur i Norsk Kulturråd. Som et prøveprosjekt, skal inn-

E-bok-bandet. Dag Erlend Lohne Mohn (t.v.) fra Buskerud fylkesbibliotek, Steffen Sørensen fra Publizon i Danmark, Bo Fristed fra Kultur og Borger-service i Århus kommune, og Arne Vestbø fra Norsk kulturråd, holdt foredrag om utlån av ebøker i Norge og Danmark.

kjøpsordningen for voksen skjønnlitteratur for 2012 fordeles på 970 papirbøker og 30 ebøker.

Eksempelmodell

Foreløpig ser det ut til at norske bibliotek skal kjøpe tilgang og abonnement til en løsning for utlån av e-bøker. Deretter kjøper man lisens for selve eboka i henhold til eksemplarmodellen. Det vil si at ei ebok kun kan lånes ut

til én låner om gangen, slik som for papirbøker. Det er mulig å ha flere lisenser per tittel.

Uansett utlånsmodell, tror ikke Mohn at bibliotekene greier å ødelegge bokmarkedet for resten av bokbransjen:

– Det har vi ikke økonomi til, slår han fast. ■

Åtte utvalgte delprosjekt for utlån av ebøker i Norge:

- Buskerud fylkesbibliotek
- Deichmanske bibliotek
- Ryfylkebibliotekene
- Akershus fylkesbibliotek
- Troms fylkesbibliotek
- Bergen offentlige bibliotek
- Trondheim folkebibliotek
- Nasjonalbiblioteket

Priser per utlån av ebok i Danmark (klikkmodellen)

	0–12 måneder etter utgivelse	Over 12 måneder etter utgivelse
0–70.000	18,50	15,00
70.001–95.000	18,00	14,50
95.001–120.000	17,50	14,00
120.001–145.000	17,00	13,50
145.001–	16,50	13,00

Aktuell statistikk per mars 2012 for prosjektet utlån av ebøker i Danmark:

77 forlag er med
2.400 titler
150.000 besøk per måned på eReolen (77.000 unike)
130.000 nedlastinger (47.500 i februar 2012)
58 % kommer fra mobile plattformer (87 % fra iOS)

En motivert leser er en god leser

Det er viktig å lese mye for å bli en god leser. Men det er ikke nok i seg selv. Skal leseferdighetene bedres, må leseren være motivert.

TEKST OG FOTO: KJETIL S. GRØNNESTAD, JOURNALIST

– Internasjonale leseundersøkelser viser at det er sammenheng mellom leseferdigheter, lesemotivasjon og lesemengde, sier Kjersti Lundetræ, førsteamanuensis ved Lesesenteret på Universitetet i Stavanger.

Sammen med kollega Oddny J. Solheim, har hun sett nærmere på leseferdighetene i Norge, med utgangspunkt i resultatene fra de internasjonale leseundersøkelsene PISA, PIRLS og ALL. De så også på resultatene fra de norske nasjonale prøvene.

Engasjement

For å bli en god leser, er det viktig å lese mye. Det gjelder ikke minst den første skoletida, når eleven skal lære seg lydene som skjuler seg bak bokstavene. Elever som tidlig lærer å lese, får en god mestingsfølelse. Dermed velger de lesing som frivillig aktivitet. De som strever med å lese derimot, har en tendens til å trekke seg unna og sky lesing. Dermed øker forskjellen i leseferdigheter raskt mellom de som velger, og de som velger bort lesing.

– Motivasjonen er avgjørende for om man velger lesing som ak-

tivitet, og om man engasjerer seg i lesingen, sier Oddny J. Solheim.

En engasjert og motivert leser, har ofte personlige mål med leseaktiviteten. Han er strategisk. Når han sliter med forståelsen av en tekst, vet han hva han må gjøre for å overkomme problemene. Engasjerte lesere er kunnskapsorienterte. De kan knytte det de leser opp mot kunnskapen de har fra før. Dessuten er de samhandelende. De snakker med andre om det de har lest.

– Jobben er altså ikke gjort bare man har sett over alle ordene. Man må forstå det man har lest. Dette kan være vanskelig å forklare for elevene. Jeg sliter med å forklare det til mine egne barn også, sier Solheim med et selvironisk smil.

Les riktig bok

Når man vet at forskjellene i leseferdigheter øker, må denne problematikken tas tak i så tidlig som mulig. Barn og unge som velger bort lesing som fritidsaktivitet, renner neppe ned dørene på folkebiblioteket. Dermed blir skolebiblioteket desto viktigere. Sammen med læreren, kan skole-

bibliotekaren sørge for at eleven får riktig bok mellom hendene.

– Ofte er det slik at de som ikke tror de vil lykkes med lesing, enten velger for lette, eller for vanskelige bøker. Bøker som er for vanskelige, gir stadige nederlag. Det bekrefter at lesing ikke er noe for dem. Elevene må få bøker som er optimale for deres nivå, for å bedre leseferdighetene, sier Solheim.

Kjønnsforskjeller

Selv om motivasjon er viktig, må man også lese for at man skal bli god. Eller for å si det med Kjersti Lundetræ når hun referer til PISA-resultatene: «To read or not to read...»

Leseundersøkelser viser nemlig at den største forskjellen i leseferdigheter ligger mellom de som aldri leser frivillig, og de som leser inntil en halv time på fritida hver dag. Forskjellen videre opp til de som leser bøker, blader eller aviser mer enn en halv time til dagen, er ikke så stor.

– De som har inntil tretti minutter fritidslesing hver dag, uansett genre, har nesten like gode leseferdigheter som de som leser

Motivatorer. Oddny J. Solheim (t.v.) og Kjersti Lundetræ fra Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger har kartlagt leseferdighetene i Norge. – Elever må få bøker som passer deres nivå, slik at de ikke mister motivasjonen til å lese, sier de.

mer enn to timer til dagen, sier Lundetræ.

Kjønnsforskjellene, ikke minst på ungdomstrinnet, er tydelige. Jenter leser bedre enn gutter. Langt flere gutter enn jenter oppgir også at de kun leser når de må. Denne kjønnsforskjellen har økt med årene. Forskjellene når det gjelder fritidslesing, har også økt mellom norsk og utenlandsk ungdom.

– Undersøkelsene sier ikke noe om hvorfor. Kanskje tolker ungdommene lesing, som lesing på papir, undrer Lundetræ.

For selv om ungdommene oppgir at de leser mindre på fritida, er leseferdighetene på samme nivå nå som i 2000.

– Svært ofte oppgir gutter at de ikke leser bøker, men vi vet at de leser frivillig på internett hver eneste dag. Likevel oppfatter ikke gutter seg som lesere. På nettet le-

ter de etter informasjon, de tolker ikke vanskelige tekster. Nettlesing har forøvrig ikke like sterk sammenheng med gode leseferdigheter som lesing på papir, sier Lundetræ.

Størst utslag for skjønnlitteratur

Kjønnsforskjellene er minst i 5. klasse, og reduseres igjen etter at elevene har passert ungdomstida.

– Gutter gjør det alltid dårligere enn jenter, ikke minst når det gjelder lesing av skjønnlitterære tekster. Men noe vi har sett, er at gutter leser bedre dersom hovedpersonen er en gutt. Jentene derimot, leser ikke dårligere selv om hovedpersonen i historien er av det motsatte kjønn, sier Solheim.

Hun viser også til at det er små kjønnsforskjeller i lesing av teknisk faktatekster. Jenter er flinkere på refleksjonsoppgaver, der

man må formulere svaret selv, mens kjønnsforskjellene er små dersom man skal krysse av på svaralternativ etter å ha lest en tekst.

De som leser mye skjønnlitteratur, har best leseferdigheter, men dette funnet er litt som spørsmålet om hva som kom først: høna eller egget.

– De som leser dårligst, leser lite skjønnlitteratur, mens de som leser best leser skjønnlitteratur flere ganger i uka. Det ene kan være en konsekvens av det andre. Er du god til å lese i utgangspunktet, så leser du skjønnlitteratur, sier Lundetræ. ■

Førsteamanuensis Oddny J. Solheim og førsteamanuensis Kjersti Lundetræ, fra Lesesenteret på Universitetet i Stavanger, holdt foredraget «Hva vet vi om den norske befolknings lesing nå?» under Det norske bibliotekmøte 2012 i Stavanger.

Tidsskrift

– en uåpet skattekasse

Tidsskrift kan brukes kreativt til formidling i bibliotekene. Ikke minst rettet mot de som synes det er uoverkommelig å lese ei hel bok om et aktuelt tema.

TEKST OG FOTO: KJETIL S. GRØNNESTAD

– Det finnes et tidsskrift for nesten alle, slår Bente Riise, leder i Norsk tidsskriftforening, samt redaktør i tidsskriftet Syn og Segn, ubeskjedit fast.

Ifølge henne er det en imponerende mengde publikasjoner i vårt lille land. Med smått og stort, skal det være snakk om hele 13.000 periodiske publikasjoner. Minst 100 av dem er nasjonale kulturtidsskrift, mens rundt 200 er vitenskapelige tidsskrift.

Kombiner med andre medier

– Formidling av tidsskrift skal være som en god BH. Den skal både løfte og dele, sier Riise med et smil.

Hun vil løfte tidsskriftene opp av skattkisten, ikke minst for å dele kunnskapen man finner der. Mange potensielle lesere vet lite om dem. Riise har ti tips til bibliotekarere som vil synliggjøre sine tidsskrift (se faktaboks). Faktisk mener hun at en rik tidsskriftsamling er en suksessfaktor for biblioteket:

– Undersøkelser i Sverige har vist at bibliotek med et godt utvalg av tidsskrift får opp besøket med 16 prosent. I Norge er 63

prosent av dem som leser tidsskrift på biblioteket menn. Et bibliotek med mange tidsskrift kan altså øke besøket. Dere blir mer sexy for brukerne, hevder hun.

Eva Haga Rogneflåten, rådgiver i Nasjonalbiblioteket, er enig med Riise i at bibliotekene har et klart mandat for å formidle tidsskrift. Ikke minst mener hun at en tidsskriftartikkel er et godt tilbud til elever og studenter som leter etter informasjon til en oppgave, men som sliter med å lese ei hel bok om emnet.

– Sett sammen forskjellige tidsskrift, kombinert med bøker og film om samme tema, i utstillinger. Ikke minst gjelder dette når dere skal belyse aktuelle debatter, oppfordrer hun.

En lang rekke tema kan belyses fra flere kanter ved hjelp av bøker, filmer og tidsskrift med aktuelle artikler. Det kan variere fra «Religion», «Integreringsdebatt», «Homofili» til «22. juli» for å nevne noen få eksempler.

Sett ut i biblioteket

Det er ingen lov som sier at tidsskriftene kun kan stå i tidsskriftshylla. Rogneflåten mener at tids-

skrift kan settes ut i bokhyllene. Med fronten fram, vises de godt. Et godt eksempel, kan være mat-tidsskrift som plasseres i hylla sammen med kokebøkene. Utstillingen fornyes raskt og enkelt ved å bytte ut tidsskriftet etter hvert som biblioteket får nyere utgaver.

Hun mener nye tidsskrift også er naturlige innslag i bibliotekhylla for nyheter. Den trenger ikke være forbeholdt de sist innkjøpte bøkene. På den måten vises tidsskriftene fram, og blir mer aktuelle for lånerne.

Søk penger til formidling

I 2007 opprettet Norsk kulturråd en innkjøpsordning for allmenne kulturtidsskrift. Hvert år kjøpes årets utgaver av 15 allmenne kulturtidsskrift inn til hovedbiblioteket i alle landets kommuner. Hvilke tidsskrift det gjelder, rullerer fra år til år.

Ved siden av å kjøpe inn tidsskrift til norske bibliotek, kan Kulturrådet også tildele støtte til relevante formidlingstiltak.

– Det er åpent for bibliotek å søke om midler under denne ordningen. Selv om siktemålet er formidling av litteratur, gjelder det

ikke bare skjønnlitterære genre, men også sakprosa og tidsskrift, sier Line Fallan Sørensen, rådgiver i Norsk Kulturråd.

Prosjektene som mottar tilskudd, inneholder gjerne et element av nyskapende metodikk, som for eksempel forsøks- og utviklingsprosjekt. Hva som regnes som nyskapende kan variere med hvilken sammenheng prosjektet er satt i, og vurderes skjønnsmessig i hvert enkelt tilfelle.

Kulturrådet har ingen øvre maksgrænse på støttebeløp, men det forutsettes at biblioteket også sper på økonomien, enten gjennom inngangspenger, egne midler eller støtte fra annet hold. Det er svært sjelden at Kulturrådet fullfinansierer et tiltak.

Blir stadig bedre

Tidsskriftene i Norge, har historie tilbake til 1700-tallet. For eksempel ble tidsskriftet Samtiden grunnlagt i 1890, og Syn og Segn og Kirke og kultur i 1894. Disse publikasjonene, som fyller rommet mellom bok og avis, gir plass for lange tanker og dypere forståelse. De er i en viss grad uforandret i formål og format, men er likevel i dag moderne og nytenkende. Mange tror tidsskrift kun

Gull verdt. Eva Haga Rogneflåten (t.v.), Bente Riise og Line Fallan Sørensen ønsker mer bruk av tidsskrift i biblioteket.

er for spesielt interesserte, men ifølge Bente Riise, er norske tidsskrift blitt stadig bedre.

– De er ikke så vanskelige å lese som ryktet vil ha det til. Mange tidsskrift har fått et sprekt design. Foto er blitt bedre. Artiklene er gjennomarbeida og godt knadde språklig, sier hun.

Denne forbedringen mener hun skyldes at stadig flere tids-

skriftredaksjoner bemannes av folk med pressebakgrunn.

At norske tidsskrift holder god standard, bekreftes i internasjonale kåringer. De tre siste årene har norske tidsskrift vunnet kåringen «Årets nordiske tidsskrift». Dette gjelder Vinduet i 2009, Syn og Segn i 2010, og Bokvennen i 2011. ■

Bente Riises 10 tips:

- 1) Strategisk og godt synlig plassering av tidsskriftene
- 2) Legg tidsskriftene i hylla for nye titler
- 3) Hold deg oppdatert på www.tidsskriftforeningen.no
- 4) Få nyhetsbrev på e-post fra de ulike tidsskriftene
- 5) Lag tidsskriftkveld i biblioteket
- 6) Tips skolelever og studenter om nyttige tidsskriftartikler
- 7) Lag lesetips om tidsskrift, ikke minst rettet mot lærere
- 8) Profiler et tidsskrift spesielt, for eksempel ukas/månedens tidsskrift
- 9) Legg ut tips om nye utgaver av tidsskrift på bibliotekets nettside
- 10) Skap et behov for tidsskrift hos leseren/låneren

Nyttige lenker:

Informasjon om prosjektstøtte fra Norsk Kulturråd:
<http://www.kulturrad.no/fagomrader/litteratur/prosjektstotte/>

Oversikt over siste års tildelinger av prosjektstøtte fra Norsk Kulturråd:
http://www.kulturrad.no/tildelinger/litteratur/_andre_litteraturtiltak/

Bente Riise, leder i Norsk tidsskriftforening, Eva Haga Rogneflåten, rådgiver i Nasjonalbiblioteket og Line Fallan Sørensen, rådgiver i Norsk kulturråd, holdt foredraget «Tidsskrift på bibliotek – uopna skattkister» under Det norske bibliotekmøte i Stavanger i 2012.

E-bøker:

Teknologisk tilstandsrapport

Dagens e-bøker skaper hodepine for bibliotekene. Foreløpig legger teknologien store begrensninger på idealet om «lik tilgang til informasjon for alle».

Kjartan Vevle fra Biblioteksentralen innledet foredraget sitt på Kunnskapsorganisasjonsdagene 2012 ved Høgskolen i Oslo og Akershus med å understreke at det viktigste for bibliotekenes håndtering av e-bøker og andre e-medier er «formidling, formidling, formidling». Strengt tatt å fortsette som før.

Redaktør Odd Letnes betrakter derimot e-bøkene som en disruptiv teknologi i Bok og Bibliotek nr. 2/2012, og jeg er enig. Det er umulig å føre fornuftige samtaler om e-bøker i dag uten å ta hensyn til teknologien de bygger på, og hvordan den knytter teknologiskapskaper som Amazon, Adobe og Apple til litteraturinstitusjonen som hittil har vært dominert av andre aktører. Denne artikkelen tar sikte på å forklare disse sammenhengene, uavhengig av om e-bøkene distribueres gjennom nettbokhandlere eller lånes ut i biblioteket.

Hva er e-bøker?

Store norske leksikons definisjon av e-bøker omfatter både selve innholdet, som de kaller e-tekst, og leseapparatene, som kalles lesebrett. Dette virker forvirrende

og stemmer ikke overens med hvordan e-bøker omtales i mediene i dag.

Min forståelse er mer i tråd med Wikipedias definisjon. Der er selve distribusjonsmediet viktig: «**E-bok** (elektronisk bok, også ebok) er et digitalt medium som tilsvarer en vanlig trykt bok. En e-bok kan leses på personlige datamaskiner, PDA, mobiltelefon eller på en dedikerte håndholdt maskin, et såkalt lesebrett (eller leseplate). E-bok kan være en elektronisk utgave av en tradisjonell bok på papir, men en e-bok kan også eksistere uten at det finnes en trykt ekvivalent.» (Wikipedia, norsk bokmål, 9. mai 2012)

E-boken distribueres som en digital fil, og da er filformatet viktig fordi det har betydning for hva slags leseutstyr som kan brukes.

Filformater

Et filformat er regler for hvordan data er organisert på et lagringsmedium. Historisk har teknologiskapskaper utviklet egne filformater som også kan bidra til markedsdominans. Slike filformater som eies og kontrolleres av firmaer, kalles proprietære. I

dag er det stor politisk enighet om at det er samfunnsøkonomisk gunstig å bruke filformater som fungerer på tvers av ulike plattformer. Disse kalles åpne standarder. Teknologirådet (2004), som er et uavhengig offentlig organ for vurdering av muligheter og konsekvenser av ny teknologi, trekker fram tre kjennetegn: 1) åpne standarder er beskrevet som dokumenter som er tilgjengelig for liten eller ingen kostnad, 2) de utvikles og vedlikeholdes av ikke-kommersielle organisasjoner eller i en organisasjon med et internasjonalt mandat, og 3) de har ingen restriksjoner på bruk.

Tre ulike filformater dominerer e-bokmarkedet i dag:

- PDF (Portable Document Format) har eksistert lengst, og eies og utvikles av firmaet Adobe. Noen varianter av PDF er ISO-standardiserte og PDF regnes derfor som en åpen standard.
- EPUB (Electronic Publication) er en åpen standard utviklet av International Digital Publishing Forum (IDPF). Dette formatet er valgt av alle norske forlag og foretrekkes

»
Av Tor Arne Dahl, Institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsfag, Høgskolen i Oslo og Akershus

også av alle internasjonale nettbokhandlere bortsett fra Amazon.

- Kindle er Amazons proprietære format som bygger på mobi-formatet utviklet av det franske selskapet Mobipocket som Amazon kjøpte opp i 2005.

Både EPUB og Kindle er filformater som er bedre egnet for digital lesing enn PDF. Begge er tilrettelagt for flytende layout, som betyr at teksten tilpasser seg skjerm-

størrelsen og skriftstørrelsen på leseutstyret. Begge formatene bygger på de åpne webstandardene XHTML (for innhold og struktur) og CSS (for presentasjon som skriftegenskaper, marginer og innrykk), som er utviklet med disse designprinsippene.

PDF, på den annen side, er et sideorientert format som bevarer utseendet på siden slik den vil se ut på papir. Dette gjør at skriften skalerer dårlig på små skjermer og lesebrett som bygger på e-blekkteknologi.

Digitale rettighetsmekanismer (DRM)

De fleste forlag og nettbokhandlere både i Norge og internasjonalt har valgt å ta i bruk digitale rettighetsmekanismer (DRM) for å hindre ulovlig kopiering. DRM er spesielle data som legges inn i e-bøkene, og som samvirker med programvare og leseutstyr. Alle de tre filformatene for e-bøker kan utvides med slike tekniske mekanismer. Det finnes ingen åpne standarder for DRM, og derfor knytter DRM e-bøkene

tettere til teknologiprodusentene.

For EPUB-formatet er Adobe Digital Editions den mest utbredte formen for DRM. Alle norske bøker som selges med DRM, har denne varianten. Apples iBooks-nettbutikk tilbyr også bøker i EPUB-format, men Apple har sin egen DRM (Apple Fair Play). Det betyr at disse e-bøkene er bundet til Apples produkter og distribusjonsnett.

Amazon har også utviklet sin egen DRM for Kindle-formatet (AZW), som ingen andre leverandører støtter. Alle e-bøker fra Amazons nettbutikker er beskyttet med DRM, og er følgelig bundet til Amazons e-bokdistribusjon. Amazon tilbyr gratis programvare for lesing av DRM-beskyttede Kindle-bøker på de fleste plattformer (PC, nettbrett og smarttelefoner), men ikke for andre lesebrett enn sitt eget.

På det norske markedet selges det også e-bøker uten DRM. Disse er i stedet utstyrt med vannmerker som i praksis er metadata som identifiserer eieren. De norske forlagene kaller dette sosial DRM. Slike e-bøker har ingen tekniske hindre for kopiering. Hvis filen havner i et fildelingsnettverk, vil den derimot være sporbar tilbake til kilden for den ulovlige distribusjonen.

Leseutstyr

E-bøker kan leses på forskjellige typer utstyr: lesebrett, nettbrett, smarttelefon og PC. Likevel er det lesebrett og nettbrett som er de viktigste plattformene som driver e-bokutviklingen. De har såpass forskjellige egenskaper at det er viktig å skille mellom dem i e-bokdiskusjoner.

De dedikerte lesebrettene har eksistert lengst. Lesebrettene har skjermer basert på e-blekkteknologi som fungerer godt også i sollys. Skjermfargene er svart/hvit (eller helst grå). Slike skjermer er

lite ressurskrevende så lesebrettene har lang batterilevetid (de fleste leverandører lover at en oppladning varer 3-4 uker ved vanlig bruk). Det finnes et stort utvalg av lesebrett på markedet. Eksempler er Amazon Kindle, Sony Reader, NOOK, Kobo, Kibano, Cybook, PaperCaster Boox.

Nettbrett er multifunksjonelle apparater som tilbyr full nettilgang samt trykkskjerm i farger. Lesing gjøres via installert programvare (apps). Sammenliknet med lesebrett, egner nettbrettene seg dårligere for konsentrert lesing. Skjermen gir gjenskin i sollys, og med vanlig bruk varer batteriet 8-10 timer. Apples iPad var det første nettbrettet på markedet, men senere har det dukket opp mange konkurrenter basert på Android som operativsystem. Amazons Fire-modell er et eksempel, og det er per i dag den eneste nettbrettmodellen de tilbyr.

Hva betyr dette?

Filformatene legger begrensninger på hvordan e-bøker kan leses, og binder dem til spesielle plattformer. EPUB med DRM støttes av alle lesebrett bortsett fra Amazon Kindle. Alle nettbrett støtter det samme, men i mange tilfeller må det da installeres apps for lesing. Kindle-formatet har alltid DRM, og støttes bare av Amazons lesebrett og alle nettbrett som har installert Kindle-apps. Det betyr at Amazon har omtrent samme posisjon på e-bokmarkedet som Apple hadde innen musikkdistribusjon før DRM ble faset ut. Firmaet kontrollerer filformatet, distribusjonen og leseapparatene.

Amazons lesebrett har heller ikke støtte for EPUB uten DRM. Likevel finnes det verktøy som kan konvertere slike filer lett til mobi-formatet, som støttes. Dette gjelder også norske e-bøker

med vannmerke. Libris har nå laget en egen side i nettbutikken sin med informasjon om dette til sine kunder.

Konklusjon

Dette er slik e-bokteknologien ser ut i dag, og det er med disse forutsetningene bibliotekene eventuelt kan finne en levedyktig utlånsmodell. Nylig skrev norske aviser om strømmetjenester for e-bøker à la Spotify og Wimp. Forfatterforeningen og forlagene har allerede inngått avtaler om vederlag for slike løsninger. Foreløpig har ikke strømming av e-bøker slått gjennom i noen bokmarkeder, så dette er bare spekulasjoner per i dag. Det er verdt å minne om at strømming av musikk aldri ble noen suksess i norske bibliotek, og det er de private aktørene som fullstendig dominerer dette markedet.

På sikt håper og tror jeg at DRM kommer til å forsvinne fra bøker i salg. For bibliotekutlån er det vanskelig å se noen alternativer for nye bøker, og alle utlånssystemer i folkebibliotek både i Norge og i utlandet bygger på EPUB med DRM. Dermed kan ikke Kindle-brukere benytte tjenesten.

Det er viktig at ingen brukergrupper utestenges fra bibliotekenes tilbud. Derfor er det i dag bare tekster uten opphavsrettsbegrensninger som egner seg for «formidling, formidling, formidling». ■

Referanser

Teknologirådet. (2004). Programvarepolitikk for fremtiden: Teknologiske strategier for et åpnere samfunn. Rapport. Oslo: Teknologirådet. Hentet fra http://www.teknologiradet.no/dm_documents/ENDELIG_PROGRAMVAREPOLITIKK-RAPPORT_1ITZd.pdf

Økonomidebatten som kanskje er noe annet

Det mest interessante ved den norske litteraturpolitikken er at den har hovedlinjer som har fått være relativt uendret i vel 50 år. For framveksten av en ny barne- og ungdomslitteratur spesielt og norsk litteratur generelt har denne politikken vært helt avgjørende. Men bokmarkedet er blitt kommersialisert, og spørsmålet er om litteraturpolitikken i dag trenger et oppdatert rammeverk.

I 1931 ble 68% av skjønnlitteratur utgitt i Norge skrevet av norske forfattere, i 1959 var andelen nede i 31 %. Statens bidrag til litteraturen var bare 400.000 kr årlig. Tida var inne for samhandling mellom stat, forfattere og bokbransje, men ideen til hvordan kom fra bibliotekhold. Henrik Hjartøy, Deichmans sjef og mannen bak Det Røde Bibliotek i Rjukan i 20-åra og seinere Arbeiderbevegelsens Arkiv, foreslo på en konferanse i Arbeidernes Opplysningsforbund i 1959 at folkebibliotekene burde kjøpe hvert sitt eks av all norsk skjønnlitteratur.

Tre sentrale strategier i Arbeiderpartiets kulturpolitikk, Torolf Elster, Hans Heiberg og Helge Sivertsen skrev brosjyren Statens oppgaver og forpliktelser. Litteraturen, forleggerne og samfunnet. De påpekte at nedgangen i norske utgivelser hadde språkpolitiske konsekvenser, og betydningen av å bevare og styrke de norske skrift- og talespråkene. De argumenterte for å knytte den norske kultur- og litteraturpolitikken til utviklinga av den norske velferdsstaten.

I 1960 ble Helge Sivertsen kirke- og undervisningsminister og startet som ansvarlig for kulturen arbeidet med en større kulturmelding. Sentralt sto konklusjonene fra AOF-seminaret i '59, da innkjøpsordningen ble lansert, formulert i et sitat som dette: Staten sammen med de kommunale og fylkeskommunale myndigheter, har et hovedansvar når det gjelder å verne om norsk kulturtradisjon og skape gode arbeidsvilkår for nasjonale og lokale kulturinstitusjoner og kulturliv i sin alminnelighet.»

Omsetningsavgiften på bøker ble hevet i 1962 samtidig som Den norske Forleggerforening og Den norske Bokhandlerforening inngikk en frivillig privatrettslig avtale, en såkalt bransjeavtale, om bokomsetning med fast pris på bøkene i en tidsavgrenset periode, og tilnærmet bokhandlermonopol.

Og derfra oppsto Norsk Kulturråd og en egen innkjøpsordning for skjønnlitteratur. På kort tid fikk Norge altså en kulturpolitikk og en litteraturpolitikk der det ble tatt flere viktige strate-

giske grep. Sentralt i denne strategien er ikke bare spredning og formidling av kunst og kultur, men like muligheter for alle til å tilegne seg kunsten og kulturen. På 60-tallet dreies altså det litteraturpolitiske – i samsvar med kulturpolitikken ellers – til å bli et demokratiseringsprosjekt, og til å gjelde en sammenhengende politikk for spredning og formidling, med staten som sentral part ved å:

- hegne om norsk språk
- styrke norske folkebibliotek
- innføre fritak for handelsavgifter (seinere moms) på bøker
- godkjenne bransjeavtale med en pris- og avtaleregulert bokomsetning
- opprette Norsk Kulturråd og innkjøpsordning
- knytte disse rammevilkårene til bibliotekvederlag til forfatterne, og normalkontrakt mellom forfattere og forlag

Av utdanningsleder Dag Larsen, Norsk barnebok-institutt

**Kalkulator-
politikk.**
Kan vi måle
kultur og
demokrati med
markedspriser
og konkurranse-
lov?

Nye kulturbegreper

På 70- og 80-tallet ble den statlige kulturpolitikken lagt om fra en sentralisert til en desentralisert modell, bl.a. for å motvirke presset fra internasjonal kulturindustri og markedskrefter.

Omlegginga passet godt for barnelitteraturen. Om slutten av 60- og 70-tallet førte til en nyorientert voksenlitteratur, ble endringene sterkere i barnelitteraturen, som vokste og nyorienterte seg i begrepet «barndom». En ny ungdomskultur og en barn- og (særlig) ungdomstid som ble vesentlig endret og forlenget ved framveksten av utdanningssamfunnet, kom samtidig med endringene i kulturpolitikken og barnelitteraturen. I 1978 fikk barnelitteraturen en enda bedre innkjøpsordning enn ordningen for prosabøker for voksne. Bøkene ble innkjøpt i 1550 eks til

folke- og skolebiblioteker. Innkjøpsordningen for barne- og ungdomslitteratur førte også til en dreining i markedet. Antall utgivelser for barn og ungdom lå på begynnelsen av 80-tallet rundt ca 400 titler, hvorav ca 100 ble innkjøpt. Det betydde at bibliotekene ble et reelt marked for forfatterne og i grunnen et langt viktigere og bedre enn bokhandlene, som ofte ikke visste helt hvordan de skulle profilere den nyskapende litteraturen. For det første ble spredningen av bøkene langt bedre alle kommuner har bibliotek, men ikke alle har bokhandel. For det andre ble spredningen gratis for brukeren. For det tredje fikk barn større muligheter til å velge bøker selv. Og for det fjerde fikk bøkene vesentlig lenger levetid i bibliotekene, mens de i bokhandel fort ble erstattet av andre i hyllene, i tråd

med bokhandlenes begrensede lager- og skaffeplikt. Disse fordelene gjelder ennå for folkebiblioteket og dets brukere, men har nå fått et femte punkt: Det er vanskelig å få full nytte av de fire første punktene før formidlingen får muligheter til å bli mye bedre.

På 1970- og 80-tallet la myndighetene opp til en arbeidsdeling i kulturpolitikken mellom sentrale og lokale myndigheter, som fulgte organiseringa av arbeidsoppgaver og ansvar mellom sentrale og regionale og lokale myndigheter. Staten tok seg av de overordnede retningslinjene og de økonomiske rammebetingelsene, mens fylker og kommuner fikk større rom for å utforme politikken konkrete innhold og fordele midlene. Men denne politikken berørte i liten grad foringene i litteraturpolitikken fra 60-tallet, fremdeles ble det opp-

fattet som et statlig ansvar og en hovedlinje som skulle gjelde for hele landet. Bl.a. blir bibliotekvederlaget til forfatterne nedfelt i lov på slutten av 80-tallet. Loven er kulturpolitisk og ikke opphavsrettslig begrunnet og fordeles kollektivt til stipender til opphavsrettshaverne gjennom deres foreninger, noe som får stor betydning for utviklingen av nye forfatterskap. Loven er slik sett en videreføring av intensjonene i kulturpolitikken på 60-tallet.

90-tallet:

Markedsliberalisering

På 90-tallet får landet det som mer populært kalles en instrumentell kulturpolitikk, der kulturen blir et instrument til å nå mål på andre områder enn kultursektoren, bl.a. til å skaffe flere arbeidsplasser og økonomisk vekst. Denne politikken representerer en dreining fra det opplysningspregede grunnlaget og bygginga av velferdsstaten. Nå skal kulturen tjene velstandssamfunnets rasjonelle og økonomiske formål. Det er vanskelig å skille denne politikken fra en mer konjunkturpreget økonomisk politikk med sterkere markedsliberalisering.

I bokbransjen kom store endringer, med forlagsfusjoner og seinere forlagenes oppkjøp av bokhandel. Fra 1983 til 1993 blir 12 av 15 mellomstore forlag med i de tre største eiergrupperingene Gyldendal, Aschehoug og Cappelen. I 2010 står de samme tre (nå heter de Gyldendal, Aschehoug og Cappelen Damm) for 45% av bokhandelsmarkedet. Kampen er nå flyttet fra produksjonsleddet til salgsleddet.

Fremdeles gjelder den privatretslige avtalen mellom forleggere og bokhandlere, populært kalt bransjeavtalen, men den er i strid med den nye EØS-tilpassede konkurranseloven, og det spørs om den får en ny mulighet.

Når det rakner i rammeverket

Markedsliberaliseringa har først liten betydning for det årlige titteltallet i norske barnebokutgivelser. Men fra 2005, etter at den nye bransjeavtalen er på plass, med betydelig kortere fastprisperiode, er det sterkt vekst. Fra om lag 400 titler på 80-tallet, er antall titler for barn og unge i 2010 nær 1200 titler, hvorav 61 % er oversettelser først og fremst fra engelsk. 163 titler får plass i innkjøpsordningene for barne- og ungdomslitteratur, som i 2010 totalt sett utgjør bare 2,6 % av bokomsetningen i Norge.

Det kommersielle bokmarkedet spiller altså en mye større rolle for barnebøkene enn før. Spørsmålet er derfor hvor mye markedet nå påvirker litteraturpolitikken og ikke minst hvilken betydning markedet kan få for det litterære innholdet. For det er både interessant og godt at litteraturpolitikken her til lands har dreid seg om rammevilkårene for bokutgivelsene og ikke har satt rammer eller begrensninger for den litterære utviklingen. Kunsten har fått lov til å utfordre gjengs kultur.

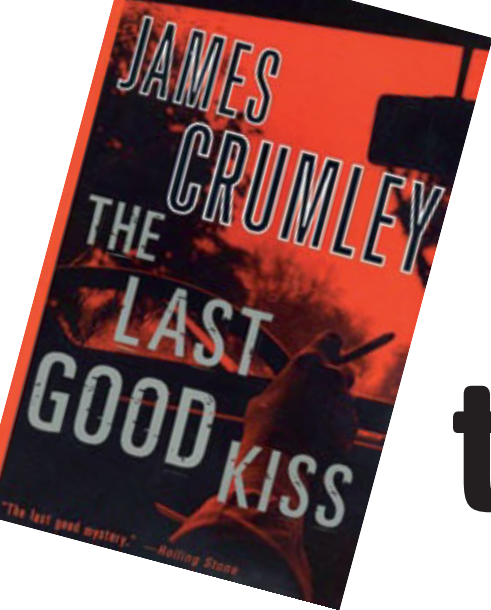
Men tilstanden er ikke ideell. Med unntak av momsritaket er det litteraturpolitiske rammeverket i ferd med å bli en skjerm og mindre betydelig del av det vi kan kalle «Bok-Norge». En oppdatering av litteraturpolitikken vil derfor være å sikre at de ordningene som har vist seg levedyktige, får rom nok til videreutvikling. Å redusere litteratur til bare å være et spørsmål om konkurranse og marked, vil bryte radikalt med all norsk litteraturpolitikk etter krigen. Og begynner det å rakne i et rammeverk som har et større omland enn bare det kommersielle bokmarkedet, er det et åpent spørsmål hva slags konsekvenser det får for institusjoner som folkebiblioteket.

Flere land i EU har tatt konsekvensen av at litteratur er et kulturpolitisk og ikke konkurransepolitisk spørsmål og innført boklover. Boklov sikrer bredde, faglige miljøer og mangfold i utgivelsene. I Oslo er det i dag 81 bokhandlere. I Sverige har det vært fripris på bøker siden 70-tallet, og antall bokhandlere er 26.

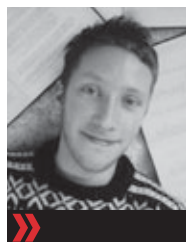
En verdidebatt?

Til tross for at det hevdes av fripris på bøker vil føre til at de blir billigere, er det til sammenligning ikke gjennomsnittlig høyere priser i land med boklov. Og det er ikke slik at en boklov vil stille seg i veien for utviklingen av e-bøker. Det viktigste er at boklov vil gjøre det enklere for samfunnet å sikre kulturpolitiske målsettinger og ikke overlate disse til markedet. Og til sjuende og sist er det et hovedspørsmål.

Det store litteraturpolitiske grepet som ble tatt tidlig på 60-tallet handlet om å knytte kulturen og litteraturen til demokratiseringa av samfunnet. Er dette perspektivet ikke lenger gyldig? Kan vi måle kultur og demokrati med markedspriser og konkurranselov? Eller er den pågående debatten om boklov egentlig en verdidebatt? ■

Eit vondt territorium

Kva vi skriv om når vi skriv om bøker

Av Lars Petter Sveen, forfatter og bibliotekar

Kriminalitet er skremmande: Lova blir brote, og som oftast blir nokon skada.

I krimbøker er nesten alltid kriminaliteten kopla til vald. Men det er sjeldan forfattarane prøver å vise oss psykologien som ligg i valden. Vald i krimbøker handlar i stor grad om å påføre fysiske skadar: Enten blir nokon drepe eller dei blir trua. Hovudkarakteren kan oppleve å bli banka opp, av og til på det grovaste. Men hovudkarakteren kan også vere ein av bøkens mest ivrige valdsutøvar.

Nesten aldri gir krimbøker oss eit innblikk i kva vald gjer med menneske. Kva skjer med han som blir slått? Og kva skjer med han som slår?

James Crumley og James Lee Burke har begge tatt dette opp i bøkene sine. I ei scene i *The Wrong Case* av Crumley, blir hovudkarakteren Simon Milodragovitch (for eit namn for denne sjangeren!) angripe i ei mørk bakgate. Han ender opp med å drepe den eine overfallsmannen med eit skot i ansiktet. Dette drapet plager han resten av boka. Da ein politimann seier det var sjølvforsvar, må Milodragovitch kaste opp. Og da ein venn av han slår han på skuldra og seier at gamle Milo ikkje er til å kødde

med, så brekk han seg enda ein gong. Dette vesle drapet, i sjølvforsvar i ei mørk bakgate, kastar hovudpersonen ut i den yttarste naud, der han nærast drikk seg sjølv til døde. Forfattar James Crumley vågar å vise korleis denne karakteren, som er vår helt, som er bokas samvit, ikkje kan makte å stå oppreist i møte med blind vald og drap. Det gjer karakteren menneskeleg, og det gir boka eit djupt humanistisk preg som eg saknar i mange andre krimbøker.

Dave Robicheaux, ein politimann frå sumpene omkring New Orleans, er også ein karakter som gir lesarane eit innblikk i valdens avstumpna vesen. James Lee Burke har skrive atten bøker om Robicheaux, og han har våga å utvikle karakteren sin. Men noko endrar seg aldri for den plaga Robicheaux: Han har eit valdsamt temperament, og han har ein fælsleg tendens til å gjere andre vondt. Lee Burke lar det skje i kvar einaste bok: Lesaren og Robicheaux blir introdusert for ein karakter som vi skjønner er vond. Men det finst framleis ikkje bevis for at den vonde har gjort noko straffbart. Denne karakteren provoserar Robicheaux, openlyst for å skaffe eit psykologisk overtak, for å vise at politiets godleik og valdsmakt ikkje

strek til. Og Robicheaux lar seg provosere, han går over grensa. I nesten kvar bok går han til fysisk angrep på denne typekarakteren som alltid dukkar opp, og kvar gong lemlestar Robicheaux han. Lee Burke lar oss alltid i desse scenene sjå valden med Robicheaux eige blikk. Det er sjelden vakkert. Robicheaux handlar som eit dyr, det er noko primitivt over han som valdsutøvar. Frå å vere ein reflektert person, blir han til ein framand. Og Lee Burkes meisterstykke er at han viser oss Robicheaux sin skam etterpå. Denne hovudkarakteren skjemmes over handlingane sine. Han ser korleis han sjølv har kryssa ei grense og er blitt lik dei han kjemper mot. Og han ser kva for skade han har påført den andre. Dette blikket: Valdsutøvaren som ser på offeret sitt og skjemmes, er sjeldan vare. Det gjer noko med lesaren.

Eg liker å tru at krimbøker har eit potensiale som samtidsbøker i korleis dei kan ta oss med inn i valdens verden. Men valdens verden er eit vondt og hjartelaust territorium.

Å ha tru på ein karakter som kan drepe utan å gå til grunne, er vanskeleg. Derfor er ofte forbrytaren bak valdsame brotsverk i krimbøker meir ein diagnose

enn ein reell karakter. Dei er sosiopatar, psykopatar, eller berre skakkøyrt sjeler som har fått vald og drap inn med morskemelka. Det er når vår eigen helt, karakteren vi skal identifisere oss med og stole på, han eller ho som skal vere eit fyrtårn av moral; det er når denne helten blir ein valdsutøvar at krimbøkene står framfor eit av dei sentrale spørsmåla: Kven gjer rett? Kven er den gode?

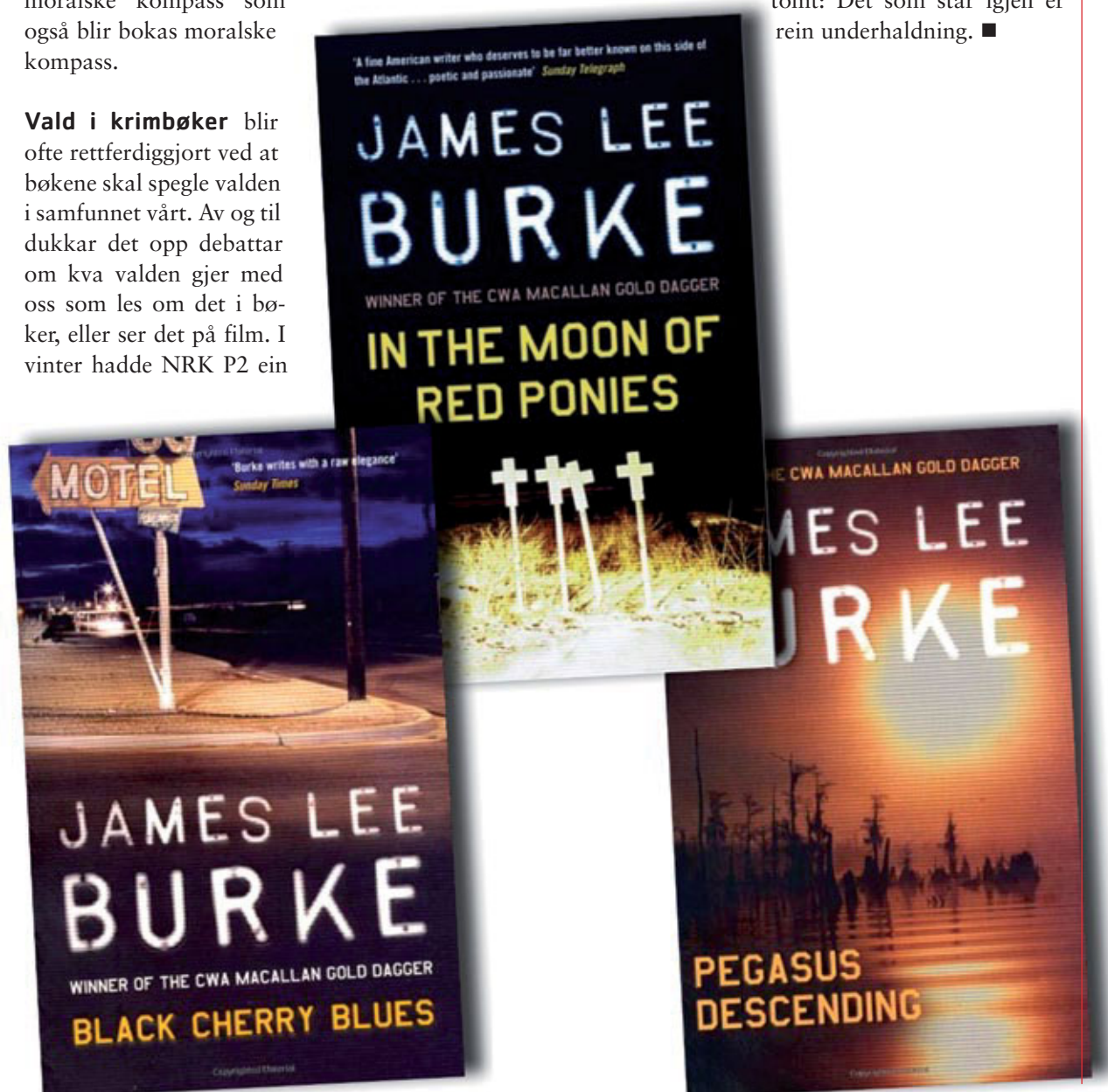
Det skal vere sagt at mange krimheltar gir eit inntrykk av å opphalde seg i gråsona mellom politiet og dei lovause. Men trass dette, så er det alltid heltens moralske kompass som også blir bokas moralske kompass.

Vald i krimbøker blir ofte rettferdiggjort ved at bøkene skal spegle valden i samfunnet vårt. Av og til dukkar det opp debattar om kva valden gjer med oss som les om det i bøker, eller ser det på film. I vinter hadde NRK P2 ein

diskusjon omkring dette, der blant anna ein krimforfattar var invitert i studio. Men eg vil snu heile debatten litt rundt: I staden for å snakke om kva valden gjer med oss som les bøkene, kunne ein starte med å spørje kva valden gjer med karakterane. Det er karakterane vi bryr oss om, som engasjerer oss og som vi kjenner oss igjen i. Kva skjer når desse kan skade og drepe, utan å sjølv få sår på sjela? Kva er det da vi lesarar identifiserar oss med?

I BBC sin moderne filmatisering av Sherlock Holmes, *Sherlock*, så er vi avhengige av

at det tynne teppet mellom den vonde og den gode blir tydeleg. Holmes blir i denne serien skildra nærast som ein sosiopat – han blir omtalt som det fleire gonger, også av sin venn, doktor Watson. Men trass dette viser det seg gong på gong at den ubegripelige og framande Sherlock Holmes er lik oss på det avgjerande punktet: Han ønskjer å gjere det gode. Men ved å gjere Holmes om til ein kjenslemessig avstumpa, hyper-intelligent helt, prøver også serien å omgå dei moralske problema som oppstår i møte med valden. Og som i altfor mange krimbøker blir det tomt: Det som står igjen er rein underhaldning. ■

Munthe si sak var «urealistisk og dømd til å mislukkast»

Denne nasjonale og reale merkesak.¹ Om overbibliotekar Wilhelm Munthe sitt forslag frå 1925 om å gjera Universitetsbiblioteket til eit sjølvstendig nasjonalbibliotek og kvifor forslaget ikkje gjekk gjennom

»
Av Johan Henden. Henden har vært ansatt ved Nasjonalbiblioteket siden 1996. Han er forskningsbibliotekar og phd-kandidat i historie ved NTNU.

Bibliotek er blant dei eldste kunnskaps- og kulturinstitusjonane. Men sjølv om feltet kan dra liner tilbake til oldtida er det eit lite utforska område. Tilgang til gode bibliotektenester har vore eit vilkår for forskning. I Norge var både forskning og bibliotek lenge prega av at det var små forhold. Frå universitetet i Kristiania/Oslo vart grunnlagt i 1811 og fram til 1948, var det landets einaste universitet. Fram til 1989 var biblioteket ved universitetet (UB) både universitetsbibliotek og norsk nasjonalbibliotek.¹

Tema for dette essayet er overbibliotekar Wilhelm Munthe sitt framlegg frå 1925 om å skilja UB ut frå universitetet for å verta eit sjølvstendig riksbibliotek, dvs. nasjonalbibliotek: *Universitetsbibliotekets overgang til selvstendig riksbibliotek: Utredning avgitt til Det akademiske kollegium av overbibliotekaren*. Dette var eit radikalt forslag om å endra etablerte strukturar. For-

slaget møtte motbør frå rektor og kollegiet, som var dei øvste styringsorgana på universitetet. Skulle det vera behov for endringar, kunne det gjerast innan dei eksisterande forholda. Det var heller ikkje interesse for saka innan den norske biblioteksøfentlegheita. Men tanken om eit frittstående riksbibliotek vart fanga opp på politisk hald og saka hamna i stortinget i 1930, der ho vart utsett. I 1931 leverte Det akademiske kollegium ei utgreiing *Om universitetsbiblioteket: Redegjørelse til kirke- og undervisningsdepartementet fra det akademiske kollegium* som parkerte saka.²

Munthe sin plan var altså eit mislukka prosjekt. Men sjølv om prosjektet var mislukka, er det eit interessant emne å sjå nærare på.

Problemstillingar

Min tese er at Munthe si sak var urealistisk og dømd til å mislukkast.

Følgjande problemstillingar skal analyserast i essayet:

- Korleis meinte overbibliotekar Munthe at universitetet sine behov for eit vitskapleg bibliotek kunne bli dekt i hans forslag?
- Kvifor meinte kollegiet og rektor at den eksisterande ordninga var bra?
- Kvifor fekk ikkje Munthe gjennomslag?

Historisk kontekst

Før eg går vidare med analysen må saka setjast i relevant historisk samanheng.

Universitetshistorikaren professor John Peter Collett har periodisert norsk universitetshistorie i tre fasar:

- 1813-1870: Embetsmannsstatens universitet
- 1870-1960: Forskningsuniversitetet
- 1960 - : Masseutdanningsuniversitetet³

¹ Munthe, 1925. s. 21

² Sentrale dokument i saka vart lagde til som vedlegg til denne utgreiinga. Sjå litteraturlista.

³ Collett, 1997 s. 95.

Overbibliotekar ved UB i Oslo,
Wilhelm Munthe (1883-1965).

Mitt arbeid dreier seg om universitetsbiblioteket i den andre perioden. UB er eit underbelyst forskningstema, men Collett si periodisering er dekkande også i denne samanhengen. I den første perioden var det norske universitetet ein embetsmannskule som skulle utdanna og danna den berande elite i den nye staten. I hovudsak var det teologar og juristar, og gradvis fleire medisinarar. I stor grad var det snakk om danning, tilpassing til ein spesiell felleskultur for dei som vart utdanna ved institusjonen. I stor mon var dette ein sjølvrekrutterande elite.

Frå starten av hadde biblioteket ein viktig plass i universitetet. Professor Georg Sverdrup (1770-1850) var leiar for biblioteket frå starten og fram til 1845. Kombinert med denne stillinga var Sverdrup også professor i klassisk filologi. Han var ein ruvende offentleg person i den nye nasjonalstaten. Sverdrup hadde studert ved universitetet i Göttingen, som var rekna for eit av dei leiande i si samtid. Der hadde han sett verdien av eit godt universitetsbibliotek, og dette førte til at det nye norske universitetsbiblioteket vart høgt prioritert og fekk store delar av universitetet sine løyvingar dei første tiåra. Seinare var det ikkje professorar med delte verv, men biblioteksleiarar på full tid.

Biblioteket vart også tillagt oppgåva som norsk nasjonalbibliotek og fekk ansvaret for pliktavlevering av den norske litteraturen. Pliktavlevering er ei ordning som ein finn i dei fleste land. Historisk går dette attende til trykketekstens oppkomst. Den første lova om pliktavlevering kom under kong Frans 1. (1494-1547) i Frankrike i 1537. Eit eksemplar av alle bøker som vart trykt i riket skulle avleverast til kongen sitt bibliotek. Etter

kvart spreidde denne ordninga seg, og i det dansk-norske dobbeltmonarkiet kom den første lova om pliktavlevering i 1697. Materiale som vart trykt i Noreg skulle avleverast til Det kongelige bibliotek i København. I 1815 kom det ein kongeleg resolusjon om pliktavlevering til det nye universitetsbiblioteket i Christiania. Biblioteket var også ope for andre brukarar enn universitetet sine studentar og lærarar.

Med den nye liberale handverkslova i 1839 fall pliktavleveringa bort, dermed vart nasjonalbibliotekfunksjonen svekka og biblioteket vart meir retta mot universitetet. Avleveringa hadde vore knytt til trykkeprivilegium.

I 1870 vart Axel C. Drolsum tilsett ved UB.⁴ I 1876 vart han leiar for biblioteket og han vart verande i stillinga i 46 år. Han byrja straks å arbeida med eit omfattande reformprogram for å posisjonera UB. Tids- og innholdsmessig fell Drolsum sin aktivitet saman med Collett si periodisering. I 1880 leverte Drolsum ei utgreiing til Det akademiske kollegium, i 1881 kom eit supplement. I desse dokumenta gav Drolsum ein omfattande analyse av biblioteket og kva tiltak som måtte gjerast for å gi universitetet og samfunnet skikkelege tenester. Drolsum var opptatt av at biblioteket hadde delte oppgåver som nasjonalbibliotek og som universitetsbibliotek. Men han såg ikkje for seg nokon strukturelle endringar. Biblioteket skulle vera ein del av universitetet og forbetringa skulle skje innan eksisterande rammer. Drolsum hadde også samarbeidd med kollegiet under arbeidet med programmet. Det var såleis intern semje på universitetet om behovet.

Programmet hadde tre hovudpunkt: For det første: UB var også nasjonalbibliotek, og pliktavleveringa måtte gjeninnførast og lovfestast for å fungera skikkeleg. For det andre måtte universitetet sine behov for ein betre infrastruktur bli styrkt med auka personale, større innkjøpsrammer, betre katalogar og auka opningstid. For det tredje måtte bygningane utvidast for å gi forvarleg plass til samlingar, brukarar og personale.

Drolsum fekk i hovudsak gjennomslag. UB fekk auka personale og utvida opningstid. Pliktavleveringa vart lovfesta og det vart etablert ei eiga avdeling, *Norske avdeling*, for å handtera det pliktavleverte materialet, de facto vart denne avdelinga eit norsk nasjonalbibliotek. I Drolsum si tid var det to leiarar av denne avdelinga, og begge gjorde ein formidabel bibliografisk innsats som enno i dag ruver: Jens Braage Halvorsen (1845-1900) var sjef 1883-1898 og laga *Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1880* (dette vart fullført av Halvdan Koht i 1908.) Halvorsen vart etterfølgt av Hjalmar Petersen (1856-1928) som laga det monumentale *Bibliotheca Norvegica* mellom 1898 og 1924. Desse arbeida var og er stadig viktige hjelpemiddel for forskning på norsk materiale i periodane dei dekkjer. Biblioteket laga også katalogar over norsk bokproduksjon basert på pliktavleveringa. Gjennomføringa av Drolsum sine initiativ løfta biblioteket som nasjonalbibliotek og som forskingsbibliotek.

At Drolsum kom på banen med sitt reformprogram for UB på same tidspunkt som Collett definerer som starten på universitetet sin overgang frå etatskule for statelege embetsmenn til arena for fri vitenskapleg forskning er nok eit tilfeldig men interessant

⁴ Drolsum hadde studert latin, gamalnorsk og historie utan avsluttande embetseksamen. Han hadde vore assistent ved Kjeldskriftfondet og arbeidd med gamalnorske handskrifter før han kom til UB.

Lovgiver. Den første lova om pliktavlevering kom under kong Frans 1 (bildet) (1494–1547) i Frankrike i 1537.

samantreff. Men det gjer det ikkje mindre interessent, tvert i mot. Bibliotekhistorie er som kjent eit lite utforska emne i Noreg. Framveksten av forskingsuniversitetet har fleire årsaker, både nasjonalt og i større samanheng. For det første byrja det bli nok av embetsmenn. Det vart utdanna fleire kandidatar enn det tradisjonelle embetsverket kunne ta i mot. Eksamen frå universitetet vart heller ei opning til frie profesjonar som juristar og legar og også den nye profesjonen som

lektor i høgare ålmennskular. Det var også ein vitskapleg revolusjon med overgang frå aprioriske filosofiske forutsetningar til empirisk basert forskning i naturvitskap og humaniora.⁵

I denne samanhengen var eit tilpassa forskingsbibliotek ein viktig komponent.

Det kan nemnast at i denne perioden, nærare bestemt september 1889, arrangerte universitetet den første verkeleg internasjonale

vitskaplege konferansen i Noreg; Den 8. internasjonale orientalistkongressen.⁶ Sidan forskinga fekk ein breiare plass i universitetet si arbeids- og organisasjonsform auka også talet på avlagte doktorgrader kraftig i denne perioden.⁷ Men det var også ei grense for kor nyskapande forskingsuniversitetet var. I 1896 prøvde Venstre å få etablert eit professorat i sosiologi for Sigurd Ibsen (1859–1930), men dette vart avvist av universitetet.⁸

Etter kvart som biblioteket vaks, vart lokala på Karl Johans gate for små. I samarbeid med universitetsleiinga byrja Drolsum å planlegga eit heilt nytt biblioteksbygg på observatorietomta ved Solli plass på Drammensveien. I 1913 flytta biblioteket inn i sin nye bygning med gateadresse Drammensveien 42. Noreg hadde fått eit tidsmessig nasjonal- og universitetsbibliotek. Flyttinga manifesterte samanhengande vekst og utvikling sidan Drolsum lanserte sitt reformprogram.

I 1896 lanserte Drolsum forslag om at UB skulle endra namn til *Universitets- og Lands- (eller Rigs-) Bibliothek*. Det akademiske kollegium meinte dette var «upaakrævet.» I 1907 tok han opp att saka om namneendring, i samband med planlegging av nybygget, men heller ikkje denne gongen vart det noko endring. Desse forslaga var reint nominelle, og vedrørte ikkje sambandet mellom biblioteket og universitetet.⁹

Det var også andre vitskaplege institusjonar med bibliotek i Noreg. Bl.a. Bergens museum etablert i 1825, De kongelige videnskabers selskab i Trondheim

⁶ Konferansen er omtalt i: Aschim, Anders: Elias Blix, 2007. ss. 225–227.

⁷ Collett 1999, s. 79.

⁸ Ibid. s. 88.

⁹ Tveterås, 1961, s.122.

⁵ Collett 1997. ss. 97–102.

etablert 1767, Landbrukshøgskulen på Ås (1897) og NTH i Trondheim (1910). Men dette var svært små institusjonar samanlikna med UB. Til saman inngår alle offentlege norske bibliotek i eit samla biblioteksfelt som har to delar: Folkebibliotek på den eine sida og fag- og forskingsbibliotek på den andre sida. Frå byrjinga av 1900-talet vaks det fram ei offentlegheit på folkebiblioteksida: Kyrkjedepartementet etablerte ei konsulentstilling for folkebibliotek, det vart etablert tidsskrift, bibliotekforening, starta faste nasjonale biblioteksmøte etc. Dei sentrale personane innan denne offentlegheita arbeidde intenst for biblioteksaka, dvs, utbygging av folkebibliotek, biblioteklov og norsk bibliotekarutdanning.¹⁰

Wilhelm Munthe sitt forslag frå 1925

I 1903 byrja Wilhelm Munthe å arbeida ved UB.¹¹ Han avanserte gradvis fram til han avløyste Drolsum som overbibliotekar i 1922. Munthe hadde ved nokre høve lansert idéen om at UB burde skiljast frå universitetet og bli ein sjølvstendig institusjon. Det akademiske kollegium ønskte ei nærare orientering om kva overbibliotekaren meinte, og han vart beden om å levera ei utgreiing om saka.

27. juni 1925 leverte Wilhelm Munthe ei utgreiing til kollegiet om at biblioteket skulle endra namn til *Norges riksbibliotek* (*Universitetsbiblioteket*) og at biblioteket skulle bli ein sjølvstendig statsinstitusjon under Kyrkje- og undervisningsdepartementet.

Munthe meinte at dette ville vera ei formalisering av ei utvikling som hadde prega UB sidan Drolsum sitt reformprogram fekk gjennomslag. Men Munthe hadde utvida namnesaka til eit spørsmål om UB sin status som norsk nasjonalbibliotek.

Munthe hevda at eit sjølvstendig bibliotek direkte underlagt departementet også ville vera det beste for universitetet. Eit riksbibliotek vil lettare oppnå nødvendige løyvingar fordi det står nærare styresmaktene og har ei sterkare stilling i den allmenne opinionen. Munthe skreiv:

«Et førsteklases bibliotek, vel forsynet med eldre og nyere litteratur i alle videnskaper som hører inn under dets fagkreds, rikelige midler til å imøtekomme alle berettigede krav om nyanskaffelser, som uten ophold og omkostninger direkte kan forelegges bibliotekets chef, og den frieste og letteste adgang til å utnytte samlingene både for professorer og studenter.»¹²

Munthe hevda vidare at sjølv det mektigaste universitet ikkje kunne gi biblioteket sitt slik støtte at det kunne hamla opp med eit frittståande nasjonalbibliotek. Han viste til ei rekke utanlandske institusjonar for å underbyggja dette. Relevansen av dette vart seinare i debatten dels dratt i tvil og dels tolka annleis av kollegiet og rektor.

Overbibliotekaren meinte også at namnet på biblioteket kunne vera ekskluderande:

«Vi trenger et riksbibliotek som åpner sig gjestfritt for alle videnskapelig interesserte i hele landet. Vi har det på sett og vis også. Universitetsbiblioteket er i over hundre år opretholdt og øket ved omtrent utelukkende norske borgers bidrag. Det er nu landets største og kostbareste samling,

den rikeste kilde til videnskapelige studier og den høieste opplysning. Er det da nogen mening i at adgangen til dette bibliotek vedblivende skal skjules under et navn som alle myndigheter, kollegiet selv iberegnet, er enig om er ukorrekt, og som i praksis – det skal senere bli utførligerer påvist – virker direkte vill-ledende?»¹³

Med å bli skilt frå universitetet meinte Munthe at biblioteket klarare skulle bli en «administrativ-videnskabelig institusjon for hele landet», jf Riksarkivet, NGO, NGU og Statistisk sentralbyrå.¹⁴ Eit moment som overbibliotekaren var svært opptatt av, som også vedrørte UB sin posisjon som vitskapleg bibliotek, var at biblioteket ikkje var representert i kollegiet. «Universitetet er nu klart og konsekvent bygget opp på de fem fakulteter [...] biblioteket er det eneste institutt som hører under universitetet uten å høre med i det.»¹⁵ Dette dreidde seg om overbibliotekaren og biblioteket sin status og posisjon i forskarsamfunnet. På den eine sida skulle ein vera den sentrale del av den vitskaplege infrastrukturen, samstundes som ein eigentleg ikkje var med. Overbibliotekaren kunne forstå at det frå universitetshald nok kunne vera motstand mot hans framlegg. Det dreidde seg trass alt om etablerte strukturar som gjeikk attende til universitetet vart etablert i 1811. Men no var utviklinga av UB til riksbibliotek kome så langt at ho ikkje kunne stansast, meinte overbibliotekaren. Munthe avslutta utgreiinga med desse orda:

«I vår nyvunne selvstendighets morgen var alt håp om et videnskabelig liv her hjemme knyttet til det unge universitetet, og det lå da nær å la dette også sørge for anskaffelse av den nødvendige

¹⁰ Utviklinga på folkebibliotekfeltet var sterkt inspirert av amerikansk tradisjon. Fleire av dei sentral personane på dette feltet var utdanna i USA. Det var ikkje noko eige norsk bibliotekarutdanning før 1940. Personale i fagbiblioteka vart opplærte internt.

¹¹ Samstundes studerte han ved universitetet og i 1911 tok han embetseksamen med norsk, latin og historie hovudfag. Tittel på oppgåva var Statsborgeren og Peder Soelvold. Et bidrag til den norske presses historie.

¹² Munthe 1925 s. 9.

¹³ Ibid. s. 11.

¹⁴ Ibid. s. 15.

¹⁵ Ibid. s. 17-18.

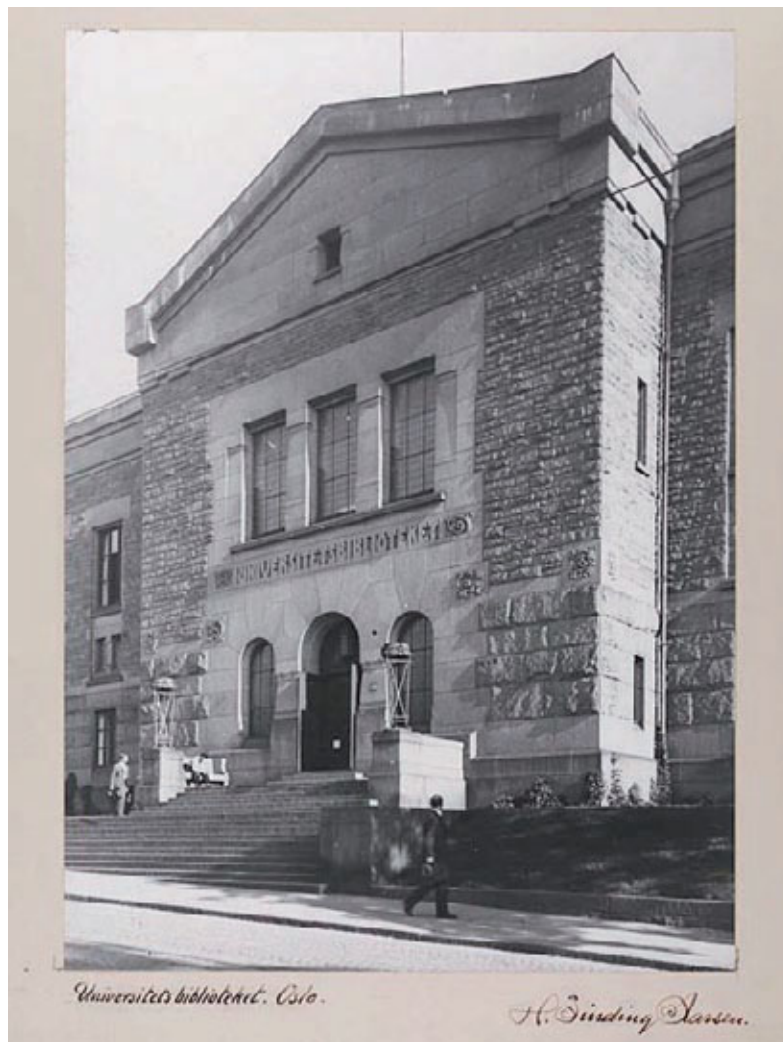
videnskabelige litteratur. Nu, 111 år senere, har universitetet foruten sitt hovedbibliotek, ved de forskjellige fakulteter og institutter 34 mindre boksamlinger, som sørger for det nærmeste behov for faglitteratur, og det er nr. 1 i en lang rekke av videnskabelige institusjoner i og utenfor hovedstaden, hvorav de fleste også har egne spesialboksamlinger, men dog – liksåvel som universitetet – trenger et stort centralbibliotek i ryggen. Og i hver by og hver dal sitter der folk som sysler med videnskabelige oppgaver eller trenger faglitteratur til sin gjerning. Det er Universitetsbiblioteket som må og skal hjelpe dem alle; det er vårt eneste bibliotek av europeiske dimensjoner og tilnærmelesvis universell karakter og med utlån over hele landet. Men fremdeles framtrer dette bibliotek for offentligheten og myndighetene som om det kun tjente en enkelt institusjon og en enkelt stand av landets borgere. Er tiden ennu ikke inne til å gi det navn som stiller det på sin rette plass i folkets bevissthet?

Norge kan ikke undvære et riksbibliotek. Når jeg slutter med å anbefale universitetet nu å gi nasjonen det som gave er det i overbevisningen om at dette i like grad vil være til gagn og vinning for biblioteket som for universitetet selv.»¹⁶

Men kven snakka Munthe på vegne av? Kva for ei utvikling var komen så langt at den ikkje kunne stansast? *Norske avdeling* var for lengst etablert og nasjonalbibliotekoppgåvene vart handterte. Bak dei store orda stod overbibliotekaren nokså åleine.

Universitetet si haldning til forslaget

22. oktober 1925 utnemnde kollegiet ein professorkomiteé for å

Stridens eple.
Universitetsbibliotek eller nasjonalbibliotek – om det gikk striden i mellomkrigstiden.

vurdere overbibliotekaren sitt innspel. Medlemer av komitéen var historikaren Halvdan Koht (1873-1965), juristen Ragnar Knoph (1894-1938), kyrkjehistorikaren Oluf Kolsrud (1885-1945), medisinen Otto Lous Mohr (1886-1967) og geologen Jakob Schetelig (1875-1935). Komitéen leverte svar til kollegiet 27. februar 1927.

Komitéen såg ingen grunnar til å skilja biblioteket frå universitetet. Tvert i mot såg den sterke grunnar til å behalda ordninga. Det fundamentale utgangspunktet for komitéen var at: «Universitetsbiblioteket er fra først grunnlagt som det heter: et bibliotek for og ved Universitetet. Det vilde overhodet ikke kommet i stand, hvis det ikke var blitt tilknyttet

som et ledd til det nyopprettede Universitet.»¹⁷ Det fanst neppe nokon institusjon som var så sentral i universitetet sin struktur som biblioteket.

Komitéen såg at det kunne vera enkelte problem kring den doble oppgåva som UB og nasjonalbibliotek, særleg etter avleveringslova av 1882 og etableringa av *Norske avdeling*, men dette var reint administrative utfordringar som kunne løysast innan eksisterande struktur.

Komitéen hadde forståing for at overbibliotekaren følte behov for nærare kontakt med kollegiet i administrasjonen av biblioteket. Men den meinte at overbibliotekaren framstilte dette skeivt. Om han ikkje hadde fast plass i kolle-

¹⁶ Ibid. ss. 22-23.

¹⁷

Ibid. s. 99

Nasjonalt perspetiv. Med å bli skilt frå universitetet i Oslo meinte Munthe (bildet) at biblioteket klarare skulle bli en «administrativ-videnskabelig institusjon for hele landet».

giet, så hadde overbibliotekaren alle kanalar opne for å fremja biblioteket sine interesser. Likevel såg ein at overbibliotekaren kunne bli dratt nærare inn i kollegiets arbeid når det galdt saker som kunne vedrøra UB. Dette ville bli betre enn å bli ein sjølvstendig institusjon direkte under departementet. Tvert imot kunne ei utskiljing og direkte underordning under departementet bidra til tyngre og meir seindrektig administrasjon. «Og for biblioteket bør det kjennes som en betryggelse at dets saker blir behandlet av menn som står dets gjerning nær.»¹⁸

Komitéen var også opptatt av «[...] Universitetets øvrige biblioteksforhold. Et samarbeide mellom alle særbibliotekene og det store hovedbibliotek synes i virkeligheten påtrengende nødvendig, og en institusjonell ordning herav bør kunne la sig sette i verk uten altfor mange formaliteter.»¹⁹ Kring på universitetet var der fleire vitskapeleg boksamlingar som låg utanom UB. Ei samkøyring av desse ville vera ei naturleg oppgave for UB. Dette var endå ein grunn til å behalda dagens ordning. Samla sett såg komitéen at alle utfordringar og problem kunne betre løysast innan dagens struktur, enn å riva den opp.

Komitéen peika på at 24. september 1925 (med eit tillegg 19. okt.) sendte 10 av dei 13 bibliotekarane ved UB eit brev til kollegiet der dei skreiv: «Vi mener at en løsnen av forbindelsen mellem Universitetet og dets bibliotek i forbindelse med et navnebytte ikke vil være til Universitetsbibliotekets gavn.»²⁰ Det var «jeg», dvs. overbibliotekaren og ikkje «biblioteket» som stod bak overbibliotekaren sitt forslag.

¹⁸ Ibid. s. 100

¹⁹ Ibid. s. 100

²⁰ Ibid. s. 101

Komitéen avviste forslaget om ei administrativt utskiljing av biblioteket. Komitéen kunne derfor heller ikkje gå med på namnebyttet som overbibliotekaren foreslo, men:

«Vi har allerede pekt på at biblioteket gjennom sin utvikling er blitt noget mer enn bare et universitetsbibliotek; både ved sitt innhold og ved sin virksomhet tjener det tillike som et videnskapelig bibliotek for hele folket. Vi finner derfor riktig å gå med på en endring i bibliotekets navn. Men vi understreker at dette navnebytte ikke må få virke som en ophevelse av forbindelsen med Universitetet.»²¹

Men komitéen kom ikkje fram til noko felles namneforslag. Professor Mohr ville ikkje noko endring i det heile. Resten av komitéen diskuterte fleire variantar, utan å verta samde. Men namnet

²¹ Ibid. s. 102.

var meir proforma enn strukturelle endringar, og der var komitéen klar på at den gjekk i mot overbibliotekaren sitt framlegg. Munthe hadde såleis motbør både internt i biblioteket og frå universitetet. ■

◆ ◆ ◆

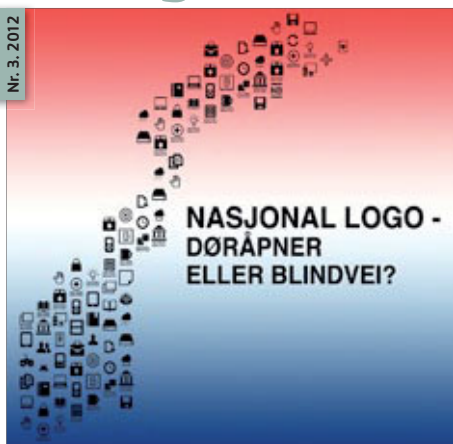
Siste del av artikkelen kommer i Bok og Bibliotek nr. 4 / 2012.

◆ ◆ ◆

Takk til Nationalbiblioteket for at vi fikk bruke bildene.

Bok og Bibliotek

Nr. 3. 2012

Årets gave til rådmannen eller kultursjefen!

Abonnement:

<http://dbpartner.no/bokogbibliotek/>

Bok og Bibliotek

Nr. 2. 2012

Bråkmaker på filttøfler

Bok og Bibliotek

Nr. 1. 2012

Årets bibliotekprosjekt 2011

Bok og Bibliotek

Nr. 4. 2011

Bibliotek eller kornsilo?

Bok og Bibliotek

Nr. 3. 2011

Vinneren av artikkelkonkurransen ble...

Vellykket bibliotek-TV i Danmark

Kjør debatt, oppfordr nasjonalbibliotekaren

Bok og Bibliotek

Nr. 1. 2011

Lekestue? Lesestue? Varmestue? Fritidsklubb?

Temaseksjon: Bibliotekets verdigrunn

Norges minne - mer tilgjengeleg enn nokon gong

Blodfattige boktips fra bibliotekarer?

Alta: Noreg feng shui-bibliotek

Bok og Bibliotek

Nr. 6. 2010

Eirik Newth: Eboka og biblioteket - statusrapport høsten 2010

Hvor går kulturministeren?

Hardt skyts i ebokdebatten

Endelig er norsk webDewey klar

Konflikt i Sverige, Norge foreløpig fredet

Fredag 11. Mai 2012 11:15 Aktuelt

Kommentar E-bøker og bibliotek: Det har skjært seg mellom forleggerne og bibliotekfolket i Sverige. I Danmark rir man på været, i Norge ligger skuta fortsatt på beddingen.

SKRIV KOMMENTAR (0 KOMMENTARER)

Sist oppdatert fredag 11. mai 2012 13:08

Les mer ...

Det siste gode kyss

Onsdag 09. Mai 2012 05:40 Nr. 2 - 2012

KRIM: Vi lev i eit land der krimlitteraturen er overalt, og vi lev i eit land der kritikken av krimlitteratur er nærast fråverande.

Av Lars Petter Sveen, forfatter og bibliotekar

SKRIV KOMMENTAR (0 KOMMENTARER)

Sist oppdatert onsdag 09. mai 2012 05:49

Les mer ...

Krim for alle penga

Onsdag 09. Mai 2012 05:10 Nr. 2 - 2011

Nel, ikke bare et påskefenomen! Krim ligger høyt på utlånsstatistikken uansett hvor på

kalenderen vi befinner oss. Bok og Bibliotek gir et fugleperspektiv på denne sjangeren som vi tydeligvis aldri får nok av.

Av Reidar Jensen, frilansjournalist

SKRIV KOMMENTAR (0 KOMMENTARER)

Sist oppdatert onsdag 09. mai 2012 05:23

Les mer ...

Skjeve tall i staten

Fredag 04. Mai 2012 07:54 Nr. 2 - 2012

Bibliotek: I kunne påskene det produseres av ny kunnskap som teller. Det betyr ikke at all kunnskap er like mye verd. Det er den etterspurte kunnskapen som gir inntekter...

Av Tord Helvik, faglig konsulent ved Høgskolen i Oslo og Akershus

SKRIV KOMMENTAR (0 KOMMENTARER)

Sist oppdatert fredag 04. mai 2012 08:37

Les mer ...

Angående den bibliotekariske mangel på sexappeal

Fredag 27. April 2012 10:05 Nr. 2 - 2012

Hvorfor vil ingen unge bli bibliotekarer? Hva tenker de om oss, og hva vet de om tilbudet vårt? Hva

kan vi gjøre for å gjøre profesjonen mer sexy?

Av Sara Røddesnes og Roger Frommelde, ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Arkiv, bibliotek og informasjon. Bachelorstudenter

SKRIV KOMMENTAR (2 KOMMENTARER)

Sist oppdatert fredag 27. april 2012 13:26

Les mer ...

E-boka: Bråkmaker på filttøfler

Torsdag 19. April 2012 07:47 Nr. 2 - 2012

Utlånsmodigheten er stor, men det er også usikkerheten. Endelig kommer utlån av e-bøker ordentlig i gang ved norske biblioteker.

Av Olav Anders Øvrebo, frilansjournalist

SKRIV KOMMENTAR (0 KOMMENTARER)

Sist oppdatert torsdag 19. april 2012 08:34

Les mer ...

De onde skrifers bibliotek

Lørdag 14. April 2012 08:46 Nr. 4 - 2010

Hva kan man si om terroranslaget og massakren den 22. juli som er absolutt sikkert? I mitt hode er det bare én ting: Norge har mistet en uskyld som aldri vil bli

gjentunnet.

Av Morten Harry Olsen, forfatter

SKRIV KOMMENTAR (0 KOMMENTARER)

Sist oppdatert lørdag 14. april 2012 08:50

Les mer ...

Nå også fyrtårn!

Miljøfyrtårn er et norsk, offentlig miljøsertifikat. Les mer på www.bs eurobib.no

BS Eurobib

TIDEMANN

4

Biblioteksystem®

Bøker fra ABM-media

Leserundersøkelse 2011

MEST LESTE

SIST PUBLISERT

SIST KOMMENTERT

Angående den bibliotekariske mangel på sexappeal

Krim for alle penga

Konflikt i Sverige, Norge foreløpig fredet

Skjeve tall i staten

Det siste gode kyss

AKTUELT TIL KRITIKK

Angående den bibliotekariske mangel på sexappeal: Det betyr for kommunene færre skatteinntekter. Fallende børsкурser har i tillegg gjort at premien har gått opp på den kommunale pensjons- og forsikringsordningen i KLP. Begge disse faktorene vil slå ut direkte på kommunebudsjettens bunnløse. Det vil igjen kunne ramme bibliotekenes budsjetter. Som vi vet, er det lettere å kutte i kultursektoren enn i helse- og omsorg.

Med forventninger om synkende kommunale budsjetter er det nå en gylden anledning til å stille krav om at det bør gjennføres statlige anmerkninger til biblioteksektoren.

Bok og Bibliotek oppfordrer Norsk bibliotekforening og Bibliotekarforbundet, i forbindelse med kommende stortingsmelding om bibliotek, til å gå sammen og lage et bibliotekpolitisk manifest som stiller krav til et mer aktivt statlig engasjement...

- Odd Letnes, redaktør LES MER

TWEETS FRA BARNEBOKKRITIKK.NO

- Barnebokkritikk: Forlagsredaktør Evy Tillman Hegdal minnes "Syng med oss! Allsangboka...
- Barnebokkritikk: Om tonesettingen av "Pung i bollen": Fine, men trauste...
- Barnebokkritikk: "Den lille prinsesse" på Tvedestrand...

PRESSEKLIPP - BIBLIOTEK

- ØSTRE GAUSDAL - Nyoppført 3-roms v/Segalstad bru - ferdig sommer...
- Landås - BRL Leilighet - 3-roms.Solrik altan.Populært område.Moderniseringsbeh...
- BERGENSAVISEN
- FLOTT BELIGGENDE ENEBOLEIG VED LILLE RENSVIKVANN PÅ RENSVIK VISING: TORSO...
- Bok til forståelse av den globale Groruddalen - Groruddalen.no

NYTT FRA NBF

- Vellykket organisasjonskurs
- Program for skolebibliotekutvikling i Stortingets spærretime
- Tove Pemmer Sætre fikk NBFs pris 2012
- Lyden av Bibliotekmate

NBF SKOLE

- Organisasjonskurs i Norsk bibliotekforening
- Referat fra styremøte i NBF Skole
- Skolebibliotekutdanning for 2020
- Kombinasjonsbibliotek og nasjonal bibliotekstatistikk

B-postabonnement

NORGE P.P. PORTO BETALT

Returadresse: Bok og Bibliotek
DB Partner AS, Postboks 163,
1319 Bekkestua

Årets bibliotekprosjekt 2012

Da vi startet opp konkurransen "Årets bibliotekprosjekt" i 2011, ble det påmeldt hele 35 prosjekter. Vi gjentar konkurransen i år og oppfordrer så mange som mulig til å delta.

Fristen for levering er 15. november.
Fullstendig utlysning ligger på
www.bokogbibliotek.no

Møbler med plussverdi!

4.218,-
eks mva

Bokvogn Ven Pluss
Finnes i hvitt, oransje,
lime, grått og svart.

Bokvogn Halland

Nå 3.210,-
20 % rabatt ut juni, eks mva

Spesialopplag av
bokvognen Halland med
det klassiske mønsteret
Virrvær designet av
Sigvard Bernadotte.

4.079,-
eks mva

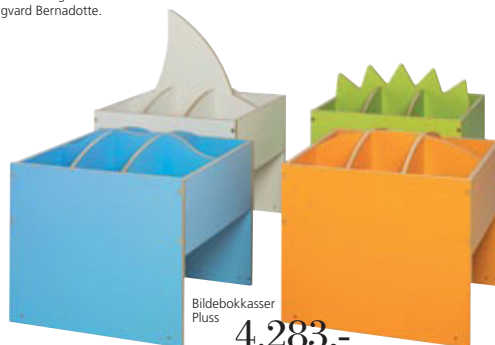

Bokvogn Øland Pluss
Finnes i hvitt, oransje,
lime, grått og svart.

Ekspонерingsstørn
Quattro Pluss

5.145,-
eks mva

Bildebokasser
Pluss

4.283,-
eks mva

Leke- og bokhyll Pluss
4.395,-
eks mva

Fargeglede, kreativitet, inspirasjon.
Det er merverdier vi har lagt til i vår Pluss-kolleksjon.
Søk på "pluss" i vår nettbutikk www.bseurobib.no.
Velkommen!

BS Eurobib
www.bseurobib.no